

Finansira
Evropska unija

 infohouse

Implemented by the INFOHOUSE Foundation and the Citizen's Association „Budućnost“

Kvalitativna Analiza relevantnog zakonodavstva u oba entiteta o sprečavanju i zaštiti od rodnozasnovanog nasilja

Autori:

Zlatan Hrnčić

Fatima Bećirović

Bosna i Hercegovina

Novembar 2021.

Sadržaj

2 |

Uvod.....	4
Nasilje u porodici i nasilje nad ženama u Bosni i Hercegovini.....	6
Međunarodni pravni okvir	9
Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama - Istanbulska konvencija.....	9
CEDAW Konvencija UN-a	10
Pekinška deklaracija i Platforma za akciju	11
UN Opća deklaracija o ljudskim pravima	11
UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	12
Europske integracije	12
Državni pravni okvir Bosne i Hercegovine	13
Ustav Bosne i Hercegovine	13
Zakon o ravnopravnosti spolova BiH	13
Zakon o zabrani diskriminacije BiH.....	15
Gender Akcioni Plan BiH	16
Ostali dokumenti	17
Entitetski nivo	18
Federacija BiH:	18
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici	18
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zne zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere	28
Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije	29
Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinitelja nasilja	30
Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja	31
Krivični zakon	32
Zakon o krivičnom postupku.....	35
Drugi propisi koji su vezani za podršku žrtvama nasilja u porodici	36
Protokoli o postupanju u slučajevima nasilja u porodici (kantonalni, općinski)	37
Relevantni strateški dokumenti.....	38
Republika Srpska:	39

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici:	39
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra sigurnih kuća	46
Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće	46
SOS Telefon 1264	48
Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere obavezan psihosocijalni tretman	49
Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici	50
Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga	51
Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova	52
Krivični zakonik	52
Zakon o krivičnom postupku.....	53
Drugi propisi koji su vezani za podršku žrtvama nasilja u porodici	54
Okvirni Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS	56
Relevantni strateški dokumenti	57
Pregled ključnih propisa	59
Zaključak	61
Preporuke	64
Izvori.....	68

Uvod

4 |

Nasilni oblici ponašanja prisutni su u svim društvenim zajednicama neovisno o uređenju, ekonomskoj snazi ili historijskom momentu koji se promatra. Ono što se mijenja ili što se razlikuje u pojedinim društvenim uređenjima je stepen spoznaje nasilnog oblika ponašanja, intenzitet i odgovor društvene zajednice na ovu pojavu. Iako postoje različiti oblici i vrste nasilnog ponašanja, nasilje uvijek podrazumijeva oblike ponašanja jedne osobe kojim se uzrokuje neželjena bol ili patnja drugoj osobi, što potvrđuje i latinsko porijeklo riječi nasilja (engl. Violence) što znači (lat. Vis) snaga, sila ili biće brutalnog karaktera¹. Nasilje u porodici predstavlja ponavljajuće fizičko, psihičko, ekonomsko i seksualno nasilje i/ili prijetnju takvim nasiljem nad članom porodice. Intimno partnersko nasilje obuhvata kako nasilje među intimnim partnerima, tako i zlostavljanje žena, nasilje nad ženama i nasilje u porodici². Naime, nasilje u porodici, kao i nasilje u partnerskim vezama nesrazmjerno pogađa žene, tako da istraživanja i aktivnosti koje su usmjerene na neku od navedenih oblasti uvijek ukazuju na nasilje nad ženama, odnosno rodno zasnovano nasilje, jer su žene najčešće žrtve nasilja počinjenog od strane intimnog partnera, koji na ovaj način ostvaruje potrebu za kontrolom žrtve. Rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici najvećim dijelom predstavljaju zloupotrebu moći zbog pretpostavljenih muških privilegija kao posljedice neravnopravnosti u odnosima muškaraca i žena, kao dijela patrijarhalnog naslijeđa koje je u većoj ili manjoj mjeri vidljivo u svim društvima³. Njegovanje ovakve tradicije podrazumijeva da muškarci imaju veća „prirodna prava“ od žena samom činjenicom da su muškog spola, ali i prihvatanje takvih uvjerenja i od strane žena koje su patrijarhalno odgajane. Opravdanje za ovakvo društveno shvatanje uloga se nalazi u biološkim razlikama između spolova, društvenom položaju muškaraca i žena, te različitim odnosu društva prema njima. Imajući u vidu navedeno, ekonomska ovisnost žrtve od počinitelja nasilja predstavlja značajan faktor rizika za pojavnost nasilja, ali ono također predstavlja otežavajući faktor za izlazak iz nasilne veze. S tim u vezi, poseban aspekt analize zakonodavstva u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja predstavljaju elementi ekonomskog osnaživanja žena, a koji se usko vežu za ravnopravnost, obrazovanje, odnosno mogućnosti koje postojeći pravni akti daju s ciljem unapređenja društvenih okolnosti u ovoj oblasti. Posebno važan zadatak na ovom putu predstavlja uklanjanje prepreka radi osiguranja uslova za istinsku ravnopravnost, kao što je: feminizacija zanimanja, ekonomska ovisnost, nedostatak preraspodjele poslova, rodne uloge i seksizam⁴.

Kvalitativna analiza zakonodavstva o sprečavanju i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja polazi od činjenice da je nasilje nad ženama posljedica naučenih obrazaca ponašanja kojima se žene stavljaju pod kontrolu od strane intimnog partnera, a čemu doprinose okolnosti koje ženu stavljaju u nepovoljan i neravnopravan položaj u odnosu na muškarce, što kao takvo uveliko predstavlja prepreku za izlazak iz tog društvenog

¹ Mišambled, R. (2015). Istorija nasilja, Od kraja srednjeg vijeka do danas, Akademska knjiga, Novi Sad, str.15

² Bailey, B.A. (2010). Partner violence during pregnancy: prevalence, effects, screening, and management. *International Journal of Women's Health*;2, str. 183.

³ Sesar, K., Bećirović F. i Hrnčić, Z. (2018). Rad sa osobama koje su počinile nasilje u porodici - priručnik za vođenje grupa samopomoći, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, str. 7.

⁴ Spahić Šiljak, Z. (2019). Sociologija roda, feministička kritika, TPO fondacija, Sarajevo, str. 56.

položaja. Stoga, na putu ka ravnopravnosti i nenasilnim odnosima potrebno je značajno raditi na mijenjanju stavova, obrazovanju i ekonomskoj nezavisnosti. Ovdje je važno naglasiti da ekonomska nezavisnost ne predstavlja korak ka izlasku iz porodičnog okruženja, nego prije svega znači bolje korištenje potencijala i resursa, kao i izgradnju samosvjesne ličnosti koja će ravnopravno kreirati svoju ulogu u društvu.

Nasilje u porodici i nasilje nad ženama u Bosni i Hercegovini

6 |

Neravnopravno tretiranje osoba ženskog i muškog spola je oblik diskriminacije, a sva savremena društva, u koja se ubraja i Bosna i Hercegovina, osuđuju i zabranjuju diskriminaciju po osnovu spola ili drugom osnovu. Osnovni pravni okvir kojim je regulisana zaštita u slučajevima diskriminacije definisan je kroz Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini⁵ i Zakon o zabrani diskriminacije⁶. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici predstavlja jedan od oblika diskriminacije, te je kao takvo sadržano u pravnim aktima Bosne i Hercegovine, ne samo kao oblik diskriminacije nego i direktno kao krivično djelo nasilja u porodici u krivičnim zakonima, te zakonima o zaštiti od nasilja u porodici.

Oficijelni statistički podaci na godišnjem nivou u Bosni i Hercegovini na primjeru 2017. godine pokazuju 2.589 prijavljenih slučajeva nasilja u porodici policiji, te 1.126 sačinjenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu, 709 izrečenih sankcija od strane sudova, 555 izrečenih zaštitnih mjera, 3.919 poziva prema SOS telefonskim linijama i 483 smještenih osoba u sigurnim kućama⁷. Imajući u vidu navedeno, primjetno je da se manje od polovine prijavljenih slučajeva nasilja u porodici prosljedi nadležnom tužilaštvu radi pokretanja krivičnog postupka, a nešto više od polovine tih slučajeva završi sa nekom od izrečenih sankcija od strane suda. Iako se prema zakonima o zaštiti od nasilja u porodici kod svake prijave predlaže jedna ili više zaštitnih mjera, neovisno o krivičnom postupku, prema statističkim podacima izriče se samo 21% zaštitnih mjera u odnosu na broj prijava.

Kada je u pitanju poređenje Bosne i Hercegovine sa drugim zemljama, s obzirom da je OSCE Misija u Bosni i Hercegovini prema identičnoj metodologiji provodila istraživanje kako u BiH tako i u drugim zemljama EU, moguće je direktno uporediti BiH sa zemljama regije i EU prema određenim indikatorima. S tim u vezi nasilje tokom života u BiH je doživjelo 48% žena, u Srbiji 62%, u Crnoj Gori 51%, u Sjevernoj Makedoniji 54% i Ukrajini 75%. U posljednjih 12 mjeseci od trenutka ispitivanja nasilje u BiH je doživjelo 19% žena, u Srbiji 25%, u Crnoj Gori 24%, u Sjevernoj Makedoniji 20% i Ukrajini 34%⁸. Imajući u vidu navedeno, može se zaključiti da žene u Bosni i Hercegovini najmanje doživljavaju nasilje, kako tokom života, tako i tokom posljednjih 12 mjeseci, odnosno aktuelno nasilje. Kada su u pitanju oblici nasilja, u svakoj od zemalja najčešći oblik nasilja je psihičko nasilje, a nasilje najčešće vrši intimni bračni partner. S tim u vezi, primjetno je da među zemljama u kojima je provedeno istraživanje prema metodologiji OSCE-a žene u Bosni i Hercegovini doživljavaju najmanje svih oblika nasilja. Ukoliko se ovi nalazi dodatno

⁵ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 16/03) je usvojen 2003. godine, izmjene i dopune su donesene 2009. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 102/09), a prečišćeni tekst objavljen je 2010. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 32/10).

⁶ Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16).

⁷ GREVIO (2019), Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).

⁸ Istraživanja OSCE-a za pojedine zemlje su dostupna na stranici: <https://www.osce.org/VAWsurvey/publications>

uporede i sa Istraživanjem svjetske zdravstvene organizacije⁹ može se zaključiti da žene u Bosni i Hercegovini po pitanju svih oblika nasilja doživljavaju manje nasilja nego što je to prosjek u svijetu. Važno je naglasiti da se ovim zaključkom ne pokušava umanjiti ozbiljnost prisustva nasilja nad ženama koje je u Bosni i Hercegovini još uvijek ozbiljan problem, nego se ukazuje na činjenicu da postoji određen napredak u Bosni i Hercegovini kao rezultat zajedničkog napora ka društvu sa nultom tolerancijom na nasilje, te se relativno bolja pozicija Bosne i Hercegovine treba uzeti samo kao motivirajući faktor ka realizaciji preostalih koraka na ovom pravcu.

Za sve slučajeve nasilja koji nisu psihopatološki moguće je definisati faktore rizika. S obzirom da je u Bosni i Hercegovini provedena Evaluacija uticaja provedbe zaštitnih mjera kojom su obuhvaćeni svi slučajevi nasilja u porodici tokom pet godina praćenja provedbe zaštitnih mjera od strane Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo, moguće je utvrditi okolnosti koje su značajnije zastupljene u porodicama u kojima se dešava nasilje. Ovom evaluacijom je obuhvaćeno 1.270 izrečenih zaštitnih mjera, 768 osoba koje su štice zaštitnim mjerama, te osoba kojima su izrečene zaštitne mjere što predstavlja reprezentativan uzorak za cijelu Bosnu i Hercegovinu. Osobe koje su evidentirane kao žrtve nasilja u porodici su u 13,47% slučajeva bile izložene nasilju u djetinjstvu, u 15,8% slučajeva su svjedočile nasilju u djetinjstvu, a osobe koje su evidentirane kao počinioci nasilja u porodici su u 21,97% slučajeva bili izloženi nasilju tokom djetinjstva, a u 23,93% slučajeva su svjedočili nasilju tokom djetinjstva¹⁰. Zloupotreba alkohola je registrovana kod 42,72% osoba koje su počinile nasilje u porodici, zloupotreba opojnih droga je registrovana kod 14,81% slučajeva, a ovisnost o kocki i igrama na sreću je registrovana kod 10,88% slučajeva nasilja u porodici¹¹. Upotreba opojnih sredstava, droga i alkohola se veže za povećani rizik za pojavu nasilja nad ženama¹², a liječenje od bolesti ovisnosti je preduslov za rad sa počiniocima nasilja u porodici, jer nasilne obrasce ponašanja nije moguće promijeniti ukoliko se počinioci nasilja najprije ne izliječe od bolesti ovisnosti¹³. Osobe nižeg obrazovnog statusa su pod značajno većim rizikom da budu kako žrtve tako i počinioci nasilja u porodici. Naime, kada su u pitanju registrovani slučajevi nasilja u porodici, među žrtvama se nalazi samo 13,47% osoba sa visokim školskim stepenom obrazovanja (fakultet, master ili doktorat), a među osobama koje su počinile nasilje u porodici je 11,07% osoba sa visokim školskim stepenom obrazovanja (fakultet, master ili doktorat), dok su ostali sa nižim obrazovanjem¹⁴. Žene nižeg obrazovnog statusa češće su iskusile neki od oblika nasilja u odnosu na one sa višim obrazovnim statusom¹⁵. Istraživanje o uticaju provedbe zaštitnih mjera je pokazalo da 29,21% žrtava i 28,32% počinitelja nasilja nikad nije bilo zaposleno¹⁶. Također, kod osoba koje su počinile nasilje

⁹ Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. (2005). Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, WHO, str. 28.

¹⁰ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo, str. 31.

¹¹ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo, str. 27.

¹² OSCE (2019). Dobrobit i sigurnost žena, Istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini, OSCE, str. 3.

¹³ Ganley, A. L. (1998). Understanding domestic violence. In C. Warshaw & A. L. Ganley (Eds.), Improving the health care response to domestic violence: A resource manual for health care providers. San Francisco: Family Violence Prevention Fund, str. 372.

¹⁴ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo, str. 24.

¹⁵ OSCE (2019). Dobrobit i sigurnost žena, Istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini, OSCE, str. 63.

¹⁶ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo, str. 26.

u porodici u 26,16% slučajeva registrovan je i neki od drugih oblika krivičnih dijela osim nasilja u porodici, a u 30,06% i neki od oblika prekršaja. Prema Istraživanju o dobrobiti i sigurnosti žena u BiH žene slabijeg materijalnog stanja češće su iskusile neki od oblika nasilja počinjen od strane intimnog partnera u odnosu na one boljeg materijalnog stanja¹⁷. Žene su slabije zastupljene na tržištu rada, procentualno su više zastupljene među nezaposlenim, ali i među dugoročno nezaposlenim osobama. Osim toga, žene pretežno obavljaju svakodnevne poslove u domaćinstvu, a stavovi prema rodnim ulogama idu u pravcu shvatanja građana da većina poslova u domaćinstvu više odgovara ženama nego muškarcima¹⁸.

Nasilje u porodici nesrazmjerno pogađa žene, što ukazuje na društvene okolnosti koje dovode žene u situaciju da budu pod rizikom od nasilja u porodici¹⁹. S tim u vezi, 20,4% žena je iskusilo nasilje tokom života, za razliku od 7% muškaraca. Žene imaju veću šansu da budu povrijeđene kao rezultat nasilja, te deset puta veću šansu da budu ubijene kao rezultat nasilja nego muškarci (32,7% u odnosu na 3,1%). Istraživanje o uticaju primjene zaštitnih mjera je pokazalo da su nasilnici u 51,08% slučajeva bračni partneri, u 10,3% slučajeva bivši bračni partneri, međutim u 16,26% slučajeva počinitelj je sin, u 6,5% slučajeva otac, u 2,72% slučajeva brat, ali su u određenoj mjeri počinioci unuke i unuci.

Imajući u vidu navedeno, prevencija nasilja u porodici zahtijeva rano prepoznavanje i prevenciju nasilja u djetinjstvu, povećan obuhvat obrazovanja, ekonomsko osnaživanje, jačanje društvene svijesti, prevenciju drugih oblika krivičnih djela i prekršaja, te rano prepoznavanje i liječenje bolesti ovisnosti.

¹⁷ OSCE (2019). Dobrobit i sigurnost žena, Istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini, OSSCE, str. 63.

¹⁸ Babović, M. (2013). Rasprostranjenost o karakteristike nasilja prema ženama u BiH, podaci za ostale zemlje svijeta preuzeti iz Bailey, B. A. (2010), str. 88.

¹⁹ Daisy, N.V., & Hien, D.A. (2014). The Role of Dissociation in the Cycle of Violence. *Journal of Family Violence*, 29(2), 99-107.

Međunarodni pravni okvir

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama - Istanbulska konvencija

19

Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija²⁰, čime je kao država preuzela obavezu da osigura uslove za sprečavanje nasilja, provođenje istrage, kažnjavanje počinioca i osiguranje uslova za reparaciju žrtava nasilja. Bosna i Hercegovina je samim tim preuzela i odgovornost za nepostupanje u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ukoliko kao država ne obezbijedi uslove za implementaciju obaveza preuzetih iz Konvencije. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija predstavlja najaktuelniji i najsveobuhvatniji dokument kojim se regulišu međunarodni ujednačeni standardi u oblasti prevencije, prepoznavanja i djelovanja u slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Međutim, aktivnosti na definisanju okvira za djelovanje u oblasti zaštite žena počele su daleko prije preuzimanja obaveza definisanih Konvencijom. Međunarodni dokumenti na koje se poziva Konvencija sastavni su dio politika koje su se provodile u Bosni i Hercegovini s ciljem unapređenja položaja žena, promjene društvene svijesti, prevencije i zaštite od nasilja. Stoga, sama ratifikacija Konvencije od strane Bosne i Hercegovine ne znači početak djelovanja u ovoj oblasti, nego zahtijeva analizu trenutnog stanja i potrebnih mjera kako bi se domaće zakonodavstvo i praksa uskladili sa definisanim standardima Konvencije. Ratifikacijom Istanbulske konvencije Bosna i Hercegovina je postala jedna od zemalja koja se obavezala na primjenu ujednačenih standarda u oblasti prevencije, zaštite i postupanja u slučajevima nasilja u porodici. Naravno i prije ratifikacije provodile su se aktivnosti na prevenciji, postupanju i zaštiti od nasilja u porodici, međutim Konvencija daje okvire za jedinstvene standarde u radu, kako bi se osigurali ujednačeni mehanizmi djelovanja i zaštite bez obzira na mjesto stanovanja. Konvencija predstavlja i osnovu za međusobnu saradnju pojedinih nivoa vlasti, ali i pojedinih država, jer sa svojim standardima daje zajednički okvir na koji se svi akteri trebaju oslanjati u ovom procesu.

Bosna i Hercegovina je pripremila svoj prvi Izvještaj o zakonodavnim i drugim mjerama za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i dostavila Vijeću Europe²¹. S obzirom da je GREVIO razmatrao Izvještaj Bosne i Hercegovine, te realizovao evaluacijske sastanke sa svim akterima koji su vezani za realizaciju obaveza prema Istanbulske konvenciji u Bosni i Hercegovini, GREVIO Izvještaj o primjeni Istanbulske konvencije u

²⁰ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija („Službeni glasnik BiH”, broj 19/13).

²¹ Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija usvojilo je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na 8. sjednici, održanoj 11.06.2020. godine.

Bosni i Hercegovini sa zaključcima bit će prva nezavisna procjena nivoa implementacije Istanbulske konvencije i sadržavat će mjere koje je potrebno preduzeti u daljem periodu²².

CEDAW Konvencija UN-a

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW²³ predstavlja međunarodnopravni instrument u borbi protiv diskriminacije na osnovu spola. Svrha Konvencije je priznavanje de jure jednakih ljudskih prava, ali i njihovo de facto ostvarivanje kroz eliminaciju svih oblika diskriminacije žena u svim oblastima javnog i privatnog života. Konvencija je sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine Aneks I²⁴ čime se primjenjuje direktno i ima prioritet nad državnim zakonima. Konvencija obavezuje države članice da preduzimaju sve odgovarajuće mjere radi eliminiranja diskriminacije žena u oblastima privrednog i društvenog života kako bi im se, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, osigurala jednaka prava. Konvencija nalaže da se postizanje jednakosti i pravde provodi kroz konkretne i primjenjive mjere za eliminaciju diskriminacije nad ženama od pojedinaca, institucija ili preduzeća, kako na socijalnom, kulturnom, ekonomskom, političkom i građanskom, tako i na bilo kojem drugom polju društvenog života. Posebno važan segment predstavlja unapređenje prava i mogućnosti žena u oblasti obrazovanja, obukama, napredovanju u karijeri, zapošljavanju, pravu na rad, napredovanju i sigurnosti posla.

Bosna i Hercegovina je pripremila Šesti periodični izvještaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (2013-2016) koji je CEDAW Komitet razmotrio na 74. zasjedanju održanom 30.10.2019. godine u Ženevi²⁵. U preporukama se između ostalog Bosna i Hercegovina podstiče da omogući obuku i poticaje za žene i za poslodavce u cilju povećanja učešća žena u tradicionalno muškim oblastima zapošljavanja i na rukovodećim pozicijama, kako bi se uklonila profesionalna horizontalna i vertikalna segregacija, te da inkorporira rodnu perspektivu u strategije zapošljavanja uzimajući u obzir potrebe žena iz ugroženih grupa i uvede ciljne mjere za stvaranje dodatnih mogućnosti zapošljavanja.

Praktična primjena odredbi CEDAW konvencije u sudskoj praksi primjetna je u presudi Općinskog suda u Zenici koji je donio presudu povodom povrede Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, a u vezi sa direktnom primjenom Konvencije o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), povodom zaštite od diskriminacije, ostvarivanja prava iz radnog odnosa i naknade štete. Utvrđeno je da je tuženi diskriminirao tužiteljicu, odnosno povrijedio pravo tužiteljice na jednako

²² Nacrt GREVIO izvještaja sa zaključcima se očekuje polovinom 2022. godine.

²³ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW (Res 34/180) usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 18. decembra 1979. godine kao prvi sveobuhvatni međunarodno priznati dokument o pravima žena. Na snagu je stupila, kao međunarodni ugovor, 03. septembra 1981. godine, nakon što ju je ratificiralo dvadeset zemalja. Trenutno, 187 zemalja članica Ujedinjenih naroda pristupilo je Konvenciji, a među njima je i Bosna i Hercegovina.

²⁴ http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

²⁵ UN Komitet za eliminaciju diskriminacije prema ženama (CEDAW Komitet) razmotrio je Šesti periodični izvještaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija), na 74. zasjedanju, održanom 30. oktobra 2019. godine u Ženevi. Delegacija Bosne i Hercegovine, sačinjena od predstavnika/ca gender institucionalnih mehanizama BiH, a predvođena Agencijom za ravnopravnost spolova BIH MLJPI BIH, prezentovala je Šesti periodični izvještaj CEDAW Bosne i Hercegovine. Na osnovu prezentovanog izvještaja, CEDAW Komitet dao je Zaključne napomene na Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine, koje sadrže preporuke za unapređenje položaja i eliminisanje diskriminacije žena po svim članovima CEDAW Konvencije.

postupanje, te pravo na rad, na način da sa tužiteljicom nije produžio ugovor o radu na određeno vrijeme, nego je izvršio odjavu sa PIO²⁶ dok je tužiteljica bila na trudničkom bolovanju, a produžio ugovore o radu na određeno vrijeme drugim uposlenicima. Sud je u presudi naložio tuženom da tužiteljici uspostavi radni odnos na određeno vrijeme na njenom radnom mjestu, te da joj osigura sva prava iz radnog odnosa i da na ime nematerijalne štete koja se ogleda u pretrpljenim duševnim bolovima zbog povrede prava i sloboda ličnosti isplati novčani iznos sa zakonskom zateznom kamatom. Kantonalni sud Zenica i Vrhovni sud Federacije BiH su potvrdili presudu.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju²⁷ je usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, koja je održana 1995. godine. Deklaracijom se definišu strateški ciljevi i akcije kojima se uklanjaju prepreke za participaciju žena u svim sferama društva. Deklaracija posebno obrađuje problematiku nasilja nad ženama, te ukazuje na obrazovne, privredne, ali i segmente u oblasti odlučivanja kojima se društveni i ekonomski status žena treba unaprijediti prije svega kroz prepoznavanje i eliminaciju prepreka koje su prisutne na putu stvaranja društva jednakih mogućnosti. Ovo zahtijeva angažman kako institucija, tako i organizacija, obrazovnih institucija, javnog i privatnog sektora.

U zaključnim zapažanjima i preporukama na Šesti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine²⁸ CEDAW Komitet, između ostalog, poziva Bosnu i Hercegovinu da koristi Pekinšku deklaraciju i Platformu za djelovanje u svojim naporima u provođenju odredaba Konvencije u okviru 25-godišnjeg pregleda provođenja Deklaracije i Platforme u cilju postizanja stvarne jednakosti žena i muškaraca.

UN Opća deklaracija o ljudskim pravima

Odlučnost da se u Bosni i Hercegovini osigura poštivanje ljudskih prava, definisana je u Preambuli Ustava BiH i ta opredjeljenost polazi od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Deklaracija, koja je sastavni dio Ustava BiH, usvojena je na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1948. godine. Deklaracija između ostalog obavezuje državu da štiti porodicu, a samim tim i članove porodice od svih vrsta diskriminacije i ugrožavanja njihovih prava. Samim tim, država ima obavezu osigurati sigurnost članova porodice i od nasilnih oblika ponašanja, ali i osigurati uslove za nesmetan razvoj svake individue u svim poljima društvenog djelovanja i društvenih odnosa.

²⁶ (PIO skr. penzijsko i invalidsko osiguranje).

²⁷ Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine Agencija za ravno pravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2008.

²⁸ Zaključne napomene o šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, usvojene na 74. Sjednici UN CEDAW – komiteta (21. oktobar – 8. novembar, 2019. godine).

UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

12 |

UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom²⁹ jedan je od najvažnijih međunarodnih instrumenata za zaštitu prava osoba sa invaliditetom. Bosna i Hercegovina je 2010. godine ratificirala Konvenciju i time se obavezala na usklađivanje domaćeg zakonodavstva, odnosno izjednačavanje prava svih osoba sa invaliditetom bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta.

Član 6. Konvencije prepoznaje da su žene i djevojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji, te je u tom smislu potrebno poduzeti sve odgovarajuće mjere radi osiguranja punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za žene i djevojčice sa invaliditetom, puni razvoj, napredak i osnaživanje žena, radi garantiranja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.

Europske integracije

Usklađivanje zakonodavstva Bosne i Hercegovine s pravnom tečevinom Europske unije (acquis-a) u pravni sistem Bosne i Hercegovine podrazumijeva ne samo usklađivanje odredbi nego i njihovo djeotvorno provođenje. Bosna i Hercegovina je potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Europskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine s druge strane³⁰ preuzela obavezu postepenog usklađivanja svog postojećeg i budućeg zakonodavstva s pravnom tečevinom Europske unije obuhvaćenom Sporazumom i propisnu primjenu i provođenje usklađenog zakonodavstva do kraja prelaznog perioda od šest godina od dana stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SPP).

Oblast nasilja nad ženama i nasilja u porodici važna je u procesu europskih integracija, te se elementi usklađivanja zakonodavstva u ovoj oblasti sa EU nalaze u poglavljima 19 (socijalna politika i zapošljavanje), 23 (pravosuđe i osnovna ljudska prava) i 24 (pravda, sloboda i sigurnost).

²⁹ Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Fakultativni protokol usvojeni su 13. decembra 2006. u New Yorku („Službeni glasnik BiH“ broj 11/09)

³⁰ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju („Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“, br. 10/08, 1/17 i 8/17)

Državni pravni okvir Bosne i Hercegovine

Ustav Bosne i Hercegovine

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, članom 2. (Međunarodni standardi) predviđeno je da prava i slobode predviđene Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim drugim zakonima. Članom 4. (Nediskriminacija) predviđeno je uživanje ustavnih prava i sloboda ili prava prema međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I Ustava, za sva lica u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno i socijalno porijeklo ili povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. Od međunarodnih dokumenata koji su sastavni dio Aneksa I Ustava, osim Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, važno je naglasiti i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Opcioni protokoli³¹, te Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima³². S tim u vezi, država je obavezna da osigura uslove kojima će se omogućiti pravo zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad, poduzimajući mjere osiguranja programa tehničke i stručne orijentacije i obuke, politika i metoda za postizanje stalnog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i pune proizvodne zaposlenosti u uslovima koji garantuju uživanje osnovnih političkih i ekonomskih sloboda.

S obzirom da se međunarodni dokumenti navedeni u Aneksu I Ustava direktno primjenjuju, važno je naglasiti da nedostaci domaćeg zakonodavstva nisu prepreka u dostizanju međunarodnih standarda, kako u oblasti zaštite od diskriminacije, nasilja nad ženama ili osiguranja uslova kojima će se eliminisati faktori koji podstiču ovakve vidove ponašanja u društvu. Identične odredbe nalaze se i u entitetskim ustavima.

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH

Usvajanjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini³³ 2003. godine su postavljeni osnovi za ravnopravnost spolova, garantovanje jednakih mogućnosti i ravnopravnog tretmana svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te zaštiti od diskriminacije na osnovu spola. Zakonom su predviđeni i institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova koji predstavljaju tijela i osobe koja uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini radi provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osiguranja

³¹ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989)

³² Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)

³³ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", broj 16/03) je usvojen 2003. godine, izmjene i dopune su donesene 2009. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 102/09), a prečišćeni tekst je objavljen 2010. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 32/10).

provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova. Kao oblik diskriminacije Zakon definiše uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje na osnovu spola. Prema članu 6. Zakona, „nasilje po osnovu spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanosena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputava osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života“. Nasilje po osnovu spola obuhvata kako nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu, tako i nasilje koje se dešava u široj zajednici, ali i nasilje koje počinje ili tolerišu organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci, kao i nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba. Zakon također obavezuje nadležne organe vlasti da preduzmu odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, osiguraju instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama, ali i preduzimanje mjera radi eliminacije predrasuda, običaja i drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i stereotipnih uloga osoba muškog i ženskog spola. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u članu 5. definiše seksualno uznemiravanje kao svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba ili kojim se postiže takav učinak, naročito kada to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Član 13. ovog Zakona definiše i obavezu poslodavca da preduzme efikasne mjere u cilju sprječavanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu spola u radu i radnim odnosima, te naglašava da poslodavac ne smije preduzimati nikakve mjere prema zaposleniku/ci zbog činjenice da se on/ona žalio/la na uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i diskriminaciju po osnovu spola.

S obzirom da je neravnopravnost spolova jedan od faktora rizika za nasilje nad ženama i diskriminaciju, implementacija odredbi definiranih Zakonom predstavlja minimum okvira za djelovanje društvene zajednice radi unapređenja položaja žena u društvu, te otklanjanja faktora rizika koji dovode do diskriminacije. Stoga Zakon definiše i oblasti djelovanja radi eliminacije diskriminacije i to oblast obrazovanja; zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa; socijalne zaštite; zdravstvene zaštite; sporta i kulture; javnog života; medija; statističkih evidencija; sudske zaštite; kao i obaveze nadležnih organa vlasti.

Ključnu ulogu u provedbi zakona ima Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine koje vrši nadzor nad provođenjem zakona, te gender institucionalni mehanizmi koji su zaduženi za praćenje zakona na svim nivoima administrativne organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini na kojoj su formirani, odnosno Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, entitetski gender centri, te drugi institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, odnosno tijela i osobe koje uspostavljaju nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini radi provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koordiniranja i realizacije programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osiguranja provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.

Zakon predviđa mehanizam kojim Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender Centar FBiH i Gender centar RS-a prate i ispituju povrede odredbi Zakona o ravnopravnosti

spolova Bosne i Hercegovine učinjene aktom, radnjom ili nepostupanjem organa ili pravnog lica i preduzimaju aktivnosti za njihovo otklanjanje u skladu sa Zakonom. Jedinstvenim pravilima za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine uređuje se postupak primanja i obrade zahtjeva za ispitivanje povreda. Primjena Jedinstvenih pravila u praksi znači postupanje po zahtjevima za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, odnosno utvrđivanje da li je došlo do povrede neke od odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, te izdavanje preporuke ukoliko se utvrdi povreda, kao i informisanje podnosioca o pravnim mogućnostima i upućivanje na nadležno postupanje, ali ne krivično ili prekršajno sankcionisanje. Međutim, za same podnosiocje značajna je podrška koja se osigurava kroz informisanje o pravnim mogućnostima i kroz upućivanje nadležnim tijelima. Prema članu 23. Zakona o ravnopravnosti spolova svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti sudsku zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH. Žrtva diskriminacije ima pravo na naknadu štete prema propisima koji uređuju obligacione odnose.

Praktična primjena Zakona o ravnopravnosti spolova BiH u pravosuđu vidljiva je u osuđujućoj presudi koju je u 2018. godini donio Općinski sud u Bihaću prema članu 29.³⁴ Zakona o ravnopravnosti spolova BiH – prečišćeni tekst, a gdje je utvrđeno da je osoba muškog spola izvršila uznemiravanje, odnosno seksualno uznemiravanje prema osobi ženskog spola kojim je ugrozila njen mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet. Počiniocu je izrečena uslovna kazna zatvora od šest mjeseci, koja se neće izvršiti ukoliko u roku od dvije godine od pravomoćnosti ne počini novo krivično djelo. Oštećena je sa imovinskopравnim zahtjevom upućena na parnični postupak.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH

Zakonom o zabrani diskriminacije³⁵ neravnopravno tretiranje osoba ženskog i muškog spola prepoznato je kao oblik diskriminacije. Zakonom o zabrani diskriminacije uspostavlja se okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini, pri čemu se posebno može istaći diskriminacija u oblastima zapošljavanja, rada, radnih uslova, obrazovanja, nauke i sl. Zaštita u slučajevima diskriminacije u vezi radnih odnosa se može potražiti kod poslodavca, kod Institucije ombudsmena ili u sudskom postupku pred općinskim sudom. Žalba se može podnijeti Instituciji ombudsmena za ljudska prava u BiH, koja će pokrenuti postupak tako što će od poslodavca tražiti očitovanje, utvrditi diskriminaciju te donijeti preporuke za poslodavca. Također, antidiskriminacijski postupak osobe mogu pokrenuti same, podizanjem tužbe za utvrđivanje diskriminacije, pred općinskim sudom.

Zakon o zabrani diskriminacije navodi spolno uznemiravanje kao oblik diskriminacije. Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog fizičkog, verbalnog ili neverbalnog

³⁴ „Ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.“

³⁵ Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16)

ponašanja koje je spolne (seksualne) prirode i čiji je cilj ili rezultat povreda dostojanstva lica uz stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. Spolno uznemiravanje gotovo u pravilu najčešće pogađa žene. Ukoliko je u pitanju seksualno uznemiravanje na poslu, prijava se vrši odgovornom licu, odnosno direktoru, osim u slučaju kada je direktor lice koje provodi uznemiravanje. U tom slučaju, žrtve se mogu obratiti za pomoć policiji ili bilo kojem udruženju koje se bavi ovom problematikom.

Gender Akcioni Plan BiH

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine prema članu 9. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH predstavlja strategiju za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi. Ovaj dokument daje smjernice za izradu godišnjih operativnih planova na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou, te obavezuje organe vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalne organe i organe jedinica lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima i pravne osobe u većinskom vlasništvu države, da u okviru svojih nadležnosti, preduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine i Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na provođenje aktivnosti i mjere Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava. Ovaj dokument prati prioritete svih nivoa vlasti u BiH, oslanjajući se na prethodne gender akcione planove³⁶. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine ukazuje na potrebu multidisciplinarnog i koordiniranog pristupa svih nadležnih institucija u pristupu, zaštiti i prevenciji rodno zasnovanog nasilja, te obavezu implementacije međunarodnih i nacionalnih dokumenata koje je BiH usvojila u oblasti rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Dio 1.3. (Plan - Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima) odnosi se na mjere i aktivnosti zapošljavanja i pristup ekonomskim resursima koje teže osiguravanju jednakih mogućnosti ženama i muškarcima u pristupu ekonomskim resursima, uključujući i smanjenje siromaštva putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine uključuje izradu i provođenje programa mjera i aktivnosti za otklanjanje diskriminacije na osnovu spola u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, razvoj ženskog poduzetništva, ekonomsko i društveno osnaživanje žena, organiziranje programa obuka za žene, uključujući prekvalifikaciju, dokvalifikaciju i samozapošljavanje, te pokretanje i razvijanje poduzetništva. U proteklom periodu realizirani su brojni programi i mjere s ciljem ravnopravnog uključivanja žena na tržište rada i pristupa ekonomskim resursima, te zaštite od diskriminacije na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Ovdje je važno naglasiti uspostavu sistema za rodno odgovorno budžetiranje, ali i donošenje gender akcionih planova na općinskom/gradskom nivou administrativne organizacije vlasti. Rodno odgovorno budžetiranje podrazumijeva poštivanje načela ravnopravnosti spolova tokom pripreme budžeta, te raspodjele i dodjele finansijskih resursa. Značajan napredak u ovom pravcu predstavljaju Instrukcije za izradu dokumenata okvirnog budžeta (DOB-

³⁶ Trenutno je aktuelan Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2018-2022 („Službeni glasnik BiH“, broj 89/18).

a) za budžetske korisnike na državnom i entitetskom nivou, koje zahtijevaju iskazivanje uticaja politika, strategija i prioritetnih programa na unapređenje ravnopravnosti spolova. Na ovaj način osigurano je da sve politike, strategije, programi, zakoni i drugi propisi imaju ugrađen gender aspekt na nivou planiranja, sprovođenja, praćenja i ocjene rezultata.

Ostali dokumenti

Krivični zakon Bosne i Hercegovine³⁷ ne definiše posebno nasilje u porodici kao krivično djelo, ali obuhvata djela koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama ili djela koja nesrazmjerno pogađaju žene. S tim u vezi, Zakon u članu 172. inkriminiše prisiljavanje drugog lica, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja. Osim navedenog, Zakon inkriminiše i trgovinu ljudima i prostituciju.

Pružanje besplatne pravne pomoći regulisano je Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini³⁸ kojim se osigurava jednak pristup pravdi čime je eliminisana mogućnost diskriminacije u ovoj oblasti. Pravo na besplatnu pravnu pomoć pod uslovima propisanim ovim zakonom imaju sva lica bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije. Pravo na besplatnu pravnu pomoć na osnovu statusa, između ostalih, ostvaruje žrtva nasilja u porodici ili nasilja na osnovu spola, ali i žrtva trgovine ljudima.

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka³⁹ uređuje mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima pred Sudom Bosne i Hercegovine. Tokom istrage tužilac, a nakon podizanja optužnice Sud, pod uslovom da postoji saglasnost svjedoka i bez objave bilo kakvih ličnih podataka o svjedoku obavještava nadležni centar za socijalni rad o uključenju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog tijela te psihološku podršku svjedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih osoba pri ispitivanju. Ovdje je vidljiva mogućnost zaštite žrtava, između ostalog i žena žrtava trgovine ljudima na zaštitu u postupku, što podrazumijeva i odgovarajući način svjedočenja bez suočavanja sa optuženom stranom.

³⁷Krivični zakon Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21).

³⁸Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ("Službeni glasnik BiH", broj 83/16).

³⁹Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BiH", br. 21/03, 61/04, ispravka 55/05).

Entitetski nivo

Federacija BiH:

18 |

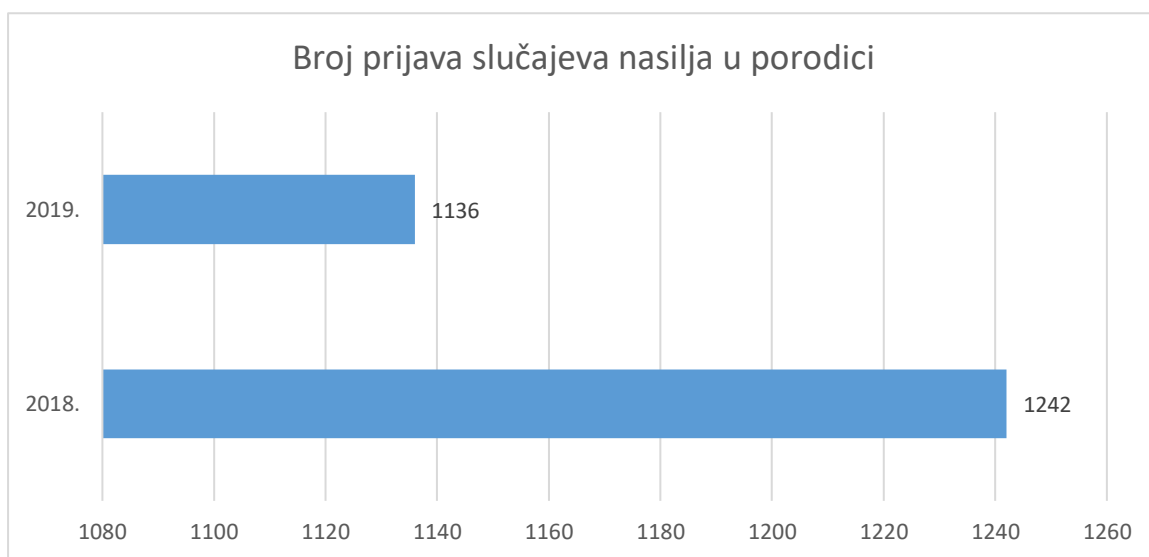
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁴⁰ predstavlja lex specialis i sadrži odredbe materijalne i procesne prirode. Ovim zakonom uređuje se zaštita od nasilja u porodici, pojam porodice i nasilja u porodici, vrsta i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici. U procesnom smislu ovaj zakon propisuje poseban postupak za izricanje zaštitnih mjera, koji je, u pravilu, hitan te utvrđuje nadležnost mjesno nadležnog općinskog suda (prekršajno odjeljenje) za razmatranje zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera, donošenje rješenja o izricanju zaštitnih mjera kao i druge poslove u skladu sa odredbama ovog zakona.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici obavezu prijavljivanja nasilja u porodici imaju svi građani, profesionalci i članovi porodice, ali i sama žrtva. Ovdje je važno naglasiti da svako ko ne prijavi nasilje čini prekršaj, osim u slučaju da žrtva ne prijavi nasilje, što znači da je jedino žrtva oslobođena ove vrste prekršajne odgovornosti.

Svaki slučaj nasilja u porodici se prijavljuje policiji (grafikon 1) koja je dužna izaći na lice mjesta, prikupiti dokaze, po potrebi uključiti centar za socijalni rad, te omogućiti zdravstveni pregled žrtve, a osobu za koju postoje osnovi sumnje da je počinila nasilje u porodici, po potrebi, lišiti slobode.

Grafikon 1: Broj prijava slučajeva nasilja u porodici*

*Podaci kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova prema članu 222. Krivičnog zakona FBiH.

⁴⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH, broj 20/13 i 75/21)

Za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici, policija je dužna podnijeti zahtjev za izricanje jedne ili više zaštitnih mjera u roku od 12 sati nadležnom sudu prema mjestu na čijem području žrtva nasilja u porodici ima prebivalište ili boravište. Nadležni sud je dužan, u roku od 12 sati od prijema zahtjeva, da izrekne jednu ili više zaštitnih mjera iz člana 9. Zakona (tabela 1).

Tabela 1: Podaci o zaštitnim mjerama prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici*

Godina	Broj izrečenih zaštitnih mjera						Osobe kojima se izriču zaštitne mjere				Osobe koje se štite zaštitnim mjerama			
	a*	b*	c*	d*	e*	f*	muškarci	žene	dječaci	djevojčice	muškarci	žene	dječaci	djevojčice
2018.	37	151	197	62	31	2	304	19			52	304	30	32
	480						323				418			
2019.	15	216	209	60	18		299	20	1	0	29	116	2	6
	518						320				153			
2020.	19	201	239	57	29		324	17			26	113	4	5
	545						341				148			

*Podaci općinskih sudova. Izvor VSTV. Legenda: a) „udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; b) zabrana približavanja žrtvi nasilja; c) zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju; d) obavezan psihosocijalni tretman; e) obavezno liječenje od ovisnosti i privremeno lišenje slobode i zadržavanje“.

Zaštitne mjere prema Zakonu mogu biti: „udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi nasilja; zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju; obavezan psihosocijalni tretman; obavezno liječenje od ovisnosti i privremeno lišenje slobode i zadržavanje“. Na ovaj način žrtvi se pruža zaštita u roku od 24 sata. Važno je naglasiti da je postupak zaštite žrtve nasilja prema ovom zakonu neovisan o krivičnom postupku, odnosno dokazivanje krivice u krivičnom postupku nije uslov za izricanje zaštitnih mjera, koje su hitne prirode i imaju za cilj stvaranje sigurnog okruženja za žrtvu. Nasilje u porodici je specifično krivično djelo, a jedinstveno je po tome da žrtva i počinitelj imaju zajedničku historiju i najčešće nastavljaju živjeti zajedno, stoga je i potreban mehanizam zaštite do sticanja uslova za ponovni kontakt.

Zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana provodi se u centrima za mentalno zdravlje⁴¹, a mjera obaveznog liječenja od ovisnosti od strane zavoda za liječenje bolesti ovisnosti⁴², dok se ostale četiri mjere provode od strane policije⁴³. Praćenje provedbe svih zaštitnih mjera u obavezi je centara za socijalni rad⁴⁴.

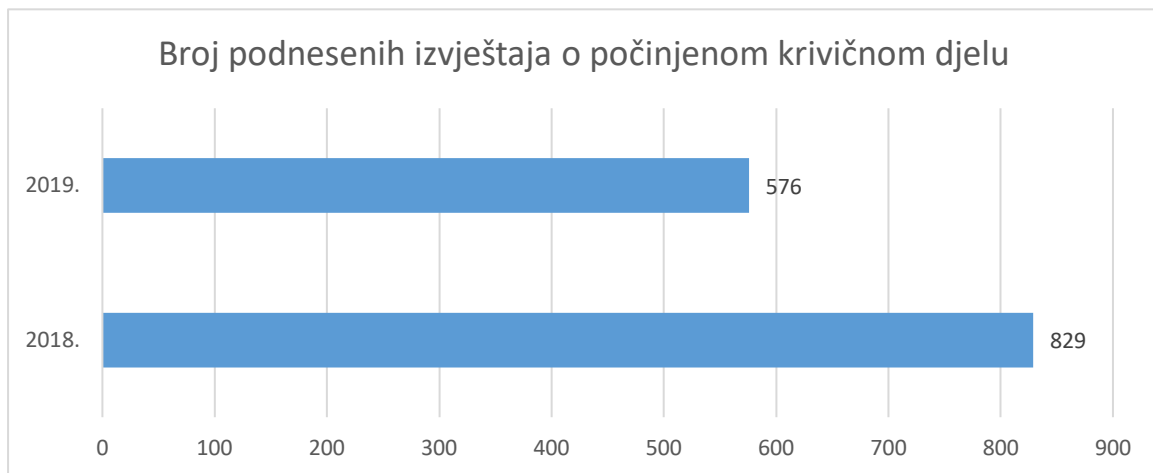
Istovremeno sa prekršajnim postupkom kojim se kroz Zakon o zaštiti od nasilja u porodici štiti žrtva nasilja u porodici, što je i primarni cilj ovog zakona, policija sačinjava izvještaj o počinjenom krivičnom djelu (grafikon 2) i dostavlja ga nadležnom tužilaštvu koje podiže optužnicu (grafikon 3).

⁴¹ Regulisano Pravilnikom o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 63/17).

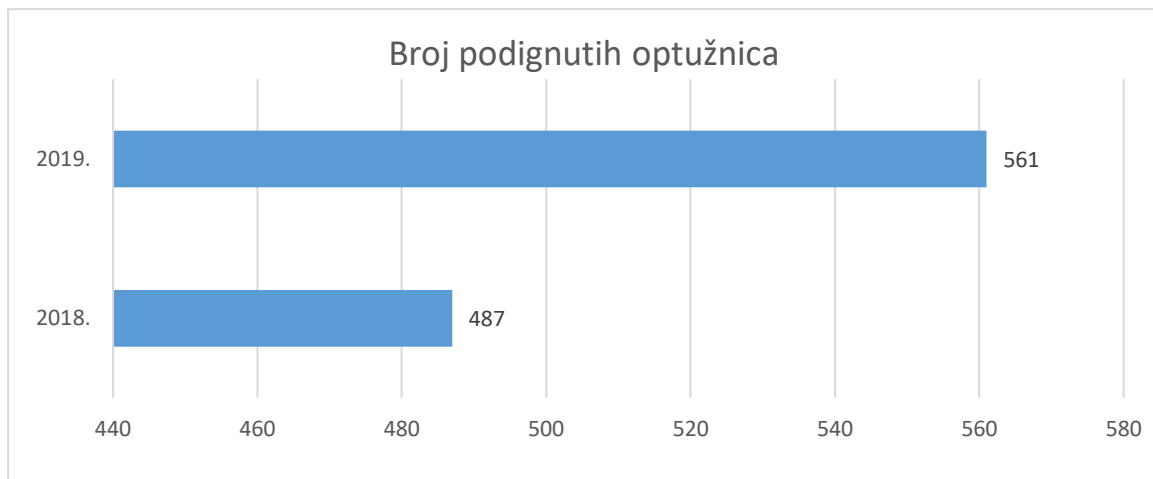
⁴² Regulisano Pravilnikom o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihotropnim supstancama počinitelja nasilja u porodici policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 99/15).

⁴³ Regulisano Pravilnikom o provođenju zaštitnih mjera iz nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/14 i 95/18).

⁴⁴ Regulisano Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štitećene zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 95/13).

Grafikon 2: Broj podnesenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu*

*Podaci kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova prema članu 222. Krivičnog zakona FBiH.

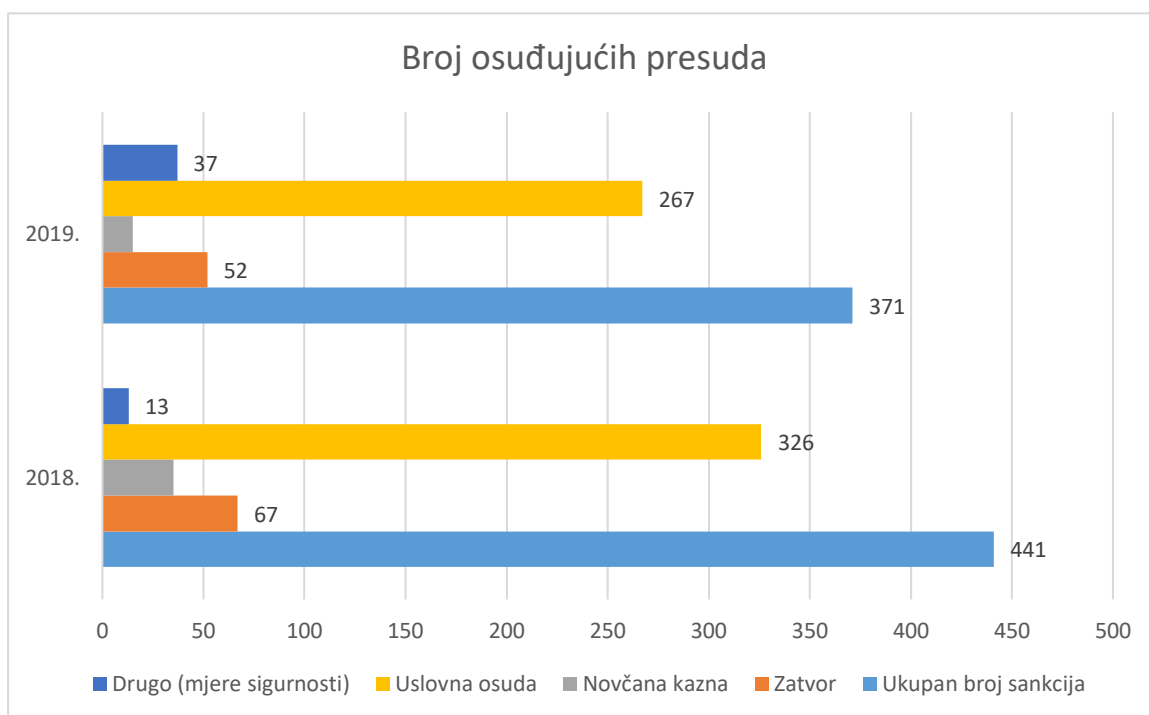
Grafikon 3: Broj podignutih optužnica*

*Podaci kantonalnih tužilaštava prema članu 222. Krivičnog zakona FBiH.

Sankcija koju propisuje Krivični zakon⁴⁵ za krivično djelo nasilje u porodici je novčana kazna ili kazna zatvora, ovisno o vrsti djela, može biti izrečena mjera upozorenja (sudska opomena ili uslovna osuda) ili mjera sigurnosti, (grafikon 4). Nasilje u porodici koje je uzrokovalo smrt žrtve, kažnjava se kaznom zatvora od dvije do petnaest godina. Međutim, ukoliko je smrti žrtve prethodilo zlostavljanje, kažnjivo je kaznom od najmanje deset godina zatvora ili kaznom dugotrajnog zatvora. Nažalost, u praksi je primjetno najčešće izricanje uslovnih osuda, a povratne informacije sa edukacija ukazuju i na praksu izricanja uslovnih osuda na uslovnu osudu, ukoliko se uslov prekrši. Također, sudije u krivičnom postupku i tužioc i ukazuju na potrebu dobijanja informacija o izricanju i provedbi zaštitnih mjera, što uveliko može biti od koristi prilikom donošenja presuda.

⁴⁵ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17).

Grafikon 4: Broj osuđujućih presuda*

*Podaci općinskih sudova prema članu 222. Krivičnog zakona FBiH.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici osim zaštite kroz zaštitne mjere žrtva nasilja u porodici može biti smještena u sigurnu kuću, neku drugu ustanovu ili drugu porodicu, gdje joj se pruža siguran smještaj i daje potrebna podrška i pomoć. Žrtva nasilja u porodici ima pravo na osiguravanje osnovnih životnih potreba u pogledu neophodnog zdravstvenog, socijalnog i materijalnog zbrinjavanja i pravo osiguravanja pravne pomoći za rješavanje socijalnog, ekonomskog i drugog statusa. Žrtva nasilja ima pravo i na finansiranje osnovnih oblika zaštite i na privremenu pomoć u okviru socijalne zaštite. Žrtva nasilja ima pravo i na besplatnu pravnu pomoć. Besplatna pravna pomoć regulisana je zakonima o pružanju besplatne pravne pomoći kojim se osigurava jednak pristup pravdi čime je eliminisana mogućnost diskriminacije u ovoj oblasti⁴⁶. Praktično, pružanje ove usluge definisano je kroz devet kantonalnih zakona o pružanju besplatne pravne pomoći⁴⁷, odnosno kantonalnih zavoda za pružanje besplatne pravne pomoći. U okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja uposlenici zavoda mogu davati opće informacije, pravne savjete i sastavljati odgovarajuće podneske, te zastupati pred nadležnim sudovima i drugim organima. Postupci u kojima se pruža besplatna pravna pomoć su upravni postupak i upravni spor, parnični, vanparnični, izvršni, krivični i prekršajni postupak. Besplatna pravna pomoć se pruža i od strane nevladinih organizacija⁴⁸.

Osim navednog Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici su definisane institucije, ustanove, ali i nevladine organizacije koje će osigurati primjenu i provođenje Zakona u skladu sa nadležnostima, te je predviđeno da rad sa žrtvama i nasilnim osobama vrše uposlenici educirani za rad sa navedenim osobama. Ovim je definisana ključna struktura, obaveza

⁴⁶ Regulisano Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći ("Službeni glasnik BiH", broj 83/16) i kantonalnim zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći. Ne postoji propis na federalnom nivou.

⁴⁷ U Srednjobosanskom kantonu nije donesen propis.

⁴⁸ „Fondacija lokalne demokratije Sarajevo“, „Medica Zenica“, „Vive Žene Tuzla“, „Besplatna pravna pomoć ženama u Travniku“, „Centar ženskih prava Zenica“, „Udruženje Vaša prava BiH“, „Centar za ljudska prava Mostar“ i drugi.

koordinacije, te osiguranje sistema kvaliteta u radu. S obzirom da je nasilje u porodici oblast koja zahtijeva multidisciplinarni pristup, kao i kontinuiranu saradnju različitih aktera s ciljem promjene društvene svijesti i obrazaca ponašanja, posebno važnu ulogu u strateškom i sveobuhvatnom djelovanju imaju odredbe člana 36. Zakona kojim se Vlada Federacije BiH obavezuje na donošenje strateških dokumenata s ciljem prevencije i suzbijanja nasilja u porodici i osiguranje finansijskih sredstava za provođenje strateških ciljeva. S ciljem praćenja administrativnog uređenja vlasti u Bosni i Hercegovini, te osiguranja mehanizama za implementaciju strateških aktivnosti na svim nivoima organizacije vlasti, članom 37. Zakona predviđeno je donošenje programa mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici, a članom 39. definisano je potpisivanje protokola o saradnji za jednu ili više općina čime se osigurava i mehanizam na općinskom nivou. Svaki od navedenih nivoa predviđa i formiranje koordinacionih tijela sastavljenih od predstavnika nadležnih institucija i nevladinih organizacija koji će osigurati planiranje, realizaciju i izvještavanje prema pojedinim dokumentima. Važno je naglasiti da je održivost strateškog djelovanja osigurana i članom 16. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH⁴⁹ kojim se predviđa donošenje entitetske razvojne strategije, članom 18. predviđeno je donošenje strategije razvoja kantona, a članom 20. strategije razvoja jedinice lokalne samouprave. Ovi razvojni dokumenti predstavljaju osnovni dokument za izradu DOB-a, budžeta, trogodišnjih planova rada i godišnjih programa rada na svakom od nivoa organizacije vlasti. Ovaj zakon također predviđa donošenje sektorskih strategija koje se baziraju na strategiji razvoja. Sektorske strategije koje se mogu vezati za predmetnu oblast su: Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici, Strategija zapošljavanja, Strategija unapređenja polazaja vulnerabilnih grupa i slično, te njihovo donošenje u skladu sa navedenim zakonom osigurava međusobnu povezanost, te mehanizam implementacije u skladu sa razvojnim procesima. Implementacija strateških dokumenata, ali i odredbi zakona također se veže za programe osnaživanja žena, podrške zapošljavanju i samozapošljavanju. S tim u vezi, u okviru rada Federalnog zavoda za zapošljavanje provode se programi sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja u svim mjerama aktivne politike⁵⁰, a načinom sufinansiranja zapošljavanja utvrđeno je uvećanje subvencija za 10% u slučaju da poslodavac zaposli nezaposlenu osobu iz kategorije žrtve nasilja u porodici. Istraživanjem kojim je obuhvaćeno 1.033 poslodavca utvrđena je potreba 64,85% poslodavaca za zapošljavanjem u 2020. godini, od čega se 40% odnosi na upražnjena radna mjesta, a 60% na nova radna mjesta. Spremnost poslodavaca da zaposle nezaposlenu osobu iz neke od teže zapošljivih ili specifičnih kategorija, odnosno zapošljavanje žena žrtava nasilja u porodici iskazalo je 18,01% poslodavaca⁵¹. Ovdje je vidljiv potencijal i prilika koja uz saradnju službi za zapošljavanje, centara za socijalni rad i nevladinih organizacija može biti iskorištena za aktivni pristup ekonomskom jačanju žrtava nasilja u porodici.

S obzirom da je nasilje u porodici specifično krivično djelo, jer dvije strane u postupku žive zajedno, dijele emocije, porodicu i imetak, te najčešće i nakon počinjenog krivičnog

⁴⁹ Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17)

⁵⁰ Programi zapošljavanja: Prvo radno iskustvo, Prilika za sve, Periodično zapošljavanje, Zapošljavanje žena, Doprinos 500, Nova prilika, Javni radovi i Tražim poslodavca

⁵¹ Izvještaj o monitoringu ostvarenih strateških ciljeva i analizi trendova tokom implementacije Akcionog plana za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u 2019. godini.

djela ostaju živjeti zajedno, Zakonom se daje sigurnost žrtvi nasilja tokom krivičnog postupka, te se daju okviri za djelovanje na unapređenju partnerskih odnosa, te iznalaženju najboljeg interesa za sve učesnike u ovom postupku. Kada su u pitanju druga krivična djela, dvije strane u postupku, osim trenutka u kojem je počinjeno krivično djelo, nisu i ne moraju u budućnosti dijeliti kontakt. Međutim, kada je u pitanju krivično djelo nasilje u porodici, tokom trajanja krivičnog postupka kojim se određuju sankcije za počinioca s ciljem kažnjavanja za učinjeno krivično djelo, te preveniranje budućeg činjenja krivičnog djela, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici osigurane su mjere hitne zaštite žrtve nasilja u porodici, kao i mjere podrške žrtvi nasilja u porodici, te mjere kojima bi se trebalo prevenirati buduće nasilničko ponašanje i osigurati normalan porodični život, odnosno porodični odnosi u slučaju razvoda braka.

Iako sam Zakon ima odredbe koje bi se trebale unaprijediti, te usaglasti sa međunarodnim pravnim standardima u ovoj oblasti, nema prepreka za potpuno korištenje zakonskih mehanizama i osiguranje zaštite žrtava. Ono što je potrebno jeste potpuna primjena zakonskih odredbi, kao i osiguranje kadrova koji su educirani za primjenu Zakona, te osiguranje finansijskih sredstava i unapređenje svijesti donosioca odluka radi osiguranja resursa za primjenu Zakona.

Iako je prema Zakonu predviđen rok od 60 dana, Propis o vođenju evidencija o podnesenim zahtjevima za izricanje zaštitnih mjera i o izrečenim zaštitnim mjerama od strane nadležnog suda nije donesen od strane Federalnog ministarstva pravde kako je to propisano članom 40., stav 2. i 3. Zakona. Međutim, s obzirom da centri za socijalni rad prate provedbu svih zaštitnih mjera, te o tome vode evidenciju, te s obzirom da Visoko sudsko i tužilačko vijeće u okviru CMS⁵² sistema vodi i podatke o izrečenim zaštitnim mjerama, nedostatak navedenog pravilnika u praksi se prevazilazi na ovaj način. Međutim, nedostatak ovog Pravilnika onemogućava kontinuiran pristup informacijama o statusu zaštitnih mjera, jer CMS pravosudni sistem obuhvata samo uvid u krivični postupak.

Također, ne postoje informacije o podnošenju izvještaja o provođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, što predstavlja važan alat u unapređenju donošenja zakonskih akata. Naime, članom 43. Zakona nadzor nad provođenjem Zakona vrši Federalno ministarstvo pravde, a Vlada Federacije BiH je obavezna podnijeti redovni godišnji izvještaj Parlamentu Federacije BiH. Takvi izvještaji bi omogućili bolji uvid predstavnika/ca zakonodavne vlast u implementaciju zakonskih rješenja u ovoj oblasti.

Također, Pravilnik o kriterijima i standardima za osnivanje, finansiranje i rad sigurnih kuća u Federaciji BiH, čije je donošenje propisano članom 35. stav 3. Zakona nije donesen zbog nepostojanja jasnog pravnog osnova za donošenje istog. S tim u vezi, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike dostavilo je Vladi Federacije BiH Informaciju o nemogućnosti donošenja podzakonskog akta, koju je Vlada FBiH, na 147. sjednici održanoj 08.01.2015. godine prihvatila, te donijela Zaključak kojim se Federalno ministarstvo pravde zadužuje da otkloni pravne prepreke i jasno definira odredbe člana 35. Zakona s ciljem prevazilaženja postojećih nedorečenosti odredbi zakona, uz jasno navođenje punog naziva zakona na osnovu kojeg se osniva sigurna kuća i kojim će se

⁵² Informacioni sistem za upravljanje sudskim predmetima.

ujedno otkloniti i pitanje nadležnosti za donošenje propisa, kao i način obezbjeđenja finansijskih sredstava za privremeno zbrinjavanje žrtava nasilja u sigurnoj kući u Budžetu Federacije BiH i budžetima kantona, nadzor nad stručnim radom, registrom sigurnih kuća i dr.⁵³ Problem zakonskog osnova je vidljiv iz činjenice da Federalno ministarstvo rada i socijalne politike može donositi podzakonske akte na osnovu propisa iz oblasti socijalne zaštite, odnosno ima nadležnost samo nad ustanovama socijalne zaštite koje se osnivaju u skladu sa Zakonom o ustanovama R BiH⁵⁴, a nadzor nad zakonitošću rada udruženja i fondacija vrši nadležni federalni odnosno kantonalni organ uprave u čije područje spada praćenje stanja u oblasti na koju se odnosi djelatnost udruženja ili fondacije (Federalno ministarstvo pravde, odnosno kantonalni organ uprave nadležan za upravu, član 5., 27. i 54. Zakona).

Sam Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom trenutno ne poznaje žrtve nasilja u porodici kao kategoriju korisnika socijalne zaštite. Prema trenutnim kantonalnim propisima žrtva nasilja u porodici kao kategorija korisnika socijalne zaštite prepoznata je samo u četiri kantonalna zakona o socijalnoj zaštiti⁵⁵ što predstavlja osnov za finansiranje smještaja u sigurne kuće na kantonalnom nivou kako je predviđeno Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, te se u ovim kantonima to i realizuje. Ovdje treba imati u vidu da je u oblasti socijalne zaštite donesen Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH⁵⁶, kojim su propisani minimalni i posebni standardi za obavljanje djelatnosti, poslova socijalne zaštite u ustanovama socijalne zaštite, gdje su pored ostalih ustanova definisane i ustanove (sigurne kuće) za zbrinjavanje žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima i dr., a iste se osnivaju u skladu sa Zakonom o ustanovama.

S obzirom da ova oblast nije u potpunosti pravno riješena, a usluge smještaja u sigurne kuće pružaju samo nevladine organizacije, Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku u okviru budžetske stavke provedbe Zakona o zaštiti od nasilja u porodici na godišnjem nivou izdvaja 260.000,00KM za finansiranje smještaja žrtava nasilja u sigurne kuće. Sigurne kuće (grafikon 5) na nivou Federacije Bosne i Hercegovine djeluju unutar nevladinih organizacija: „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo, Udruženje građana „Vive Žene“ – Tuzla, Udruženje „Žene sa Une“ – Bihać, Udruženje građana „Medica“ – Zenica i Udruženje „Žena BiH“ – Mostar. Iako je Zakonom propisano da se sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući osiguravaju iz budžeta kantona u iznosu od 30% i budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u iznosu od 70%, s obzirom da se iz federalnog budžeta ne osigurava predviđeni iznos, Vlada Kantona Sarajevo donijela je Odluku o stopostotnom finansiranju sigurne kuće u Kantonu Sarajevo. Također, sve sigurne kuće značajan dio finansiranja ostvaruju kroz međunarodne projekte.

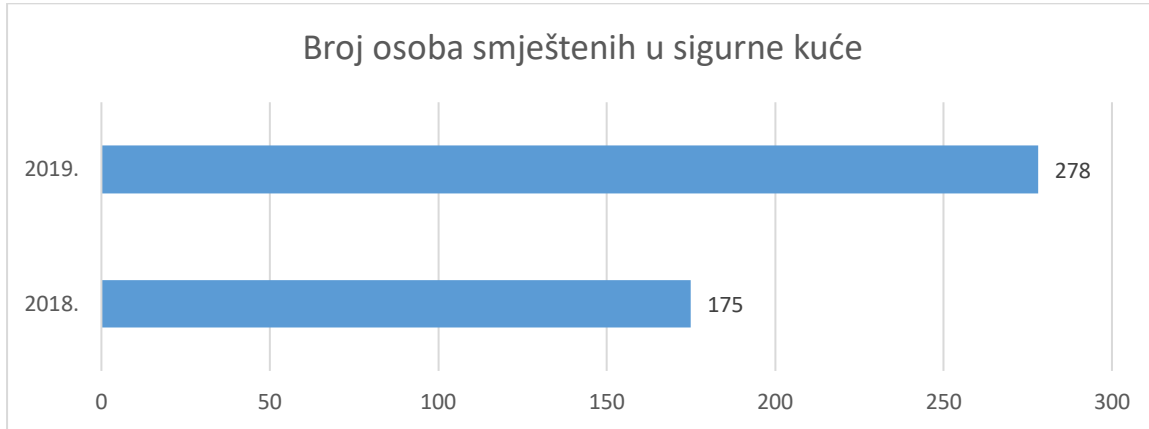
⁵³ Izvještaj Federacije Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2017-2018 – Odgovori na GREVIO upitnik, usvojen na 207. sjednici Vlade Federacije BiH, održanoj 23.01.2020. godine

⁵⁴ Zakon o ustanovama R BiH („Službeni list R BiH“, broj: 6/92, 8/93 i 13/94).

⁵⁵ Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton i Zapadno-hercegovački kanton.

⁵⁶ Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH („Službene novine FBiH“, broj 18/13)

Grafikon 5: Broj osoba smještenih u sigurne kuće

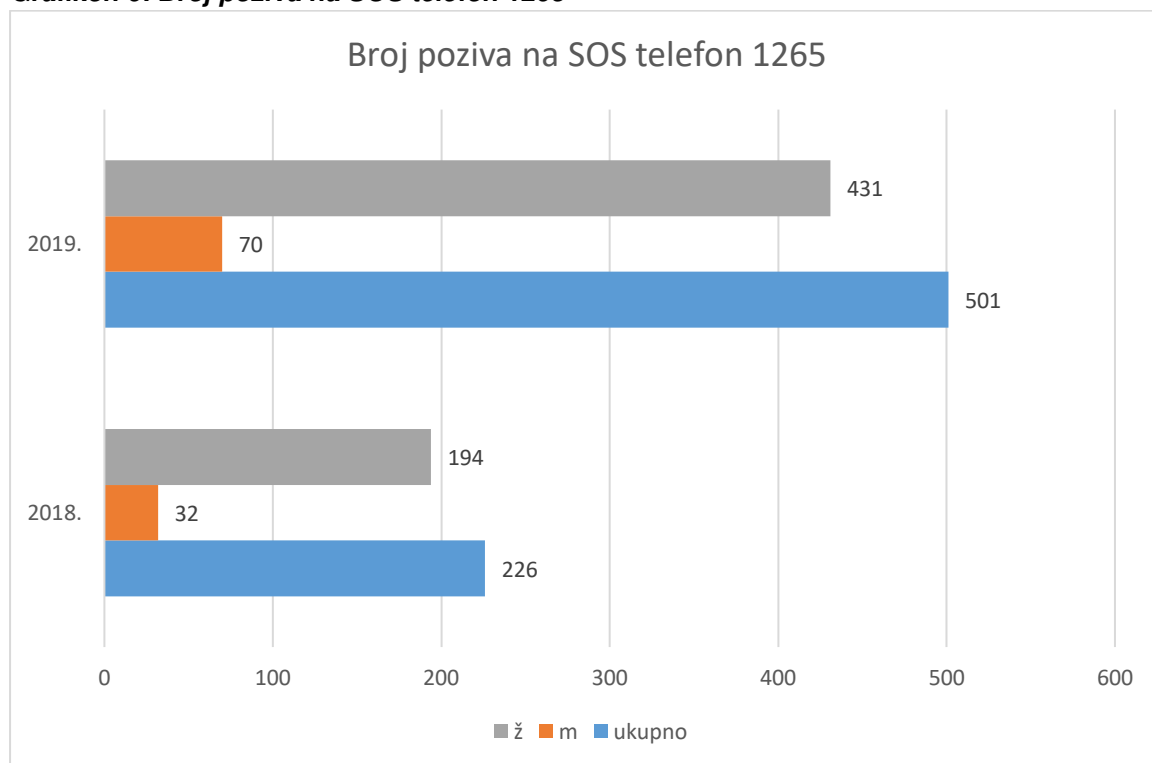
Ovdje je vidljiva neusaglašenost pojedinih propisa i nedovoljno razumijevanje nadležnosti i postavljanje zahtjeva koji mogu stvoriti situaciju preuzimanja odgovornosti za donošenje i realizaciju odluka koje nisu u nadležnosti organa koji ih donosi. S tim u vezi, za rješavanje ovog problema potrebno je kao polaznu osnovu imati u vidu potrebu definisanja žrtve nasilja kao kategorije korisnika socijalne zaštite kako u federalnom (u postupku su izmjene postojeće legislative koje predviđaju ovaj standard u novom Zakonu o osnovama socijalne zaštite) tako i u svim kantonalnim propisima. Osnivač sigurne kuće je odgovoran za njeno funkcionisanje, a nadzor nad praćenjem rada ima organ koji je nadležan za praćenje rada sigurne kuće ovisno o zakonskom osnovu za rad ustanove odnosno organizacije. Finansiranje usluga koje se pružaju u okviru sigurne kuće potrebno je da obuhvata trošak usluge u skladu sa nadležnostima organa u čijoj je nadležnosti pružanje navedene usluge, u ovom slučaju usluge smještaja u sigurnu kuću, a trošak usluge kao takve obuhvata sve prateće elemente. Osiguranje finansiranja u okviru budžeta u potpunosti može biti realizovano tek kada se utvrdi pravni osnov. Međutim, evidentno je da rješavanje ovog problema ukazuje na teškoće rada u ovoj multisektorskoj oblasti koja obuhvata različite servise, nadležnosti i procedure.

Međutim, važno je naglasiti da se trenutno usluga smještaja u sigurne kuće obavlja samo u okviru sigurnih kuća koje djeluju unutar nevladinih organizacija. Rješenja koja idu u pravcu plaćanja smještaja za žrtve nasilja kao kategorije korisnika socijalne zaštite, nisu odgovarajuća za ove organizacije. Naime, definisani iznos plaćanja smještaja iz ove kategorije korisnika mogu samo zadovoljiti potrebe ustanova čiji je osnivač općina, kanton ili neki drugi nivo organizacije vlasti, jer u ovom slučaju osnivač osigurava sredstva za osnivanje i finansiranje rada ustanova čiji je osnivač, te osigurava budžetska sredstva potrebna za rad, pri čemu je varijabilni iznos koji je vezan za broj smještenih osoba dovoljan da pokrije varijabilne troškove. S druge strane, nevladine organizacije za rad sigurnih kuća nemaju osigurana budžetska sredstva koja omogućavaju nesmetano funkcionisanje i pokrivanje svih finansijskih troškova, nego ta sredstva osiguravaju pretežno putem donacija ili projekata, a varijabilni troškovi vezani za broj žrtava nasilja i osiguranje sredstava kroz finansiranje od strane nadležnih institucija (70% FBiH i 30% kantoni) samo olakšavaju teret neometanog funkcionisanja, a nikako se ne mogu tretirati kao održiva rješenja. Naime, Istanbulska konvencija u članu 23. obavezuje državu članicu da preduzme sve neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi se omogućilo otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za siguran smještaj i

proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci. U ovom članu je vidljiva obaveza države da osigura navedenu uslugu, ne određujući u kojem pravcu rješenja trebaju ići. Međutim, država mora pronaći rješenja koja će osigurati navedenu uslugu, a nikako donositi rješenja koja će otežati postojeće alternativno rješavanje smještaja u sigurne kuće.

Još jedan servis koji nije u potpunosti pravno regulisan je funkcionisanje SOS linije 1265 za žrtve nasilja u porodici (grafikon 6). Međutim, potpisan je Memorandum o saradnji između Gender Centra Federacije BiH, Centra za socijalni rad Jajce, nevladinih organizacija: „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo, Udruženje građana „Vive Žene“ – Tuzla, Udruženje „Žene sa Une“ – Bihać, Udruženje građana „Medica“ – Zenica i Udruženje „Žena BiH“- Mostar, kojim je uspostavljen jedinstven SOS telefon 1265 za područje Federacije BiH.

Grafikon 6: Broj poziva na SOS telefon 1265

Pozivi na SOS telefon 1265 su besplatni, jer su u skladu sa Odlukom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o proglašenju broja SOS telefona 1265 brojem hitne prirode, telekom operateri omogućili su da pozivi na ovaj broj budu besplatni, a Gender Centar Federacije BiH plaća godišnju naknadu Regulatornoj agenciji za komunikacije za funkcionisanje kratkog koda 1265. Finansiranje rada operatera/ki nije regulisano putem budžetskih sredstava, nego se finansira od strane davaoca usluga, odnosno organizacija koje su potpisnice memoranduma. S tim u vezi, neophodno je osigurati budžetska sredstva za kontinuiran i održiv rad SOS telefona kao specijaliziranog servisa u službi zaštite od nasilja, odnosno obezbijediti sredstva za rad operatera/ki čime će se obezbijediti finansijska samoodrživost svih SOS telefona u BiH. Pozivi na SOS telefon 1265 se preusmjeravaju najbližem operateru, odnosno organizaciji koja u ovom sistemu pruža podršku, savjete i informacije u vezi nasilja, a pozivi su mogući 24 sata na dan, 7 dana u

sedmici. Osim pravnog rješavanja ovog servisa, čime bi se osiguralo i potpuno finansiranje usluge, potrebno je razmotriti i mogućnosti tehničkog unapređenja servisa na način da svi operateri u sistemu pružaju uslugu na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine, na način da usluga nije vezana za teritorij, nego da se teritorijalna raspoređenost operatera u sistemu koristi za veći obuhvat usluge u smislu preuzimanja dežura. Na primjer, umjesto da svih šest operatera bude kroz smjene svih 24 sata na raspolaganju za područje koje pokrivaju, osigurati da po dva operatera budu na raspolaganju u svakoj od osmočasovnih smjena, čime bi se značajno rasteretio sistem, a osigurala cjelokupna pokrivenost. Ovdje treba i razmotriti uvezivanje SOS telefona u jedan državni SOS telefon, s obzirom da kratki kod 1265 za FBiH, odnosno 1264 za RS, predstavlja samo tehničku uslugu koja se plaća Regulatornoj agenciji za komunikacije Bosne i Hercegovine.

Kada su u pitanju nevladine organizacije⁵⁷, one su direktno ili indirektno prepoznate u članovima, 3., 8., 35., 37., 38. i 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i kao takve djeluju ili u okviru rada koordinacionih tijela za implementaciju strateških dokumenata, ili pružaju servise ili usluge u vezi zaštite žrtava nasilja, rada sa osobama koje su počinile nasilje, provode zagovaranja, edukacije, te rade na ekonomskom osnaživanju žrtava nasilja u porodici. Iako se rad nevladinih organizacija u ovoj oblasti pretežno finansira kroz međunarodne projekte, primjetno je nedovoljno iskorištavanje projektnih sredstava koja se kroz grantove daju od strane Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Federalnog ministarstva zdravstva i Federalnog ministarstva kulture i sporta. Ovi grantovi se veoma malo prepoznaju i koriste za projekte koji su vezani za oblast prevencije nasilja, a primjetno je da većina organizacija iz ove oblasti i ne aplicira za navedene grantove⁵⁸.

Kada su u pitanju izmjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici usvojen je Zakon o dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁵⁹ kojim se u Zakon dodaje institut „osobe od povjerenja“, čime se predviđa da žrtva nasilja ima pravo odrediti osobu od povjerenja, člana porodice ili druge fizičke osobe ili zaposlenika organa starateljstva, institucije nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu, druge javne ustanove ili nevladine organizacije u koju žrtva ima povjerenje i kao takva može biti prisutna u svim postupcima u vezi ostvarivanja zaštite i podrške vezano za nasilje u porodici.

Osim navedenog, u parlamentarnoj proceduri je izrada novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojim se nastoje obuhvatiti sve izmjene kojima bi se odgovorilo standardima Istanbulske konvencije. S obzirom da za novi Zakon tek slijede javne rasprave, te postoji mogućnost značajnijih izmjena tokom postupka donošenja propisa, nije moguće govoriti o sadržaju i uticaju novih pravnih rješenja. Međutim, s obzirom da je procedura u toku, ovaj proces daje mogućnost svim zainteresovanim stranama da daju svoj doprinos radi unapređenja postojećih pravnih rješenja.

⁵⁷ Posebno je važno naglasiti Sigurnu mrežu koja je nastala 2001. godine (kao neformalna mreža) i čine je 22 nevladine organizacije koje se bave problemom nasilja sa područja cijele BiH. Postoji značajano broj nevladinih organizacija čija je djelatnost veza na za nasilje nad ženama, a koje i nisu dio ove mreže. Pored toga veliki broj nevladinih organizacija djeluje od sredine 90-ih godina

⁵⁸ Godišnji izvještaji o dodjeljenim sredstvima dostupni na web stranicama ministarstava

⁵⁹ Zakon o dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 75/21)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere

Detaljan postupak praćenja zaštitnih mjera od strane organa starateljstva, odnosno vođenje evidencija o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere definisan je Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere⁶⁰. S obzirom na velik broj organa uključenih u primjenu odredbi predviđenih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, organi starateljstva na ovaj način imaju značajnu ulogu u pregledu cjelokupne situacije, porodičnih odnosa, izrečenih mjera i drugih faktora koji mogu imati ulogu u iznalaženju najboljeg interesa u ovom procesu, a posebno kada su u pitanju djeca. Pravilnikom su predviđeni evidencioni obrasci koji su sadržajno i vizuelno usaglašeni sa ostalim evidencijama koje vode drugi organi u postupku provedbe i praćenja zaštitnih mjera. Pravilnik sadrži individualni evidencioni obrazac, kao i izvještajni obrazac, te su postavljeni uslovi za unapređenje elektronskog vođenja podataka o nasilju u porodici. Modul kojim su obuhvaćeni obrasci iz ovog pravilnika sastavni je dio Informacionog sistema za elektronsko vođenje podataka u elektronskoj bazi podataka o nasilju u porodici. Na ovaj način dugoročno je osiguran prelazak pisanog oblika vođenja podataka u elektronsku bazu čime će dugoročno biti olakšan mehanizam vođenja podataka. S tim u vezi, organi starateljstva su prošli obuku za primjenu propisa iz ove oblasti kao i za korištenje ovog Informacionog sistema, te su učinjenje pripreme radnje kroz osiguranje računara za centre za socijalni rad.

Osim evidencionih obrazaca Pravilnikom je predviđena i knjiga evidencija. Praktično, knjiga evidencija skoro u potpunosti sadrži iste podatke koji su predviđeni evidencionim obrascima, čime se bespotrebno duplira pisani oblik vođenja podataka. Također, s obzirom da opisani potrebni format ove knjige, kako je to definisano u članu 4. Pravilnika, u dimenzijama 50x40cm na 1.500 stranica u praksi predstavlja knjigu velikih dimenzija koja je nepraktična za upotrebu, postavlja se pitanje svrhe ovakve knjige, posebno zbog činjenice da pojedini centri nemaju velik broj slučajeva nasilja te navedena knjiga neće biti iskorištena ni nakon značajnog broja godina.

Kada je u pitanju razvoj elektronskih evidencija, iako je izrađen modul, te urađeni potrebni koraci za elektronski način vođenja podataka, s obzirom da ovaj sistem nije u potpunosti u upotrebi od strane policije, organ starateljstva može nastaviti pratiti slučaj nasilja tek nakon što je kao takav unesen od strane policije, stoga sami centri za socijalni rad nisu u mogućnosti u potpunosti koristiti prednosti ovog sistema. Također, sistem administracije korisnika nije u potpunosti unaprijeđen kako bi ovaj posao nakon pilot faze mogla da preuzmu ministarstva u čijoj je nadležnosti oblast socijalne zaštite.

⁶⁰ Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere („Službene novine Federacije BiH“, broj 95/13)

Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije

Detaljan postupak provedbe zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije definisan je Pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera za počiniocice nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije⁶¹. Ovim pravilnikom uređuju se način i postupak provedbe zaštitnih mjera za počiniocice nasilja u porodici i to: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici i zabrana uznemiravanja ili uhođenja lica izloženog nasilju, način zbrinjavanja žrtve u sigurnu kuću, evidencije i njihov sadržaj, kao i druga pitanja važna za provođenje zaštitnih mjera koje su, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, u nadležnosti kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova na području Federacije Bosne i Hercegovine. S obzirom da je postupanje u oblasti nasilja u porodici u nadležnosti kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova, ovim pravilnikom je osiguran osnov za ujednačeno djelovanje policijskih službenika u ovoj oblasti. Pravilnikom je također uređeno podizanje svijesti o značaju i uticaju nasilja u porodici na društvo u cjelini, kao i organizovanje izvršenja poslova iz oblasti nasilja u porodici, te edukacija koja postavlja osnove za obavezu osposobljavanja i utvrđivanja certificiranih lica koja rade na poslovima nasilja u porodici. Pravilnikom se priprema teren za sveobuhvatno preventivno djelovanje policijskih službenika, koji osim postupanja u slučajevima nasilja u porodici imaju značajnu ulogu u prevenciji i ranoj detekciji nasilnih oblika ponašanja. Važno je naglasiti prepoznavanje multisektorskog pristupa, koji značajnu ulogu ima tokom pripremanja i planiranja izvršenja mjere, procjene rizika, odnosno procjene ugroženosti žrtve, te uključivanje drugih potrebnih profesionalaca u postupku, odnosno formiranje stručnog tima kao koordinirajućeg tijela sačinjenog od predstavnika policije, organa starateljstva, zdravstvene ustanove i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima iz oblasti nasilja u porodici.

S obzirom da je za provedbu zaštitnih mjera nadležna policijska uprava ili policijska stanica, a za praćenje provedbe mjere organ starateljstva na području gdje žrtva nasilja ima prebivalište ili boravište u slučaju promjene mjesta prebivališta ili boravišta Pravilnikom je uređen postupak informisanja policijske uprave ili policijske stanice i organa starateljstva na čijem području žrtva nasilja ima novo prebivalište ili boravište. Ovo je važan mehanizam kojim se osigurava kontinuitet izvršenja i praćenja provedbe zaštitne mjere. Važan segment ovog pravilnika su i evidencioni obrasci koji su usklađeni sa evidencionim obrascima koji su definisani drugim pravilnicima koji su doneseni u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Prema Pravilniku vode se evidencije o podnesenim prijavama, zahtjevima i izrečenim mjerama, počiniocima kojima su izrečene mjere i o žrtvama koje su štice zaštitnim mjerama. Izmjenama Pravilnika⁶² unaprijeđen je postupak vođenja evidencija na način da su otklonjene prepreke za elektronsko

⁶¹ Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počiniocice nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 19/14)

⁶² Pravilnik o dopuni Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počiniocice nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 98/15)

vođenje podataka, te osigurani pravni uslovi za potpuno administriranje podataka od strane policije.

Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinitelja nasilja

30 |

Detaljan postupak provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja ovisnosti koja se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici može izreći nasilnoj osobi koja je nasilje učinila pod uticajem alkohola, opojnih droga ili drugih psihoaktivnih supstanci, ako postoji opasnost da se radnje nasilja ponove, definisan je Pravilnikom o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinitelja nasilja u porodici⁶³. Svrha ove mjere je sprječavanje daljnjeg nasilnog ponašanja i usvajanje obrazaca nenasilnog ponašanja, kroz poduzimanje efikasnih mjera preodgoja i otklanjanje okolnosti koje pogoduju ili podstiču izvršavanje novih radnji nasilja u porodici, poticanje počinitelja nasilja u porodici da postane svjestan svog nasilnog ponašanja, te prepozna svoju odgovornost. Zaštitna mjera se provodi u zavodima za liječenje bolesti ovisnosti, centrima za mentalno zdravlje u zajednici i/ili terapijskim zajednicama/komunama, a ukoliko zdravstveno stanje počinioca iziskuje hospitalizaciju, zaštitna mjera se provodi u stacionarnoj zdravstvenoj ustanovi.

S obzirom da su bolesti ovisnosti jedan od faktora rizika koji se vežu za nasilje u porodici, provođenje mjere liječenja bolesti ovisnosti predstavlja važan alat u procesu prevencije nasilnog ponašanja.

Prema članu 4. Pravilnika počinitelj nasilja u porodici je obavezan učestvovati u programu. Međutim, dugoročna promjena obrazaca ponašanja moguća je samo ukoliko je želja za promjenom dobrovoljna. Imajući u vidu navedeno, bilo bi potrebno utvrditi mehanizam „dobrovoljne prisile“ na učestvovanje u programu, odnosno definisati određene predkorake kako bi osoba kojoj je izrečena mjera dobrovoljno i svjesno učestvovala u programu. Prema članu 3. Pravilnika troškovi izvršenja izrečene mjere padaju na teret suda. Imajući u vidu navedenu činjenicu javlja se mogućnost neizricanja same mjere, jer izricanje mjere od strane suda automatski povećava troškove samog suda koji je navedenu mjeru izrekao. Ovaj problem posebno dolazi do izražaja u situacijama kada ne postoji stacionarna zdravstvena ustanova na nivou kantona u kojem počinilac nasilja ima mjesto prebivališta, te se mjera provodi u drugom najbližem kantonu. Mjera obaveznog liječenja bolesti ovisnosti obuhvata oko 5% izrečenih zaštitnih mjera, te bi bilo potrebno uraditi analizu stvarnih potreba za ovom mjerom. Naime, mjera se može izreći samo u slučajevima kada je nasilna osoba učinila nasilje pod uticajem ovisnosti od alkohola, opojnih droga ili drugih psihoaktivnih supstanci. Međutim, ukoliko nasilna osoba u trenutku počinjenja nasilja nije bila pod uticajem navedenih supstanci, sud uopšte neće uzeti u razmatranje navedenu pojavu, te bolest ovisnosti ostaje bez mogućnosti tretmana. Naravno, ovdje dolazi do izražaja praćenje provedbe drugih zaštitnih mjera, te procjena provodioca mjera da prepozna potrebu za donošenjem ove mjere u nekom

⁶³ Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinitelja nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 99/15)

kasnijem periodu. Također, potrebno je uraditi i analizu efikasnosti provedbe ove mjere u smislu procjene recidiva.

Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja

| 31

Detaljan postupak provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana koja se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici može izreći nasilnoj osobi radi otklanjanja uzroka njenog nasilničkog ponašanja ili ako postoji opasnost da ta osoba nasilje ponovi definisan je Pravilnikom o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici⁶⁴. Svrha provedbe zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana je sprečavanje daljnjeg nasilničkog ponašanja postizanjem pozitivnih promjena u ponašanju učinioca nasilja u porodici, te podsticanje počinioca nasilja u porodici da postane svjestan svog nasilničkog ponašanja, prepozna svoju odgovornost, te usvoji obrasce nenasilnog ponašanja. Zaštitna mjera se provodi u zdravstvenim ustanovama primarne zdravstvene zaštite – centrima za mentalno zdravlje u zajednici ili specijalističko-konsultativnim psihijatrijskim službama pri zdravstvenim ustanovama u saradnji sa organima starateljstva, a prema Programu rada Federalnog ministarstva zdravstva („Psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja u porodici“, dokument koji obuhvata standarde i metodologiju rada sa počiniteljima nasilja i „Priručnik za obuku trenera za psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja“). Ukoliko zdravstveno stanje učinioca nasilja u porodici iziskuje hospitalizaciju, zaštitna mjera se provodi u bolnici osnovanoj na nivou kantona, gdje počinitelj nasilja ima prebivalište, odnosno boravište. Ukoliko ne postoji zdravstvena ustanova na nivou kantona gdje počinitelj nasilja u porodici ima prebivalište, odnosno boravište, zaštitna mjera se provodi u zdravstvenim ustanovama kantona koji je najbliži prebivalištu, odnosno boravištu učinioca nasilja u porodici. Troškovi izvršenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana padaju na teret suda koji je zaštitnu mjeru izrekao.

S obzirom da provođenje zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana ima najbolji efekat na promjenu ponašanja počinioca nasilja u porodici, odnosno provedbom ove mjere se javlja najmanje recidiva, veoma je bitno unaprijediti ovaj servis. Međutim, centri za mentalno zdravlje nisu dostupni u svakoj lokalnoj zajednici, a provođenje mjere u drugim lokalnim zajednicama iziskuje značajne troškove. Sama činjenica da nadležni sud preuzima troškove provedbe mjere dodatno smanjuje mogućnost izricanja mjere, a sam iznos plaćanja ovih troškova nije jasno definisan.

S ciljem unapređenja ove mjere provode se kontinuirani programi obuke i certificiranje provodioca ovog tretmana⁶⁵, a rezultati ovih aktivnosti su vidljivi i kada je u pitanju provedba ove mjere te povećan broj provedenih tretmana.

Osim navedenog, kada je u pitanju rad sa počiniocima nasilja u porodici, provode se i programi rada sa osobama koje su počinile nasilje u porodici na dobrovoljnoj osnovi.

⁶⁴ Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 63/17)

⁶⁵ Federalno ministarstvo zdravstva donijelo je program „Psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja u porodici“, dokument koji obuhvata standarde i metodologiju rada sa počiniteljima nasilja i „Priručnik za obuku trenera za psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja“.

Važno je napomenuti da se ovdje ne radi o obaveznoj zaštitnoj mjeri koja se izriče u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, nego o dobrovoljnom tretmanu koji predstavlja značajan resurs za preveniranje budućeg nasilničkog ponašanja. S tim u vezi, Gender Centar Federacije BiH je podržao 28 projekata dobrovoljnih tretmana u okviru grupa samopomoći za oko 230 osoba. Navedene projekte su provodile nevladine organizacije i centri za socijalni rad. Iskustva provedbe ovih tretmana, te okvir za rad sa grupama samopomoći sažeta su u okviru publikacije „Rad sa osobama koje su počinile nasilje u porodici – priručnik za vođenje grupa samopomoći“⁶⁶.

Krivični zakon

Nasilje u porodici kao krivično djelo prepoznato je u Krivičnom zakonu Federacije BiH iz 2003. godine. Krivični zakon Federacije BiH⁶⁷ u članu 222. propisuje obilježja krivičnog djela nasilja u porodici i to na sljedeći način:

Član 222.

Nasilje u porodici

- (1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana počinu prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri počinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno da teško ozlijedi tijelo ili naruši zdravlje, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. 1. do 3. ovog člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.“

Imajući u vidu navedeno, krivično zakonodavstvo u Federaciji BiH je nasilju u porodici dalo status krivičnog djela, te kroz propisivanje njegovih obilježja, kao i krivičnih sankcija, ostvaruje preventivnu i represivnu funkciju krivičnog zakonodavstva.

⁶⁶ Sesar, K., Bećirović, F., Hrnčić, Z. (2018). Rad sa osobama koje su počinile nasilje u porodici – priručnik za vođenje grupa samopomoći, Gender Centar Federacije BiH.

⁶⁷ Krivični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16).

Osim nasilja u porodici kao oblika nasilja koje se najčešće veže za žene kao žrtve navedenog krivičnog djela Krivičnim zakonom Federacije BiH obuhvaćeni su i drugi oblici ponašanja koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama. S tim u vezi, članom 183. (Ugrožavanje sigurnosti) u stavu 3. predviđene su novčane kazne ili kazne zatvora do jedne godine za osobu koja prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način ugrožava sigurnost bračnog partnera, osobe s kojom živi u izvanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze. U članu 184. (Narušavanje nepovredivosti doma) u stavu 1. predviđene su kazne zatvora do tri godine za osobu koja neovlašćeno prodre u tuđi dom ili zatvorene prostorije ili se na zahtjev ovlašćenika otamo ne udalji. U članu 189. (Neovlašćeno optičko snimanje) u stavu 1. predviđene su novčane kazne ili kazne zatvora do tri godine za osobu koja fotografski, filmski ili na drugi način snimi drugu osobu bez njezinog pristanka u njezinim prostorijama ili ko takav snimak direktno prenese trećem licu ili ko mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogući da se s njim direktno upozna, a u stavu 3. predviđene su kazne zatvora od jedne do pet godina za osobu koja dijete ili maloljetnika snimi radi izrade fotografija, audiovizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje ili rasparčava ili prikazuje takav materijal. U članu 203 (Silovanje) predviđene su kazne od jedne do petnaest godina (težina djela je definisana kroz sedam stavova člana zakona) za osobu koja drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Članom 204. (Spolni odnošaj s nemoćnom osobom) predviđene su kazne od jedne do petnaest godina (težina djela je definisana kroz šest stavova člana zakona) za osobu koja izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s drugom osobom iskoristivši njezinu duševnu bolest, duševnu poremećenost, nedovoljnu duševnu razvijenost, neku drugu težu duševnu smetnju, ili kakvo drugo stanje te osobe zbog kojeg ona nije sposobna za otpor. Članom 205. (Spolni odnošaj zloupotrebom položaja) predviđena je kazna zatvora šest mjeseci do tri godine za osobu koja zloupotrebom svog položaja navede na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju drugu osobu koja se zbog imovinskog, obiteljskog, društvenog, zdravstvenog ili drugog stanja ili teških prilika nalazi prema njemu u odnosu zavisnosti, a kaznom zatvora šest mjeseci do pet godina zatvora nastavnik, odgajatelj, roditelj, usvojitelj, staratelj, očuh, maćeha ili druga osoba koja iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetniku koji joj je povjeren radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege izvrši s njim spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Članom 206. (Prinuda na spolni odnošaj) predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina za osobu koja drugu osobu prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlom. Članom 207. (Spolni odnošaj s djetetom) predviđena je kazna zatvora od jedne godine do kazne dugotrajnog zatvora (težina djela je definisana kroz pet stavova člana zakona) za osobu koja izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom. Članom 208. (Bludne radnje) predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina (težina djela je definisana kroz dva stava člana zakona) za osobu koja učini bludnu radnju. Članom 209. (Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom) predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine za osobu koja pred djetetom ili maloljetnikom čini radnje namijenjene zadovoljavanju vlastite ili tuđe pohote, ili ko navede dijete da pred njim ili drugom osobom vrši takve radnje. Članom 210. (Navođenje na prostituciju) predviđena je kazna

zatvora od šest mjeseci do pet godina za osobu koja radi zarade ili druge koristi navodi, potiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga. Članom 210a (Trgovina ljudima) i članom 210b (Organizovana trgovina ljudima) predviđene su kazne od najmanje pet godina zatvora za osobu koja upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, a kazne od najmanje deset godina zatvora za osobu koja organizira ili rukovodi grupom ljudi, organiziranom grupom ljudi, ili grupom ljudi za organizirani kriminal koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo trgovine ljudima. Članom 211, inkriminisano je iskorištavanje djeteta radi pornografije, članom 212. upoznavanje djeteta s pornografijom, članom 213. rodoskrvnuće, članom 214. dvobračnost, članom 215. omogućavanje sklapanja nedozvoljenog braka, članom 216. izvanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom, članom 217. oduzimanje djeteta ili maloljetnika, članom 218. promjena porodičnog stanja, članom 219. zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, članom 220. napuštanje djeteta, članom 221. povreda porodičnih obaveza, članom 223. izbjegavanje izdržavanja, članom 224. sprečavanje i neizvršavanje mjera za zaštitu maloljetnika, članom 227. prenošenje spolne bolesti, članom 229. nesavjesno liječenje, članom 230. samovoljno liječenje, članom 280. povreda prava iz radnog odnosa, članom 362. nasilničko ponašanje. U ovom kontekstu važno je navesti i članove: 166. Ubistvo, naročito stav (2) tačka c) iz mržnje, 170. učestvovanje u samoubistvu, 171. protivpravni prekid trudnoće, 172. teška tjelesna ozljeda, naročito stav (4) iz mržnje, 173. laka tjelesna ozljeda, 176. napuštanje nemoćne osobe, 177. povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina te član 293. oštećenje tuđe stvari prema stavu (3) ukoliko je učinjeno iz mržnje.

Važno je također naglasiti da je članom 2., stav 11. Zakona definisano da je krivično djelo iz mržnje svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje.

Imajući u vidu navedeno, osim člana 222. Krivičnog zakona FBiH kojim je inkriminisano nasilje u porodici, vidljivo je da je zakonodavac inkriminisao niz drugih ponašanja koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama. Međutim, kako bi se koristili navedeni mehanizmi potrebno je jačati društvenu svijest radi prepoznavanja navedenih oblika ponašanja kao neprihvatljivih, kako bi se takva ponašanja uopšte prepoznala kao ponašanja koja nesrazmjerno pogađaju žene, te na kraju koristili pravni mehanizmi radi zaštite žrtava i sankcije počinitelaca navedenih krivičnih djela.

Važno je naglasiti da Federalno ministarstvo pravde provodi analizu Krivičnog zakona s ciljem unapređenja cjelokupne pravne materije sa odredbama Istanbulske konvencije.

Zakon o krivičnom postupku

Zakonom o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,⁶⁸ kao procesnom zakonu definisani su mehanizmi za utvrđivanje krivnje za počinjenje krivičnih djela, između ostalog i nasilja u porodici, te je propisana nadležnost postupajućeg tužilaštva i nadležnog suda. Prava i obaveze tužioca u provođenju aktivnosti utvrđivanja krivične odgovornosti za počinjenje krivičnog djela nasilja u porodici ostvaruju se kroz opću odredbu o pravima i dužnostima tužioca, kao i za sva druga krivična djela u Federaciji BiH, te se njegova uloga može posmatrati kroz tri osnovne faze i to: postupanje u fazi prijave krivičnog djela, postupanje u istrazi i postupanje u postupku optuženja. Nakon provedene istrage tužilac podiže optužnicu zbog krivičnog djela ili u suprotnom, ako utvrdi da prijavljeno djelo nije krivično djelo ili da nema dovoljno dokaza, donosi naredbu o obustavi istrage. U postupku optuženja do okončanja postupka tužilac će zastupati optužnicu i izvoditi dokaze koji su prikupljeni u toku istrage, posebno obratiti pažnju na svjedočenje žrtve i njenu potrebu za pripremom i zaštitom, te naglašavati postojeće okolnosti na strani osumnjičenog, odnosno optuženog. Uloga tužioca se, također, ostvaruje kroz podnošenje pravnih lijekova i obavljanje drugih poslova određenih zakonom. U fazi istrage postupa sudija za prethodni postupak u slučajevima kada je to propisano Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH. Sudija za prethodno saslušanje je sudija koji nakon podizanja optužnice postupa u slučajevima kada je to propisano Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH i koji ima ovlaštenja koja pripadaju sudiji za prethodni postupak. Nakon potvrđivanja optužnice, u zavisnosti od predviđene kazne, pitanje utvrđivanja krivične odgovornosti razmatrat će nadležni sud po sudiji pojedincu ili vijeću.

U praksi, najčešći problemi u vezi primjene ovog zakona vežu se za primjenu člana 97. (osobe koje mogu odbiti svjedočenje). S tim u vezi, svjedočenje mogu odbiti: bračni, odnosno vanbračni drug osumnjičenog, odnosno optuženog, roditelj ili dijete, usvojitelj ili usvojenik osumnjičenog odnosno optuženog. Organ koji vodi postupak dužan je da ove osobe, prije njihovog saslušanja ili čim sazna za njihov odnos prema osumnjičenom, odnosno optuženom upozori da mogu odbiti svjedočenje. Upozorenje i odgovor se unose u zapisnik. Ako je kao svjedok saslušana osoba koja može odbiti svjedočenje ili je saslušana osoba koja nije upozorena da može odbiti svjedočenje ili to upozorenje nije uneseno u zapisnik, na takvom iskazu se ne može zasnivati sudska odluka. S obzirom da se često postupci u najvećoj mjeri zasnivaju na iskazu žrtve, odustajanjem od svjedočenja dolazi do značajnog broja obustavljenih postupaka. Ova praksa se može izbjeći kroz edukacije tužilaca koji se mogu senzibilizirati za ovu tematiku te osnažiti za korištenje drugih dokaznih materijala kako se slučajevi nasilja ne bi zasnivali samo na izjavama. Također, policijski službenici i tužioci trebaju objasniti značenje člana 97. ovog zakona u smislu šta ta izjava za sam postupak znači, te također ne ukazivati na ovu mogućnost više puta nego što je to zakonom propisano.

Važno je naglasiti da Federalno ministarstvo pravde provodi analizu Zakona o krivičnom postupku s ciljem unapređenja cjelokupne pravne materije sa odredbama Istanbulske konvencije.

⁶⁸ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14)

Drugi propisi koji su vezani za podršku žrtvama nasilja u porodici

Zakon o radu Federacije BiH⁶⁹ u članu 9. prepoznaje uznemiravanje i nasilje na radu i mobing, te poslodavcu i drugim licima zaposlenim kod poslodavca izričito zabranjuje uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, nasilje po osnovu spola, kao i sistematsko uznemiravanje na radu ili u vezi s radom (mobing) radnika i lica koja traže zaposlenje kod poslodavca, a članom 12. predviđa zaštitu u slučajevima diskriminacije. Važno je naglasiti također da je članom 13. Zakona predviđeno da u slučajevima diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, nasilja na osnovu spola, kao i mobinga na radu ili u vezi s radom, ni jedna odredba ovog zakona ne može se tumačiti kao ograničavanje ili umanjivanje prava na vođenje krivičnog ili građanskog postupka.

Zakonima o obrazovanju u Federaciji BiH⁷⁰ predviđene su odredbe kojima se osigurava zaštita od diskriminacije u obrazovnom procesu, kao i odredbe kojima se osiguravaju nediskriminatorski sadržaji u obrazovanju. S tim u vezi, provode se aktivnosti unapređenja sadržaja nastavnih planova i programa, kao i nastavnih sadržaja s ciljem eliminacije sadržaja koji su vezani za neravnopravno prikazivanje žena i muškaraca, te uključivanja promocije nenasilnog ponašanja. Ipak, analiza obrazovnog sistema značajno ukazuje na stereotipne odabire zanimanja, kao i fakulteta, te stereotipnu zastupljenost osoblja u obrazovanju.

Pravni okvir i sistem besplatne pravne pomoći nije regulisan kroz propis na nivou Federacije Bosne i Hercegovine nego kroz devet kantonalnih zakona o pružanju besplatne pravne pomoći⁷¹. U skladu sa donesenim zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći određeni su subjekti nadležni za pružanje besplatne pravne pomoći (vladini i nevladini), vrsta i obim pravnih usluga kao i uslovi za ostvarivanje prava na pravnu pomoć bez naknade. Kada je u pitanju pružanje besplatne pravne pomoći od strane nevladinih organizacija, sistem finansiranja pružatelja usluga nije predviđen u svim kantonalnim propisima koji regulišu ovu oblast⁷². Postojećim kantonalnim propisima o besplatnoj pravnoj pomoći ne postoji jedinstveno uređen postupak djeljenja podataka o broju korisnika, specifičnim problemima, nedostacima u sistemu zaštite, i broju pruženih usluga između kantona ili između kantona i federacije. Ne postoji zbirni podatak o broju korisnika besplatne pravne pomoći na nivou Federacije BiH, pa tako i o broju žrtava nasilja u porodici koje su koristile usluge besplatne pravne pomoći, kao i ishodu njihovih predmeta u pogledu ostvarenih prava i zaštićenih interesa. S tim u vezi ne postoji niti mogućnost procjene za preduzimanje adekvatnih mjera radi unapređenja besplatne pravne pomoći na općem planu u odnosu na zaštitu prava i interesa žrtava nasilja u porodici.

Porodičnim zakonom Federacije BiH⁷³ uređuju se: porodica, brak i pravni odnosi u braku, odnosi roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravni učinci vanbračne zajednice žene i

⁶⁹ Zakon o radu Federacije BiH ("Sl. novine FBiH", br. 26/2016 i 89/2018)

⁷⁰ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 59/07) i kantonalni zakoni. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 18/03) i kantonalni zakoni.

⁷¹ Donesen je državni Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći („Službeni glasnik BiH“, broj 83/16), a kada su u pitanju kantoni, jedino u Srednjobosanskom kantonu nije donesen zakon o besplatnoj pravnoj pomoći.

⁷² Finansiranje nevladinih pružatelja besplatne pravne pomoći predviđeno je zakonima u Kantonu Sarajevo, Bosansko podrinjskom kantonu, Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Kantonu 10 i Zeničko-dobojskom kantonu.

⁷³ Porodični zakon Federacije BiH – prečišćeni tekst („Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05).

muškarca, prava i dužnosti članova porodice, te postupci nadležnih organa u vezi sa bračnim i porodičnim odnosima i starateljstvom. Porodica, u smislu ovog Zakona, jeste životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu. Zakonom je definisano, između ostalog da se uređenje porodičnih odnosa zasniva na ravnopravnosti, pomaganju i poštivanju, obavezi osiguranja zaštite porodice, ali i obaveze države da osigura zaštitu porodice i djeteta. Ovdje je vidljiv osnov, kojim se garantuje sigurnost i zaštita od nasilnog ponašanja i drugih elemenata koji utiču na neometan razvoj porodičnih odnosa. Članom 4. Zakona jasno je definisano da je u porodici zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog partnera i bilo kojeg drugog člana porodice, te se pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta u smislu člana 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka⁷⁴ uređuju se mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima koje vode općinski sudovi, kantonalni sudovi i Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine ili kantonalni tužioci i federalni tužilac za krivična djela koja su u nadležnosti suda. Svjedok pod prijetnjom u skladu sa ovim zakonom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje. Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik. Tužilac u toku istrage, a nakon podizanja optužnice sudija, obavještava organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključenju ugroženog svjedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog organa, kao i psihološku podršku svjedoku uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih lica prilikom ispitivanja ili saslušanja. Zakonom su definisane i druge okolnosti koje mogu spriječiti dodatno traumatiziranje oštećenih strana u postupku, a pošto su slučajevi nasilja u porodici specifični, ovaj propis daje značajne mogućnosti tokom postupka kako bi se adekvatno zaštitile žrtve nasilja, kao i drugi članovi porodice kao svjedoci u postupku.

Protokoli o postupanju u slučajevima nasilja u porodici (kantonalni, općinski)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u članu 39. predviđa donošenje protokola o saradnji kojima će nadležne institucije, ustanove, organi, nevladine organizacije, kao i nadležni pravosudni organi za područje jedne ili više općina potpisati protokol o saradnji kojim će biti utvrđena međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici, kao i radu sa nasilnim osobama. Važno je napomenuti, da iako je zakonima i podzakonskim aktima uređeno djelovanje pojedinih subjekata u sistemu djelovanja i zaštite, s obzirom na multisektorsku dimenziju problema nasilja u porodici, protokoli predstavljaju važan alat u operacionalizaciji i uvezivanju pojedinih aktera, odnosno unapređenju njihove saradnje. Iako Zakon

⁷⁴ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedokac („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/03)

Relevantni strateški dokumenti

predviđa potpisivanje protokola za jednu ili više općina, a ne potpisivanje kantonalnih protokola, u praksi postoje potpisani kantonalni protokoli bez potpisnika pojedinih općina, kantonalni protokoli sa potpisanim općinama, te općinski protokoli u kojima su potpisnici različite institucije i organizacije.

Održivost djelovanja u oblasti nasilja u porodici garantovana je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13) i Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanje razvojem („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17). Naime, članom 36. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici predviđeno je donošenje entitetske strategije u oblasti nasilja u porodici⁷⁵, članom 37. predviđeno je donošenje programa mjera na kantonalnom nivou⁷⁶, a prema članu 39. potpisivanje protokola za jednu ili više općina⁷⁷. Svaki od navedenih nivoa predviđa i formiranje koordinacionih tijela⁷⁸, sastavljenih od predstavnika nadležnih institucija i nevladinih organizacija koji će osigurati planiranje, realizaciju i izvještavanje prema pojedinim dokumentima. S druge strane, članom 16. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanje razvojem predviđeno je donošenje entitetske razvojne strategije, članom 18. predviđeno je donošenje strategije razvoja kantona, a članom 20. strategije razvoja jedinice lokalne samouprave. Ovi razvojni dokumenti predstavljaju osnovni dokument za izradu DOB-a, budžeta, trogodišnjih planova rada i godišnjih programa rada na svakom od nivoa organizacije vlasti. Ovaj zakon također predviđa donošenje sektorskih strategija koje se baziraju na strategiji razvoja.

Kada je u pitanju strateško djelovanje u oblasti nasilja u porodici postoji kontinuitet donošenja, implementacije, izvještavanja i implementacije strateških dokumenata. Tako su doneseni: Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine – 2009.-2010. godine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 77/08), Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017) („Službene novine Federacije BiH“, broj: 22/13) i Akcioni plan za provedbu Strategije za

⁷⁵ Postoji kontinuitet donošenja strateških dokumenata, implementacije aktivnosti te izvještavanja prema ovom članu zakona. Naime, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, usvojila je Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017) („Službene novine Federacije BiH“, broj: 22/13), godišnje akcione planove i izvještaje, kao i petogodišnji izvještaj o implementaciji Strategije. Također, donesen je i Akcioni plan za period 2018-2020 za koji su također usvajani izvještaji te donesena odluka za izradu novog strateškog dokumenta.

⁷⁶ Postoji kontinuitet donošenja programa mjera na kantonalnom nivou, a s obzirom da se radi o dvogodišnjem planskom dokumentu, njegovo kontinuirano donošenje i implementacija ovisi o samom radu koordinacionog tijela koje imenuju pojedine kantonalne vlade.

⁷⁷ **KANTONALNI PROTOKOLI:** Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo, Bosansko-podrinjski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Kanton 10, Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Hercegovačko-neretvanski i Srednjobosanski kanton. Nedostaje: Zapadnohercegovački kanton. **OPĆINSKI PROTOKOLI:** Tuzlanski kanton: Tuzla, Gračanica, Doboje Istok, Gradačac, Srebrenik, Banovići, Živinice, Kalesija, Teočak, Čelić, Sapna, Kladanj i Lukavac; Posavski kanton: Orašje, Odžak i Domaljevac/Šamac; Srednjobosanski kanton: Gornji Vakuf/Uskoplje, Donji Vakuf, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Vitez, Kreševo, Fojnica, Jajce, Dobretići i Busovača; Zeničko-dobojski kanton: Zenica, Visoko, Kakanj, Olovo, Breza, Maglaj, Zavidovići, Usora, Doboje Jug i Vareš.

⁷⁸ **KANTONALNA KOORDINACIONA TIJELA:** Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo, Bosansko-podrinjski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Kanton 10, Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Hercegovačko-neretvanski i Srednjobosanski kanton. Nedostaje: Zapadnohercegovački kanton.

OPĆINSKI MULTISEKTORSKI TIMOVI: Srednjobosanski kanton: Jajce, Gornji Vakuf/Uskoplje, Donji Vakuf, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Vitez, Kreševo, Fojnica i Dobretići; Kanton 10: Kupres, Glamoč i Bosansko Grahovo, Tomislavgrad i Livno u proceduri; Hercegovačko-neretvanski kanton: Jablanica, Mostar, Konjic i Čapljina; Tuzlanski kanton: nisu zvanično formirani općinski MT, ali se vežu za općinske protokole i u skladu s tim imaju povremene sastanke i zajedničke aktivnosti; Posavski kanton: nisu zvanično formirani općinski MT, ali se vežu za općinske protokole i u skladu s tim imaju povremene sastanke i zajedničke aktivnosti; Zeničko-dobojski kanton: Breza, Zavidovići, Vareš, Visoko, Maglaj, Kakanj i Zenica; Zapadnohercegovački kanton: Široki Brijeg je formirao MT, ali nisu završili proceduru jer čekaju formiranje na kantonalnom nivou.

prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za period 2018-2020 („Službene novine Federacije BiH“, broj 102/18). Vlada Federacije BiH je tačkom 4. Odluke sa 256. sjednice održane 18.02.2021. godine zadužila Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine da pokrene aktivnosti radi pripreme nove sedmogodišnje Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2021.-2027. čime je osiguran kontinuitet strateškog planiranja u ovoj oblasti.

Republika Srpska:

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici:

Izmjenama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici 2019. godine (izmjene i dopune su na snazi od 01. maja 2020. godine) nasilje u porodici definirano je isključivo kao krivično djelo. Naime, predhodnim zakonskim rješenjem, nasilje u porodici je moglo biti okarakterizirano i kao prekršaj. Navedena izmjena otklonila je nedoumice koje su nastajale tokom određivanja karaktera djela nasilje u porodici. Također, počinitelj nasilja će umjesto prekršajnih kazni za nasilje u porodici odgovarati isključivo u krivičnom postupku. Dodatna usklađenost zakona sa Istanbulskom konvencijom⁷⁹ predstavlja značajan rezultat u realizaciji aktivnosti određenih u strateškom dokumentu 2014.-2019., te se na ovaj način utvrđuje formalno pravni osnov za značajna poboljšanja u kontekstu podrške i pomoći žrtvama nasilja u porodici.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici⁸⁰ uređuje se pomoć, podrška i zaštita žrtava nasilja u porodici, a Krivičnim zakonikom uređuju se sankcije za počiniocima nasilja. Pristup koji odvaja zaštitu i sankcije osigurava bolju podršku i zaštitu žrtava nasilja, ali i strožiji i konkretniji odgovor društva prema počiniocima nasilja. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici uređuje se zaštita od nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici; ko se smatra članom porodice ili porodične zajednice; ko su nadležni subjekti zaštite; postupak zaštite žrtve nasilja; obaveze osnivanja Savjeta za borbu protiv nasilja u porodici, te zaštitne mjere kao mjere zaštite za žrtvu i druga pitanja značajna za oblast nasilja u porodici i zaštitu žrtava nasilja. Osnovna svrha zakona jeste da se žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici pruži adekvatna i pravovremena zaštita, izricanjem hitnih mjera zaštite i zaštitnih mjera osigurava se da se spriječi ponavljanje nasilja. Pored zaštite žrtve nasilja, ostavlja se mogućnost rada sa počiniocima nasilja s ciljem da im se pruži podrška i pomoć za promjenu nasilnog ponašanja, te da nauče obrasce kvalitetnije i bolje komunikacije, da nauče kako kontrolirati svoje nasilne obrasce ponašanja i agresivne porive, pored toga može dobiti podršku u dijelu koji se odnosi na liječenje ovisnosti. Izmjenama i dopunama Zakona fokus je stavljen na unapređenje zaštite žrtava nasilja i strožije kažnjavanje počinioca nasilja i proširen je krug lica koja uživaju zaštitu od nasilja u porodici. U članu 4. Zakona proširena je lista članova porodice ili porodične zajednice, i tako pored supružnika, bivših supružnika i njihove djece i djece svakoga od njih,

⁷⁹ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).

⁸⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni Glasnik Republike Srpske“, br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19)

sadašnjih i bivših vanbračnih partnera i njihove zajedničke djece ili djece svakoga od njih, roditelja sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnika po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, srodnika iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnika iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto iako nikada nisu živjeli zajedno, kao i lica koja su međusobno bila ili su još uvijek u emotivnoj ili intimnoj vezi, neovisno od toga da li počinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.

Članom 6. Zakona predviđeno je da:

- (1) Nasilje postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice ili porodične zajednice
- (2) Radnje nasilja u smislu stava 1. ovog člana jesu:
 - a. Primjena sile na fizički ili psihički integritet člana porodice ili porodične zajednice
 - b. Postupanje koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju člana porodice ili porodične zajednice
 - c. Prouzrokovanje straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ili porodične zajednice ili drugom prinudom
 - d. Verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi način grubog uznemiravanja člana porodice ili porodične zajednice
 - e. Seksualno nasilje
 - f. Onemogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i njezi
 - g. Praćenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja člana porodice ili porodične zajednice
 - h. Namjerno oštećenje ili uništenje imovine člana porodice ili porodične zajednice, zajedničke imovine ili imovine u posjedu
 - i. Uskraćivanje ili oduzimanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanje člana porodice ili porodične zajednice u odnosu zavisnosti ili podređenosti
 - j. Vaspitanje djece na način ponižavajućeg postupanja
 - k. Oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice ili porodične zajednice
 - l. Iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora člana porodice ili porodične zajednice
 - m. Nepridržavanje odluke nadležnog organa kojem je utvrđen lični kontakt djece sa roditeljima
 - n. Zadržavanje putne isprave ili nekog drugog dokumenta člana porodice ili porodične zajednice

- o. Nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice ili porodične zajednice
- p. Svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici

(3) Pod radnje nasilja u porodici smatraju se i prijetnje radnjama iz stava 2. ovog člana

Subjekti zaštite su u obavezi da sarađuju u najboljem interesu žrtve nasilja u porodici, te su u prvom kontaktu sa žrtvom dužni obavijestiti je na njoj razumljiv način o njenim pravima koje ima u okviru propisa, kao i obavijestiti je o ustanovama, organima i pravnim licima i organizacijama koje su u obavezi i koje joj mogu pružiti pomoć, podršku i zaštitu. Zakonom je definirano da žrtve nasilja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, psihosocijalnu pomoć, socijalnu i medicinsku zaštitu, a posebnu pomoć i zaštitu treba da imaju djeca, starije osobe, osobe sa invaliditetom i osobe pod starateljstvom. Dijete u okviru ovog zakona je žrtva i ako je samo bilo prisutno nasilju nekog od člana porodice ili porodične zajednice. Pored postojećeg Okvirnog protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, zakon nalaže da se na lokalnom nivou (jedinice lokalne samouprave) donesu protokoli o postupanju i educiraju stručnjaci za koordinaciju i saradnju iz svih relevantnih institucija, ustanova i organizacija koje u okviru svog djelokruga rada pružaju podršku, pomoć i zaštitu žrtvama nasilja u porodici.

Kada su u pitanju hitne mjere zaštite izriče ih sud na prijedlog policije, centra za socijalni rad ili same žrtve nasilja u porodici i to najkasnije u roku od 24 sata od prijema prijedloga, odnosno izvođenja počinioca nasilja pred sud. Zaštitne mjere više nisu definirane kao sankcija prema počiniocu nasilja, nego je njihova svrha osiguravanje zaštite žrtava nasilja i osiguravanje da se nasilje ne ponovi. Hitne mjere zaštite u skladu sa članom 13. stav 4. su: Udaljenje počinioca nasilja iz stana ili drugog stambenog prostora i Zabrana približavanja i kontaktiranja počinioca nasilja sa žrtvom nasilja u porodici, hitne mjere se izriču na najviše 30 dana. Članom 23. Zakona definirane su zaštitne mjere i njihova svrha jeste da osiguraju nužnu zaštitu ili sigurnost žrtve, te otklone stanja ili uslove koji mogu biti od uticaja ili mogu pogodovati ili podsticajno djelovati da počinitelj ubuduće vrši radnje nasilja u porodici. U skladu s tim zaštitne mjere su: Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora; Zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici; Zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici; Psihosocijalni tretman i Obavezno liječenje od zavisnosti.

Također, izmjenama zakona uveden je i institut osobe od povjerenja, koja žrtvama nasilja pruža podršku u svim kontaktima i procedurama vezanim za procesuiranje nasilja u porodici. Pored osobe od povjerenja žrtva nasilja može imati i punomoćnika u postupku.

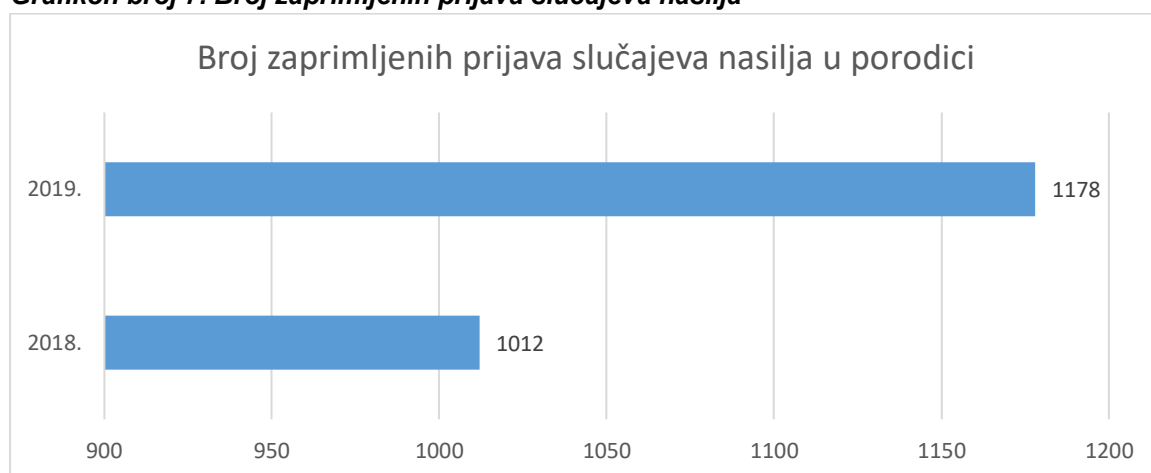
Zakonom je dalje uređeno da policijski službenik za svaki prijavljeni slučaj nasilja izrađuje procjenu rizika, a u skladu sa Pravilnikom o postupku i načinu provođenja procjene rizika kojeg donosi ministar unutrašnjih poslova. Izrada procjene rizika je vrlo značajna i kao takva ukoliko se uradi odgovorno i stručno može da prevenira ozbiljne i

teže posljedice nasilja, no postavlja se pitanje da li se doista ta zakonska obaveza provodi i da li postoje evidencije o do sada urađenim procjenama rizika.

42 |

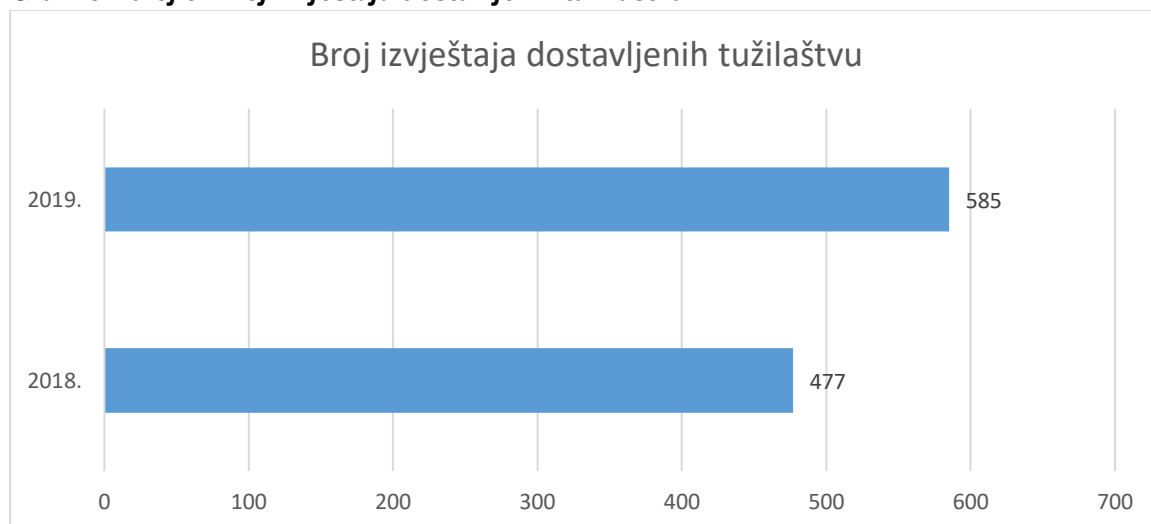
Članom 42. Zakona određena je visina novčane kazne za prekršaj zbog nepostupanja po prijavi nasilja zaposlenih u obrazovnoj, socijalnoj i zdravstvenoj ustanovi, kao i za građane i članove porodice koji svjedoče nasilju (osim ako nisu i sami žrtve nasilja). Za policijske službenike koji ne postupe u skladu sa svojim nadležnostima u zakonu je navedeno da će snositi odgovornost u skladu sa zakonom, međutim nije jasno precizirano kojim zakonom niti koje su to moguće kazne. Članom 43a. propisana je kazna u iznosu od 3.000 do 7.000KM za sigurnu kuću koja ne dostavi informaciju o broju žrtava i načinu utroška dodijeljenih sredstava.

Grafikon broj 7. Broj zaprimljenih prijava slučajeva nasilja⁸¹

*Podaci ministarstva unutrašnjih poslova

Grafikon broj 8. Broj izvještaja dostavljenih tužilaštvu

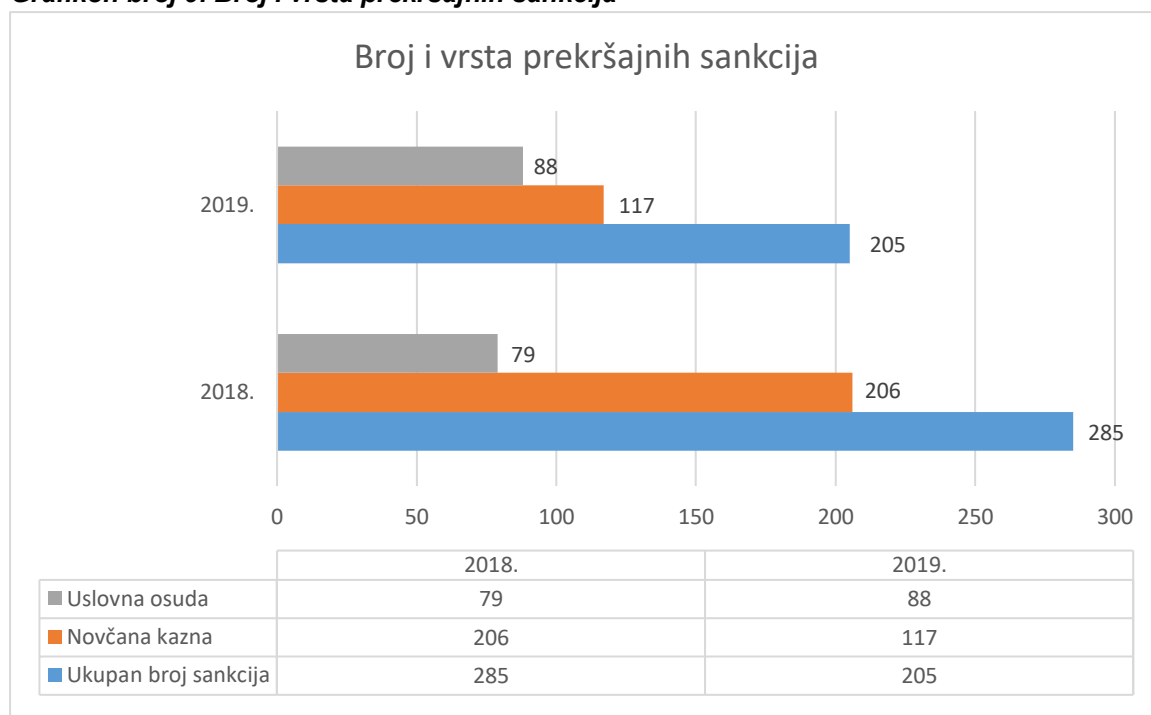

*Podaci ministarstva unutrašnjih poslova

⁸¹ Podaci po subjektima zaštite za period jan-jun i jul-dec 2018. godine, te jan-jun i jul-dec 2019. godine prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible3>

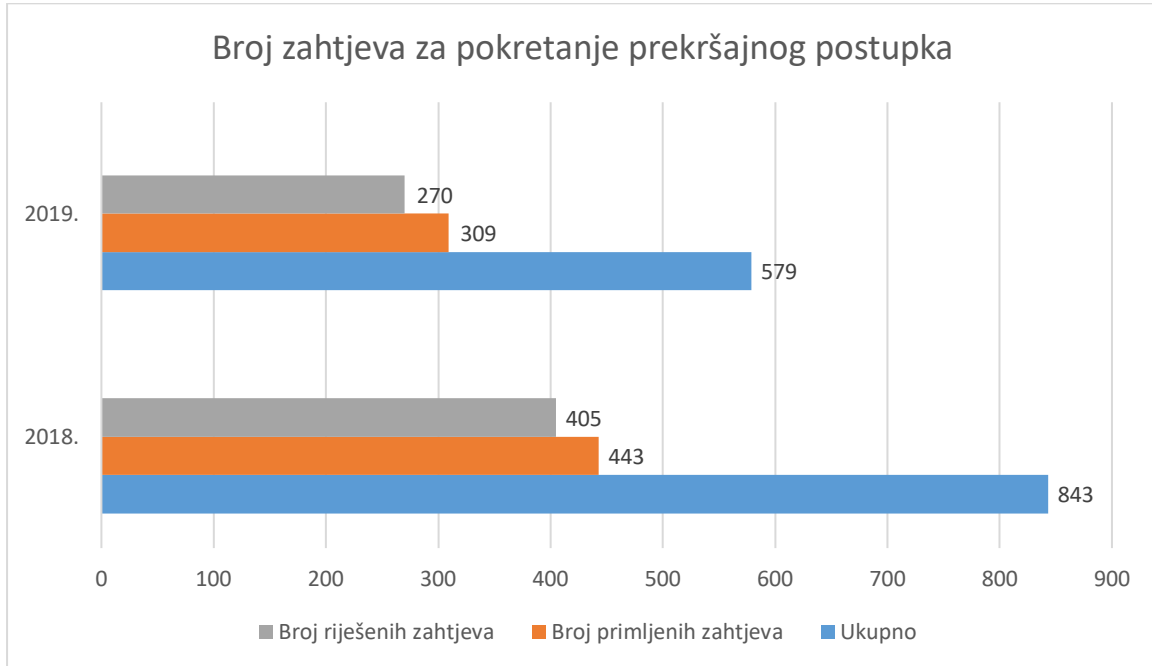
Podaci o broju prijavljenih slučajeva nasilja u porodici i broju dostavljenih izvještaja tužilaštvu su kontinuirano u nesrazmjeru, pretpostavka je da za neke slučajeve nasilja prilikom prijave nema dovoljno dokaza, te da žrtve nasilja u jednom broju slučajeva odustaju od prijave što svakako utječe na procesuiranje slučajeva, međutim postavlja se pitanje i procjene na prvom mjestu od strane policijskih službenika o tome da li svim slučajevima pristupaju jednako posvećeno i ozbiljno i na taj način prikupe dovoljno dokaza za dostavljanje izvještaja tužilaštvu. Ovdje je važno naglasiti da su prikazani statistički podaci iz perioda važenja starog zakona o zaštiti od nasilja u porodici kada se nasilje kvalificiralo i kao prekršaj, što je svakako utjecalo na broj prijava i broj izvještaja. Potrebno je kontinuirano raditi na senzibilizaciji i edukaciji stručnih lica, predstavnika subjekata zaštite kako bi se unaprijedila primjena Zakona, unaprijedio pristup profesionalaca prema svakom prijavljenom slučaju i uzimao s dužnom pažnjom i potrebnom ozbiljnošću kako bi na taj način između ostalog djelovali preventivno na pojavu tragičnih ishoda u slučajevima nasilja u porodici.

Grafikon broj 9. Broj i vrsta prekršajnih sankcija

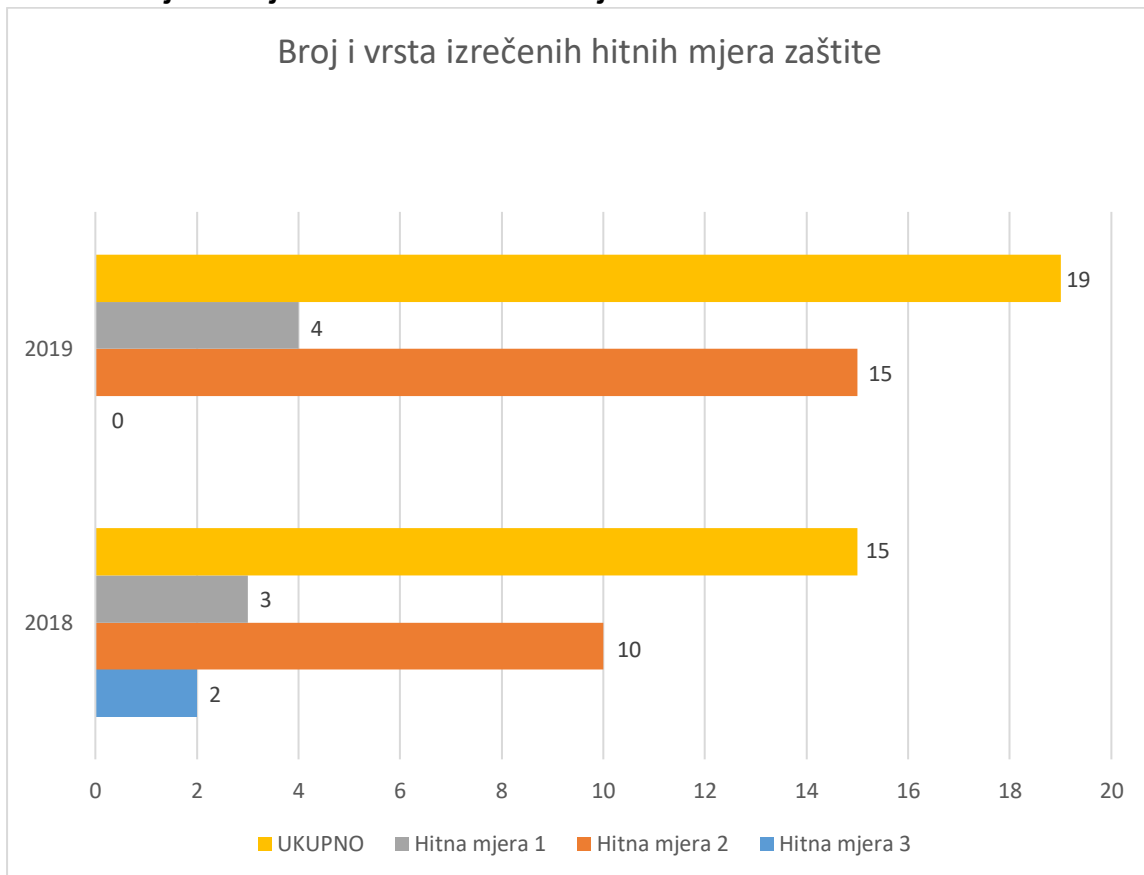

**Podaci nadležnih sudova*

Grafikon broj 9. pokazuje broj izrečenih prekršajnih sankcija za počinitelje nasilja, gdje možemo vidjeti da se najčešće izriče novčana sankcija, a zatim uslovna osuda. Međutim iz statističkog prikaza nije moguće utvrditi za koliko slučajeva je izrečena uslovna kazna na već ranije izrečenu uslovnu kaznu, što je nažalost još uvijek sudska praksa u bosanskohercegovačkom pravosuđu. Izricanje uslovne kazne na uslovnu kaznu je tema na kojoj je potrebno raditi u narednom periodu kako bi se takva praksa mijenjala i nakon kršenja uslovne kazne izricala druga, strožija sankcija.

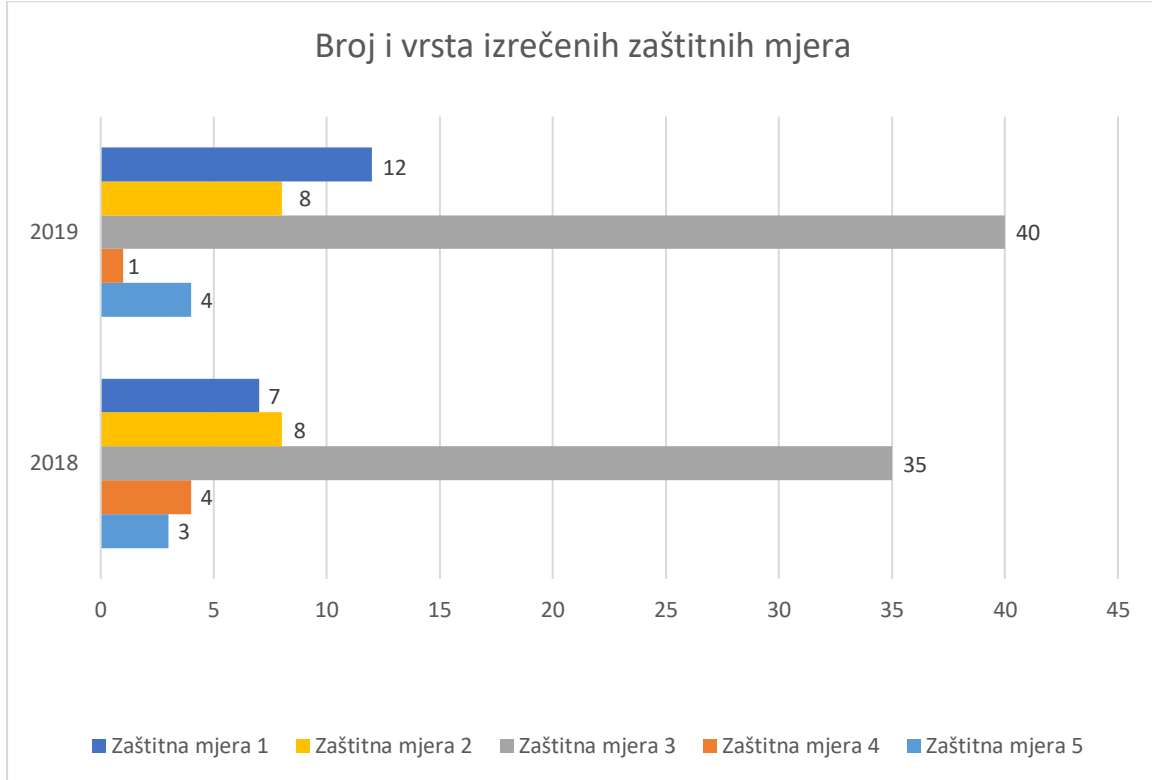
Grafikon broj 10. Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka

*Podaci nadležnih sudova

Grafikon broj 11. Broj i vrsta izrečenih hitnih mjera zaštite

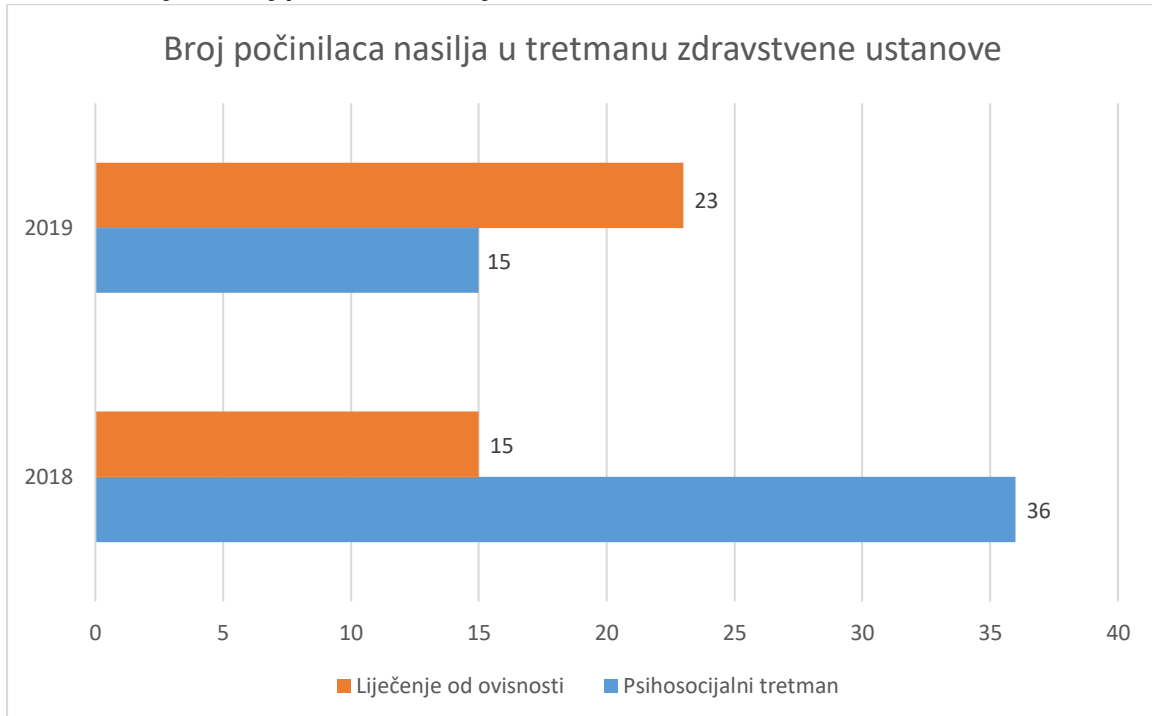
*Podaci nadležnih sudova

Legenda: Hitna mjera 1. Udaljenje počinioca iz stana, kuće ili nekog drugog prostora, Hitna mjera 2. Zabrana približavanja i kontaktiranja počinioca nasilja sa žrtvom i Hitna mjera 3. Udaljenje počinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana približavanja i kontaktiranja počinioca nasilja sa žrtvom

Grafikon broj 12. Broj i vrsta izrečenih zaštitnih mjera

*Podaci nadležnih sudova

Legenda: Zaštitna mjera 1. Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog prostora, Zaštitna mjera 2. Zabrana približavanja žrtvi, Zaštitna mjera 3. Zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve, Zaštitna mjera 4. Obavezan psihosocijalni tretman, Zaštitna mjera 5. Obavezno liječenje od zavisnosti

Grafikon broj 13. Broj počinitelaca nasilja u tretmanu zdravstvene ustanove

*Podaci zdravstvenih ustanova

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra sigurnih kuća

Na osnovu člana 17. stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i člana 82. stav 2. Zakona o republičkoj upravi⁸² donesen je Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra sigurnih kuća⁸³ kojim se uređuje sadržaj i način vođenja i postupak upisa i brisanja sigurnih kuća u Registar, te sadržaj obrazaca za podnošenje zahtjeva za upis i zahtjeva za upis promjena u Registar.

U Registar se upisuje pravno lice koje realizira sigurnu kuću i koje je od Ministarstva porodice, omladine i sporta dobilo rješenje o odobrenju za rad sigurne kuće.

Registar se vodi u pisanoj i elektronskoj formi i svaka sigurna kuća dobija svoj registarski broj. Članom 7. Pravilnika Registar sadrži sljedeće podatke: broj i datum upisa u Registar; naziv i sjedište sigurne kuće; broj i datum rješenja o upisu u sudski registar pravnog lica koje realizira sigurnu kuću; broj i datum rješenja o odobrenju za rad; broj i datum akta o osnivanju; adresa na kojoj se realizira sigurna kuća; pravni osnov vlasništva objekta; ime i prezime lica ovlaštenog za zastupanje; broj i datum odluke o imenovanju lica ovlaštenog za zastupanje; jedinstveni identifikacioni broj; matični broj dodijeljen od Republičkog zavoda za statistiku; broj i datum rješenja o oduzimanju odobrenja za rad; naziv, broj i datum odluke o prestanku rada; datum brisanja iz Registra i napomena na koju se odnose podaci o svim promjenama.

Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće

Pravilnikom o standardima za realizaciju sigurne kuće⁸⁴ je uređen program rada sigurne kuće i angažman stručnjaka sa određenim profesionalnim kvalifikacijama, a što je usklađeno sa Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta u sigurnoj kući.

Cilj smještaja i tretmana u sigurnoj kući je realizacija podrške za žrtve nasilja u situaciji akutnog nasilja u tranzicijskom periodu saniranja posljedica nasilja, rješavanja konflikta unutar porodice ili porodične zajednice tokom boravka u sigurnoj kući i nakon izlaska iz sigurne kuće. Posebna mjera podrške uključuje: obezbjeđivanje smještaja, ishrane i higijene, pružanje savjetodavne i psihološke podrške, pružanje medicinske, pravne i socijalne pomoći i pružanje podrške pri kontaktu sa nadležnim institucijama. Postojanje Pravilnika o realizaciji rada sigurne kuće kao i Registra svakako je značajno kako zbog sistemskog rješenja tako i zbog davanja značaja nevladinim organizacijama u okviru kojih djeluju sigurne kuće, jer se radi o specijaliziranim organizacijama sa dugogodišnjim iskustvom u radu u oblasti nasilja u porodici. Pored toga podrška i pomoć žrtvama nasilja u akutnoj krizi i u situaciji kada im je život u opasnosti i nemaju podršku socijalne mreže je vrlo značajna i neophodna, stoga je smještaj na tretman u sigurnu kuću neophodan u najsloženijim slučajevima nasilja u porodici.

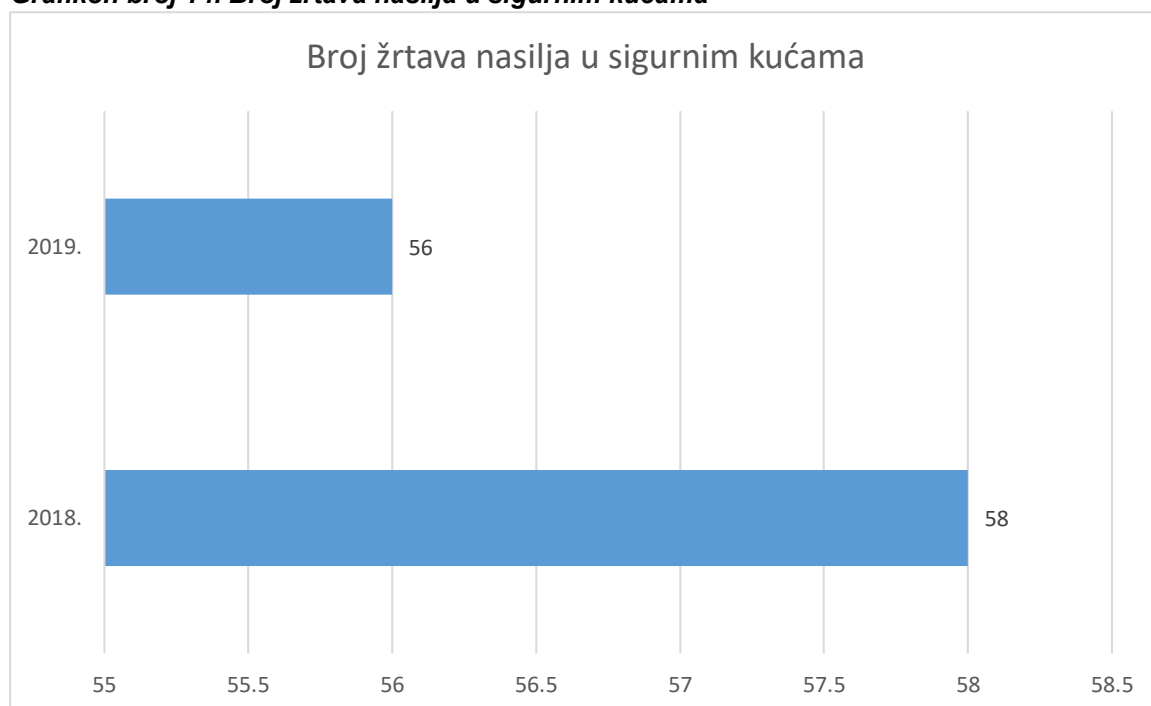
⁸² Zakon o republičkoj upravi („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 118/08, 11/09, 74/10, 86/10, 24/12 i 121/12)

⁸³ Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra sigurnih kuća („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 25/13)

⁸⁴ Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 25/13)

Finansiranje sigurnih kuća je osigurano kroz budžet i to na način da se sigurne kuće financiraju sa nivoa entiteta 70% i sa nivoa lokalne zajednice 30%, a sredstva se dodjeljuju u skladu sa brojem žrtava nasilja na tretmanu i to na način da su mjesečni troškovi po jednoj žrtvi nasilja u iznosu dvije prosječne mjesečne plaće u RS-u. Kako bi sredstva bila isplaćena neophodno je da žrtva nasilja u sigurnu kuću bude primljena na zahtjev centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite. Sredstva sa entitetskog nivoa se dodjeljuju svake godine u skladu sa Konkursom za finansiranje posebne mjere podrške žrtvama nasilja u porodici-sigurna kuća, a koji objavljuje Ministarstvo porodice, omladine i sporta. Ovakvo rješenje finansiranja sigurne kuće jeste djelomično dobro rješenje, ali postavlja se pitanje finansiranja smještaja žrtava nasilja koje su smještene bez zahtjeva centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite, kao i pitanje finansiranja troškova rada sigurne kuće kada nema žrtava nasilja na tretmanu ili je broj smanjen.

Grafikon broj 14. Broj žrtava nasilja u sigurnim kućama

**Podaci centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite*

Podaci o broju žrtava nasilja privremeno smještenih u sigurnim kućama nije usklađen u Izvještaju Ministarstva porodice, omladine i sporta i publikacije Žene i muškarci u RS-u, 2019. Naime, broj žrtava nasilja za 2018. godinu prema podacima ministarstva je ukupno 58 žrtava nasilja, dok je u publikaciji Žene i muškarci u RS-u prikazan broj od ukupno 82 žrtve nasilja. Moguće je da je prikazani manji broj slučajeva koji su primljeni u sigurnu kuću na zahtjev centra za socijalni rad i veći broj kojem su dodane i žrtve nasilja koje su primljene po nekom drugom zahtjevu. No, radi se o pretpostavci i ne može se sa sigurnošću govoriti da bi to mogao biti razlog različitog prikaza ukupnog broja žrtava nasilja u sigurnim kućama tokom 2018. godine, posebno što je za navedene informacije u oba slučaja naveden izvor Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

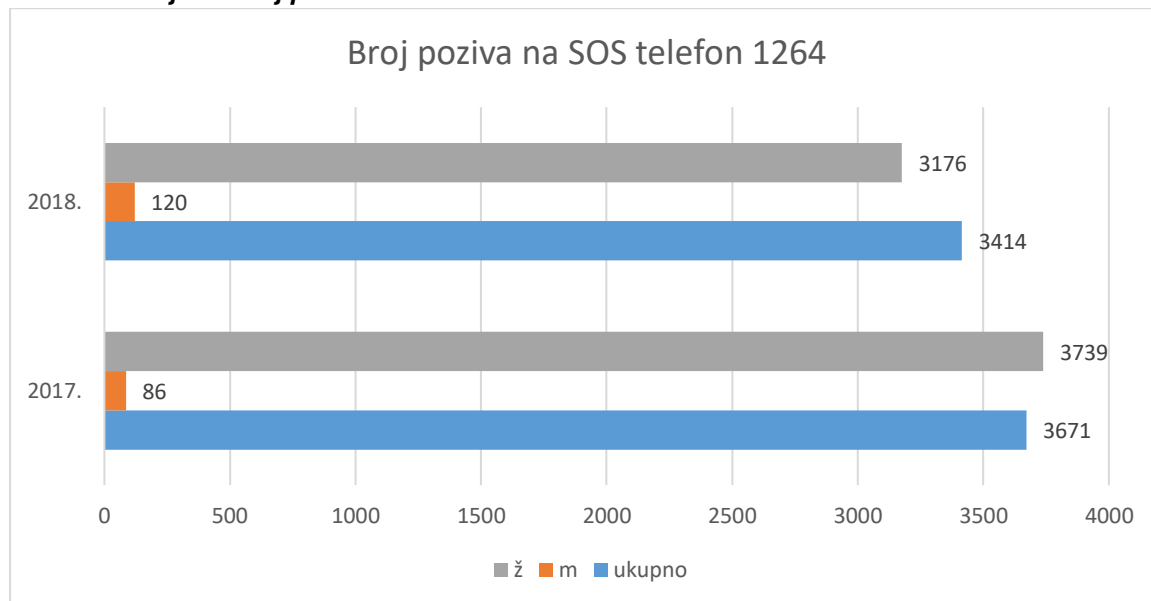
SOS Telefon 1264

48 |

Na inicijativu Gender centra RS 2005. godine je uspostavljena jedinstvena SOS linija 1264 za područje Republike Srpske. SOS telefon 1264 vode specijalizirane nevladine organizacije⁸⁵ za pomoć ženama žrtvama nasilja. Pozivi na SOS liniju za sve pozivatelje su besplatni, ali pristup tom servisu podrške nije osiguran 24 sata, operateri kao podrška su dostupni u vremenskom periodu radnim danom od 9h do 21h i vikendom u vremenu od 17h do 21h. Troškove poziva prema regulatornoj agenciji za komunikacije za funkcioniranje kratkog koda 1264 osigurava Ministarstvo porodice, omladine i sporta, a finansiranje rada operatera nisu osigurana iz budžeta, nego u okviru radnog angažmana u organizaciji gdje je operater/ka angažiran/a. Naime, situacija je ista kao i u Federaciji BiH, te je u narednom periodu neophodno raditi na unapređenju rješavanja pitanja finansiranja naknada za operatere/ke, kako bi rad SOS telefona bio kontinuiran i održiv kao specijaliziran servis podrške za žrtve nasilja. Pored potrebe za rješavanje finansiranja usluga potrebno je razmotriti mogućnost tehničkog unapređenja servisa na način da svi operateri na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine pružaju uslugu 24 sata 7 dana u sedmici, tokom praznika i neradnih dana.

Pozivom na SOS telefon 1264 moguće je od obučениh operatera/ki dobiti kriznu podršku, psihološku podršku kao i informacije u vezi prava žrtava nasilja.

Grafikon broj 15. Broj poziva na SOS telefon 1264

U Grafikonu broj 15. prikazan je broj poziva na SOS telefon, kako je to navedeno u publikaciji *Žene i muškarci u Republici Srpskoj 2019.*⁸⁶, međutim primjetna je neusklađenost prikazanog ukupnog broja poziva i broja poziva razvrstanih po spolu.

⁸⁵ Nvladine organizacije koje pružaju podršku žrtvama nasilja na SOS telefon 1264 su: Udruženje Budućnost Modriča, Fondacija La ra Bijeljina i Fondacija Udružene žene Banja Luka

⁸⁶ *Žene i muškarci u Republici Srpskoj, 2019.* Republički zavod za statistiku Republike Srpske

Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere obavezan psihosocijalni tretman

Pravilnikom o načinu sprovođenja zaštitne mjere obavezan psihosocijalni tretman⁸⁷ detaljno je opisan način provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u porodici. Svrha psihosocijalnog tretmana je da zaustavi i spriječi dalje nasilje i to: postizanjem uvida i prihvatanja odgovornosti za vlastito nasilno ponašanje; usvajanjem samokontrole ponašanja; učenjem socijalnih vještina i mijenjanjem uvjerenja koja doprinose nasilnom ponašanju; otklanjanje uzroka nasilnog ponašanja i postizanjem pozitivnih promjena u ponašanju počinioca nasilja u porodici. Također, cilj psihosocijalnog tretmana je smanjivanje i otklanjanje opasnosti ponavljanja učinjenog nasilja. Pravilnikom je dalje uređeno da je počinitelj nasilja obavezan poštovati izrečenu zaštitnu mjeru, a prije uključivanja u tretman centar za mentalno zdravlje i centar za socijalni rad izrađuju plan aktivnosti gdje su definirane obaveze počinioca nasilja, procjena rizika i plan postupanja u kriznim situacijama. Žrtva nasilja može biti uključena u psihosocijalni tretman ukoliko na to pristane i ukoliko je to procjena voditelja tretmana. Tada su stručni radnici dužni da postupaju sa povećanom pažnjom i u koordinaciji sa drugim subjektima zaštite i u tom slučaju žrtva se uključuje u izradu plana aktivnosti. Članom 7. Pravilnika uređeno je da sa planom aktivnosti mora biti upoznata odrasla žrtva nasilja i dijete putem roditelja ili staratelja koje nije počinitelj nasilja u porodici. Sa planom aktivnosti u pisanoj formi mora biti upoznat sud koji je mjeru izrekao i specijalizirana služba za podršku žrtava nasilja.

Pravilnikom je također određeno da zdravstveni radnici i saradnici obavezno moraju proći obuke za rad sa počiniteljima nasilja i to o rodnim aspektima nasilja u porodici i Istanbulskom konvencijom⁸⁸, ta obuka treba da bude zasnovana na rodnim aspektima nasilja u porodici koji se zasniva na metodologiji koja polazi od stanovišta da je nasilje u porodici jedan od oblika rodno zasnovanog nasilja, pri čemu je spol žrtve primarni motiv za djelo nasilja. Zdravstvena ustanova gdje se mjera provodi u obavezi je da usko sarađuje sa nadležnim organom starateljstva, specijaliziranim službama podrške žrtvi nasilja, a u slučaju povećanog rizika sa policijom, tužilaštvom i sudom koji je izrekao mjeru. Članom 9. Pravilnika određeno je da ukoliko počinitelj nasilja ne sudjeluje u provođenju zaštitne mjere ili se ne postiže željeni i očekivani rezultat zdravstvena ustanova o tome obavještava organ starateljstva koji zatim obavještava nadležni sud kako bi bila izrečena druga mjera. Također o prestanku psihosocijalnog tretmana obavještava se i žrtva nasilja. O provođenju zaštitnih mjera zdravstvena ustanova obavještava organ starateljstva dva puta godišnje u skladu sa obrascem koji je sastavni dio ovog Pravilnika.

Dosadašnja iskustva u praksi provođenja psihosocijalnog tretmana su pokazala najbolje rezultate koji su povezani sa promjenom nasilnog ponašanja u nenasilno ponašanje, te da je mali broj recidiva kod počinitelja koji su prošli kroz tretman, a što pokazuje i ranije spomenuta Evaluacija⁸⁹ te je neophodno uložiti dodatne napore za organiziranje obuka

⁸⁷ Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere obavezan psihosocijalni tretman („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 111/14)

⁸⁸ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).

⁸⁹ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo

za stručnjake koji provode mjeru kako bi se ta mjera kvalitetnije, ali i češće provodila. Pravilnik je jasno definirao provođenje zaštitne mjere, međutim uvidom u statističke podatke možemo vidjeti da se ta zaštitna mjera jako rijetko izriče, iako su procjene stručnjaka i istraživanja pokazala da obavezan psihosocijalni tretman počinitelja nasilja dovodi do najboljih rješenja i pozitivnih pomaka, recidiv je smanjen i dolazi do promjene nasilnog ponašanja u nenasilno.

Organ starateljstva prati provođenje zaštitne mjere i dostavlja izvještaj sudu, a zdravstvena ustanova koja mjeru provodi o tome izvještava Organ starateljstva. U okviru Pravilnika donesen je i evidencijski obrazac za praćenje provođenja zaštitne mjere, što svakako olakšava proceduru prikupljanja statističkih podataka i lakše praćenje promjena vezanih za izrečene i izvršene zaštitne mjere.

Ovdje se otvara pitanje kapaciteta zdravstvenih ustanova za provođenje ove zaštitne mjere, ali i pitanje jednake dostupnosti tog oblika podrške za sve žrtve nasilja u porodici i počinitelje nasilja. Također, posebno pitanje je vezano za edukaciju stručnjaka za provođenje psihosocijalnog tretmana kao vrlo zahtjevnog i složenog procesa rada sa počiniteljima nasilja. Program obuke voditelja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici je urađen za Bosnu i Hercegovinu i ranije je spomenut u dijelu koji se odnosi na Federaciju BiH i provođenje ove zaštitne mjere, međutim u Republici Srpskoj takav program obuke organiziran je tek za dvije grupe stručnjaka, što nije ni blizu dovoljno da se osigura pokrivenost većine centara za mentalno zdravlje, zbog čega je neophodno uložiti dodatne napore i osigurati sredstva za organiziranje obuke za voditelje psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja.

Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici

Kada je u pitanju mehanizam prikupljanja i evidentiranja podataka o nasilju u porodici od 2014. godine došlo je do unapređenja praćenja stanja u oblasti nasilja u porodici. Podaci se prikupljaju od svih subjekata zaštite (policija, sud, centar za socijalni rad, zdravstvena i obrazovna ustanova). Prikupljanje, evidentiranje i prikazivanje podataka o nasilju u porodici od velikog je značaja za pravilno i efikasno kreiranje preventivnih mjera zaštite od nasilja, a prikupljeni podaci ukazuju na potrebu kontinuiranog unapređenja djelovanja svih subjekata zaštite, odnosno svih onih koji su u kontaktu sa žrtvama nasilja.

Pravilnik o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici⁹⁰ uređuje sadržaj evidencija i izvještaja o nasilju u porodici, a to znači prikupljanje podataka o bitnim činjenicama do kojih se došlo u postupku provođenja zaštite, pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici. U skladu s Pravilnikom evidenciju o nasilju u porodici vode: Ministarstvo unutrašnjih poslova, centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove i nadležni sudovi. Evidencijski obrasci su posebno kreirani za sve subjekte zaštite sa prikupljanjem podataka specifično za svaku oblast/sektor. Izvještaj sa objedinjenim podacima na propisanom jedinstvenom evidencijskom obrascu dostavljaju se Ministarstvu porodice, omladine i sporta. Na ovaj

⁹⁰ Pravilnik o o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 71/13)

način prikupljanjem podataka i izvještaja osiguravaju se podaci za praćenje stanja u oblasti nasilja u porodici za planiranje i programiranje mjera zaštite, pomoći i podrške žrtvama nasilja i unapređenje njihovog položaja. Članom 6. Pravilnika definirani su podaci o broju: pokrenutih postupaka; završenih postupaka; mjera koje su izrečene i provedene, a evidencije o počiniocima nasilja i žrtvama nasilja sadrže sljedeće podatke: spol počinioca; starosna dob počinioca; spol žrtve; starosna dob žrtve; srodničkom ili drugom odnosu počinioca i žrtve; maloljetnim licima i licima sa invaliditetom. Prikupljene podatke i izvještaje Ministarstvo porodice, omladine i sporta objedinjuje u šestomjesečni izvještaj, te se u svakoj kalendarskoj godini objavljuje Izvještaj za period januar-juni i za period juli-decembar. Ovakav način prikupljanja podataka je vrlo značajan kako zbog preglednosti statističkih podataka objedinjenih u jednom izvještaju za sve subjekte zaštite, tako i zbog praćenja problema nasilja u porodici i u skladu s tim planiranje aktivnosti koje za cilj treba da imaju prevenciju nasilja, ali i kvalitetniju podršku i zaštitu žrtava nasilja i kažnjavanje počinitelja nasilja.

Međutim, važno je skrenuti pažnju na određene probleme u izvještajima o evidencijama subjekata zaštite, nerijetko se dešava da podaci nisu usklađeni, da iako postoji zakonska obaveza ne postoji praksa dostavljanja određenih informacija drugoj ustanovi, pa se zbog toga može vidjeti npr. različit broj izrečenih ili provedenih zaštitnih mjera, različit broj žrtava nasilja smještenih u sigurne kuće (različiti su podaci u izvještaju npr. za 2018. godinu Ministarstva porodice, omladine i sporta i publikacije Žene i muškarci u RS), ukupan broj poziva na SOS telefon 1264 i ukupan broj poziva koji su klasificirani po dobi i spolu.

Svakako je važno istaknuti do sada uložene napore, no postoji potreba za unapređenjem prije svega vođenja evidencija, zatim prosljeđivanja informacija drugim ustanovama i na kraju dostavljanja podataka ministarstvu. Tu se također otvara pitanje nadležnosti Ministarstva porodice, omladine i sporta u dijelu prikupljanja podataka od ustanova koje nisu u direktnoj nadležnosti tog ministarstva.

Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga

Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga⁹¹ uređuje način provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja ovisnosti od alkohola i opojnih droga i određuje zdravstvene ustanove (centre za mentalno zdravlje, psihijatrijska odjeljenja opšte bolnice, klinike za psihijatriju, specijalizirana odjeljenja za liječenje ovisnosti, zavode za liječenje ovisnosti) i druge ustanove, organizacije udruženja, koje se bave zbrinjavanjem ovisnika od alkohola i opojnih droga. Svrha zaštitne mjere je da se otklone stanja i uslovi nastali zbog zloupotrebe alkohola ili opojnih droga u kojima je lice počinilo nasilje u porodici, a koji mogu biti od uticaja da počinitelj ubuduće ne vrši nasilje u porodici i kao takva predstavlja mjere specijalne prevencije, a cilj ove mjere je zaštititi porodicu i društvo u cjelini od nasilja u porodici. Počinitelj nasilja kojem je izrečena zaštitna mjera je obavezan odazvati se po

⁹¹ Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere liječenje zavisnosti i od opojnih droga (Službeni Glasnik Republike Srpske br. 97/06).

rješenju, a ukoliko to ne uradi ili ukoliko kroz tretman ne postiže željene rezultate zdravstvena ustanova će o tome obavijestiti sud koji izriče kaznu. Ovdje se postavlja pitanje izjednačavanja nepoštivanja izrečene zaštitne mjere i neuspješnosti tretmana, jer za neuspjeh u tretmanu može biti više razloga o čemu je potrebno voditi računa i u tom slučaju važno je sagledati mogućnost neke druge zaštitne mjere ili oblika podrške.

Organ starateljstva prati provođenje zaštitne mjere i dostavlja izvještaj sudu, a zdravstvena ustanova koja mjeru provodi o tome izvještava Organ starateljstva. U okviru Pravilnika donesen je i evidencijski obrazac za praćenje provođenja zaštitne mjere, što svakako olakšava proceduru prikupljanja statističkih podataka.

Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova

Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova⁹² uređuje način provođenja zaštitnih mjera: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici i zabrana uznemiravanja ili uhođenja lica izloženog nasilju.

Značajno je naglasiti da sva četiri podzakonska akta u okviru zakona o zaštiti od nasilja u porodici su doneseni ranije u skladu sa ranijim zakonom i da do momenta donošenja novih podzakonskih akata su isti na snazi.

Krivični zakonik

Krivični zakonik⁹³ sadrži krivičnopravne odredbe koje se zasnivaju na Ustavu RS-a i općepriznatim načelima i normama međunarodnog prava. Osnovna funkcija krivičnog zakonodavstva je zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda čovjeka i drugih osnovnih individualnih i općih vrijednost, a zaštita se ostvaruje određivanjem koja djela predstavljaju krivično djelo, određuje se kazna i druga krivična sankcija za ta djela izricanjem tih sankcija počiniocima krivičnih djela.

Izmjenama Krivičnog zakonika u skladu sa Istanbulsom konvencijom⁹⁴ uvedena su nova krivična djela i to: krivična djela protiv života i tijela; genitalno sakaćenje žena; prinudna sterilizacija; krivična djela protiv slobode i prava građana; krivično djelo proganjanje; krivična djela protiv spolnog integriteta; krivična djela spolna ucjena i spolno uznemiravanje; krivična djela protiv braka i porodice i krivično djelo prinudno zaključenje braka. Uvođenjem navedenih krivičnih djela u pravni sistem stvoreni su uslovi za unapređenje formalno pravne zaštite žena od različitih oblika rodno zasnovanog nasilja kroz sudske postupke. Članom 190. stav 1. Zakonika propisano je da ko primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život i tijelo, drskim ili bezobraznim

⁹² Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere liječenje zavisnosti i od opojnih droga („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 97/06).

⁹³ Krivični zakonik („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21).

⁹⁴ Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).

ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice i time dovede do povrede fizičkog ili psihičkog integriteta, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Članom 190. stav 2. propisan je teži oblik u slučaju kada je prilikom izvršenja osnovnog djela počinilac koristio oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili naruši zdravlje, u tom slučaju predviđena je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseca do pet godina. Ukoliko je tokom navedenih djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su ta djela učinjena prema licu mlađem od 18 godina ili u prisustvu lica mlađeg od 18 godina kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od dvije do deset godina zatvora. Ukoliko je nastupila smrt pasivnog subjekta, odnosno člana porodice ili porodične zajednice propisana je kazna zatvora u trajanju od tri do 15 godina. Članom 190. stav 5 počinilac krivičnog djela koji prekrši određene zaštitne mjere može biti kažnjen kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine.

Zakonom je regulirano krivično djelo koje se prepoznaje kao rodno zasnovano nasilje prema ženama jer su žene kao žrtve odnosno oštećene u nesrazmjernom broju u odnosu na muškarce. Nova krivična djela i pooštavanje kazne za osnovne i kvalifikovane oblike krivičnih djela koja se prepoznaju kao rodno zasnovano nasilje prema ženama su vrlo značajna promjena.

Sudska praksa u Bosni i Hercegovini još uvijek praktikuje izricanje nižih sankcija i kazni, nerijetko neadekvatnih u odnosu na težinu djela, zbog čega je neophodno raditi na promjeni takve sudske prakse kako bi svi oni koji vrše neko od krivičnih djela bili adekvatno kažnjeni i u skladu sa težinom posljedica koje su proizvedene nakon određenog krivičnog djela. Izricanje većih kazni svakako je značajno za oštećene u krivičnom postupku, ali visoke kazne mogu djelovati preventivno na druge potencijalne izvršioce krivičnih djela.

Zakon o krivičnom postupku

Zakonom o krivičnom postupku⁹⁵ utvrđuju se pravila krivičnog postupka po kojima su dužni da postupaju sudovi, javni tužitelj i drugi učesnici u krivičnom postupku kada postupaju u krivičnim stvarima.

Ovim zakonom su definirana osnovna prava žrtava nasilja u okviru krivičnog postupka i tu spadaju: mogućnost podnošenja imovinsko-pravnog zahtjeva; pravo da budu obaviještene o neprovođenju istrage; da budu obaviještene o povlačenju optužnice i obustavljanju krivičnog postupka da budu saslušane kao svjedoci tokom istrage i na glavnom pretresu kao i da prisustvuju glavnom pretresu.

Nakon neprovođenja ili obustavljanja istrage, oštećena, odnosno žrtva nasilja može u roku od osam dana podnijeti žalbu nadležnom tužitelju da od suda bude upoznata sa rezultatima pregovaranja o krvici, te da se u skladu s tim izjasni pred tužiteljem o podnošenju imovinskopravnog zahtjeva. Oštećena, odnosno žrtva nasilja može uložiti žalbu vezanu za odluku o troškovima krivičnog postupka kao i odluku o imovinsko pravnog zahtjevu. Prilikom izricanja kazne sud cijeni naročito stepen krivične odgovornosti; pobude iz kojih je djelo učinjeno; jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog

⁹⁵ Zakon o krivičnom postupku („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21)

dobra; okolnosti pod kojima je djelo učinjeno; raniji život počinioca; njegove lične prilike i njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela kao i druge značajne okolnosti. Prilikom izricanja kazne za krivično djelo koje je počinitelj izvršio u povratu, sud ima obavezu da razmotri da li je ranije izvršeno krivično djelo iste vrste kao i krivično djelo za koje se izriče sankcija, da li su pobude bile iste, te protok vremena od osude.

Drugi propisi koji su vezani za podršku žrtvama nasilja u porodici

Porodičnim zakonom⁹⁶ kao lex specialis zakonom za uređenje porodičnih odnosa uređuju se porodičnopravni odnosi između bračnih supružnika, roditelja i djece, usvojitelja i usvojenika i odnosa između srodnika u bračnoj i vanbračnoj ili usvojiteljskoj porodici, te postupke nadležnih organa u vezi sa porodičnim odnosima i starateljstvom.

Zakon se posebno bavi zaštitom djece, te predviđa obezbjeđivanje posebne zaštite porodici, majci i djetetu u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Od posebnog su značaja sljedeće odredbe zakona:

- (1) Član 4. stav 2: Brak se zasniva na slobodnoj odluci muškarca i žene da zaključe brak, na ravnopravnosti bračnih supružnika, međusobnom poštovanju i uzajamnom pomaganju.
- (2) Član 52. stav 1: Bračni supružnik može tražiti razvod braka ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni, usljed čega je zajednički život postao nepodnošljiv.
- (3) Član 106. stav 1: Roditelju koji zlostavlja dijete i zanemari svoje roditeljske dužnosti, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo.

Član 13. stav 3. propisuje obavezu svih organa, organizacija i fizičkih lica da su bez odlaganja dužni obavijestiti organ starateljstva u pogledu djetetovih prava, naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i da je u slučaju svakog oblika nasilja, zanemarivanja, zlostavljanja i svake vrste eksploatacije dužnost svih nadležnih organa da poduzmu sve neophodne mjere za zaštitu djeteta. Iako se u zakonu u nekim članovima koji se tiču zlostavljanja i zanemarivanja djece navode radnje koje se mogu podvesti i pod nasilje u porodici ako su počinjene od strane roditelja ili srodnika izostalo je definiranje tih radnji kao nasilje u porodici. Ovako koncipirane odredbe zakona nisu jasno povezane sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Krivičnim zakonikom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti⁹⁷ uređuje se sistem socijalne zaštite, nosioci, korisnici i prava korisnika socijalne zaštite, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcioniranje i ostvarivanje socijalne zaštite građana. Članom 17. tačka 4. zakona žrtva nasilja je prepoznata kao socijalna kategorija i navedena je kao korisnik socijalne zaštite kao lice koje se nalazi u stanju socijalne potrebe i u skladu s tim joj pripadaju određena prava, a u članu 18. tačka 4. definirano je da je korisnik prava osoba kojoj se nanosi fizička, psihička i seksualna patnja ili emocionalna bol, kao i

⁹⁶ Porodični zakon, Službeni Glasnik Republike Srpske br. 54/02, 41/08 i 63/14

⁹⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20)

prijetnja takvim djelima ili zanemarivanje, nebriga i nezadovoljavanje osnovnih životnih potreba, što je ozbiljno sputava da uživa u svojim pravima i slobodama. Prava koja proizilaze iz ovog zakona, a koja između ostalog može ostvariti i žrtva nasilja su sljedeća: novčana pomoć; dodatak za pomoć i njegu drugog lica; lična invalidnina; podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju; smještaj u ustanovu; zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu; pomoć i njega u kući; dnevno zbrinjavanje; jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Ostvarivanje prava za svaku socijalnu kategoriju zahtjeva ispunjavanje dodatnih uvjeta propisanih zakonom.

Zakonom o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć u Republici Srpskoj⁹⁸ uređuje se pravo na besplatnu pravnu pomoć i utvrđuju korisnici besplatne pravne pomoći, oblici i subjekti nadležni za pružanje besplatne pravne pomoći, postupak pružanja besplatne pravne pomoći, uslovi i način ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, promijenjene okolnosti koje nastupe u postupku ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć i s tim u vezi neopravdano odobrena besplatna pravna pomoć, troškovi zastupanja kao i nadzor nad primjenom zakona i kontrola u ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć. Član 2. Zakona navodi da je cilj ostvarivanja prava na pravično suđenje i jednak pristup pravdi, fizičkom licu koje prema svom imovinskom stanju nije u mogućnosti da ostvari svoje pravo pred sudom ili drugim organima bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, obezbjeđuje se besplatna pravna pomoć.

U članu 5. zakona uređuje se ko ima pravo na besplatnu pravnu pomoć:

- (1) Građani Republike Srpske i druga fizička lica koja se nalaze na teritoriji RS-a, a koji se identificiraju kao ugrožene kategorije u smislu člana 2. ovog zakona
- (2) Fizička lica koja se nalaze na teritoriji RS-a pod međunarodnom zaštitom u skladu sa međunarodnim standardom, a naročito izbjeglice, lica sa privremenim prihvatom, žrtve trgovine ljudima, a koji nisu u stanju da izmire troškove pravne pomoći
- (3) Fizička lica evidentirana kod nadležnog organa kao lica koja su pretrpjela materijalnu štetu izazvanu vanrednom situacijom u RS-u, bez obzira na uslove propisane ovim zakonom, ako im je zbog materijalne štete nastale usljed vanredne situacije privremeno ili trajno ugrožena egzistencija.

U članu 19. uređuje se ko ne može ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć, te se u stavu 5. žrtve nasilja izuzimaju iz te odredbe. Također, u članu 35. definirano je pravo na besplatnu pravnu pomoć po kriterijima ličnog svojstva ili statusa pred nadležnim organom, bez obzira na utvrđene finansijske kriterije, te se u stavu 7. istog člana navode žrtve nasilja u porodici kojima se daje prioritet pri odobravanju besplatne pravne pomoći u odnosu na drugog podnosioca zahtjeva u bračnim i porodičnim postupcima.

Činjenica da su žrtve nasilja izdvojene kao prioritet i bez finansijskog cenzusa je vrlo značajna i sigurno olakšava žrtvama nasilja pristup pravosuđu, međutim postavlja se pitanje dostupnosti tom servisu podrške za sve žrtve nasilja kako iz velikih gradskih centara tako i manjih udaljenih zajednica.

⁹⁸ Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć u Republici Srpskoj („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 67/20)

Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku⁹⁹ uređuje određene posebne mjere zaštite svjedoka krivičnih djela. Mjere se primjenjuju u okviru krivičnog postupka, koji se može voditi povodom bilo kojeg djela koje je zakonom propisano kao krivično djelo. Zakonom je propisano nekoliko proceduralnih mjera zaštite koji se primjenjuju prema tim licima, pa tako svjedok pod prijetnjom i ugroženi svjedok imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, kao i pravo na psihološku, socijalnu i stručnu pomoć organa socijalne zaštite od momenta poduzimanja optužnice i prilikom ispitivanja ili saslušanja u krivičnom postupku.

Zakon o socijalnom stanovanju Republike Srpske¹⁰⁰ uređuje posebne uslove za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje, a u članu 12. žrtve nasilja u porodici su prepoznate kao korisnice tog prava. Postavlja se pitanje broja dodijeljenih socijalnih stanova žrtvama nasilja u porodici.

Od 2018. Zavod za zapošljavanje RS-a realizira različite programe i finansira projekte za samozapošljavanje žena koje su preživjele nasilje u porodici. Uz prethodno urađen biznis plan i obuku/trening iz oblasti koja je u fokusu interesovanja ostvaruje se podrška u iznosu do 5.000KM. Jedan od dokumenata koje aplikantica/žrtva nasilja obavezno prilaže jeste i potvrda nadležnog centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite da je preživjela nasilje u porodici. Projekti i programi koji su do sada realizirani su uglavnom poljoprivredne i uslužne djelatnosti .

Pored podrške u okviru samozapošljavanja, postoje i poticaji privatnim licima koji su u mogućnosti da zaposle ženu koja je preživjela nasilje u porodici, te je u skladu s tim ostvarena saradnja sa Ministarstvom za boračko-invalidsku zaštitu i Zavod za zapošljavanje RS-a. Programi podrške pri zapošljavanju i ekonomsko jačanje žena žrtava nasilja realizirani su kroz programe Zavoda za zapošljavanje RS-a.

Pored navedenog Gender centar RS-a u saradnji sa ministarstvima, lokalnim zajednicama i nevladinim organizacijama kontinuirano od 2009. godine obilježava 15. oktobar Međunarodni dan žena na želu. S tim u vezi urađeni su značajni sistemski iskoraci u pogledu unapređenja položaja žena na selu, provođenjem akcionih planova za unapređenje položaja žena na selu. Pored usklađivanja propisa, strateških dokumenata sa standardima za ravnopravnost spolova, u proteklom periodu su žene na selu ostvarile određene benefite, završile obuke, dobile poticaje za rad udruženja i ženskih zadruga i podršku u razvoju njihovih poslovnih aktivnosti. Kroz donatorska sredstva podržane su rodno odgovorne akcije za ublažavanje posljedica pandemije uključujući podršku najugroženijim grupama kao i podršku ženskim zadrugama¹⁰¹ i na taj način se podržava ekonomsko jačanje žena na selu, među kojima su nerijetko i žrtve nasilja u porodici.

Okvirni Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS

Okvirni Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici¹⁰² donesen je 2013. godine i usaglašen i potpisan od strane: Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva

⁹⁹ Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 48/03)

¹⁰⁰ Zakon o socijalnom stanovanju Republike Srpske („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 54/19)

¹⁰¹ Prva ženska poljoprivredna zadruga osnovana je u Bratuncu 2017. godine

¹⁰² Okvirni Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br.104/13)

unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstva prosvjete i kulture. Protokolom su definirane smjernice za postupanje službenih lica i osiguran sistemski, multidisciplinarni, stručan i cjelovit pristup rješavanju nasilja u porodici. Kroz protokol je unaprijeđen mehanizam prikupljanja i evidentiranja podataka i izvještavanje o nasilju u porodici, a primjena protokola je od značaja u svakodnevnom radu subjekata zaštite. Na ovaj način osigurane su adekvatne mjere u slučaju nasilja u porodici, kao i prevencija kroz razvijanje stručnih kompetencija, bolje razumijevanje nasilja u porodici, razbijanje predrasuda i stereotipa te osiguranje nulte tolerancije na nasilje u porodici, kao i na sve druge oblike nasilja.

U skladu sa zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, te u skladu sa Okvirnim protokolom pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja dužni su pružiti predstavnici subjekata zaštite i to: ministarstvo unutrašnjih poslova, tužilaštvo, centar za socijalni rad/služba socijalne zaštite, obrazovna ustanova, zdravstvena ustanova i nadležni sud i svi su dužni voditi evidenciju o poduzetim radnjama. Za razliku od protokola u Federaciji BiH (lokalni i kantonalni) gdje su potpisnici protokola i nevladine organizacije koje u okviru svog djelovanja imaju i sigurne kuće to nije slučaj u Okvirnom protokolu. Pored Okvirnog protokola preporuka je da se na lokalnom nivou donesu općinski/gradski protokoli o postupanju, što je u jednom broju općina i gradova i urađeno, međutim ne postoji jasan pregled podataka i informacija u kojim općinama i gradovima su potpisani lokalni protokoli. Važno je naglasiti da je poseban značaj donošenja lokalnih protokola zbog činjenice da se problem konkretnih slučajeva nasilja u porodici rješavaju na lokalnom nivou zbog čega je neophodno jačanje i povezivanje subjekata zaštite na lokalnom nivou.

Relevantni strateški dokumenti

Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske¹⁰³ predstavlja nastavak strateškog postupanja rješavanju problema nasilja u porodici, a koji je započeo još 2013. donošenjem prvog strateškog dokumenta u ovoj oblasti i kasnije drugog strateškog dokumenta za period 2014.-2019. Kao rezultat planiranih aktivnosti u prethodnom strateškom dokumentu usvojene su izmjene i dopune zakona o zaštiti od nasilja u porodici i olakšana je procedura prikupljanja podataka jer je uspostavljen mehanizam prikupljanja podataka i evidentiranja podataka o nasilju u porodici.

Provedbom strateškog dokumenta bit će nastavljen proces jačanja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici i podršku i pomoć žrtvama nasilja.

U okviru strateškog dokumenta definirani su sljedeći strateški ciljevi:

- (1) Prevencija nasilja u porodici
- (2) Podrška i pomoć žrtvama nasilja
- (3) Zaštita žrtava od nasilja u porodici
- (4) Praćenje provođenja zakona, politika i mjera protiv nasilja u porodici
- (5) Zaštita od nasilja u porodici u vanrednim okolnostima

¹⁰³ Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske 2020.-2024.

I u skladu sa strateškim ciljevima definirani su specifični ciljevi i planirane mjere u okviru akcionog plana za provedbu Strategije. Osnov za donošenje strateškog dokumenta sadržan je u Ustavu RS-a i to Amandmanu XXXII, tačke 5, 8. i 12. i član 68. Ustava prema kojem Republika Srpska uređuje i obezbjeđuje ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, osnovne ciljeve i pravce demografskog i socijalnog razvoja i druge oblike socijalne zaštite. Zatim u članu 70. tačka 3. Ustava kojim je propisano da Narodna Skupština donosi plan razvoja za određenu oblast, a članom 36. Ustava garantira se da porodica, majka i dijete imaju posebnu zaštitu. Pored Ustava, pravni osnov za donošenje Strategije sadržan je i u članu 4. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u svrhu zaštite od nasilja u porodici Narodna Skupština RS-a na prijedlog Vlade RS-a donosi Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici RS-a za period od pet godina.

Akcionim planom zapošljavanja u Republici Srpskoj u 2021. godini¹⁰⁴ planiran je ukupan budžet od 12.188.000,00KM. U okviru Operativnog cilja 1.6. Unapređenje zapošljavanja najranjivijih grupa nezaposlenih osoba (mladi, djeca poginulih boraca, ratni vojni invalidi i druga lica sa invaliditetom, demobilisani borci, nacionalne manjine, žene, lica koja imaju više od 50 godina) predviđena je Mjera 1.6.2. Kontinuirano kreiranje, finansiranje i provođenje aktivnih mjera s ciljem povećanja zapošljavanja i samozapošljavanja ciljnih kategorija u privredi među kojima se navode i žene žrtve porodičnog nasilja. U okviru navedene mjere predviđena je podrška poslodavcima za zapošljavanje ukupno 750 osoba i podrška pri samozapošljavanju za ukupno 200 osoba i planiranim budžetom od 4.000.000,00KM.

Pored usvojenog Akcionog plana zapošljavanja u RS-u za 2021. godinu, usvojena je i Odluka o usvajanju plana korištenja sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede i sela za 2021. godinu¹⁰⁵ i ukupnim budžetom od 75.000.000,00KM. S obzirom na činjenicu da su žene aktivne na polju poljoprivrede i razvoja sela, te da se nerijetko među njima nalaze i žene žrtve nasilja, bilo bi značajno pratiti provedbu navedene Odluke.

Održivost strateškog i razvojnog planiranja osigurana je Zakonom o strateškom planiranju i upravljanju razvojem u Republici Srpskoj¹⁰⁶. Ovim zakonom uređen je proces strateškog i razvojnog planiranja na svim nivoima organizacije vlasti, kako na entitetskom tako i na nivou organa jedinica lokalne samouprave. S obzirom da Zakon predviđa donošenje strategije razvoja i sektorskih strategija na svim nivoima organizacije vlasti, strateški dokumenti kojima je obuhvaćena oblast nasilja u porodici mogu biti tretirani kao sektorske strategije i kao takve trebaju biti uključene u mehanizam razvojnog planiranja, čime bi se osiguralo uključivanje planiranih aktivnosti u programe rada nadležnih institucija, ali i osiguranje budžetskih sredstava za provedbu, te izvještavanje o implementaciji. S obzirom da je ovaj zakon donesen 2021. godine potrebno je raditi na njegovoj implementaciji, promociji i jačanju svijesti o potrebi povezivanja svih aktivnosti u oblasti nasilja u porodici sa ovim mehanizmom upravljanja razvojem.

¹⁰⁴ Akcioni plan zapošljavanja u Republici Srpskoj u 2021. („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 6/21)

¹⁰⁵ Odluka o usvajanju plana korištenja sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede i sela za 2021. godinu („Službeni Glasnik Republike Srpske“ broj 6/21).

¹⁰⁶ Zakon o strateškom planiranju i upravljanju razvojem u Republici Srpskoj („Službeni Glasnik Republike Srpske“ broj 63/21).

Pregled ključnih propisa

Propisi kojima je regulisana oblast zaštite od rodno zasnovanog nasilja	Procjena implementacije i efikasnosti	Nedostaci i ograničenja
Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama - Istanbulska konvencija	BiH je ratificirala Konvenciju i radila prvi izvještaj o provedbi Konvencije. U izradi je prvi Izvještaj GREVIO tima sa zaključcima, čime će se osigurati neovisan prikaz implementacije Konvencije u BiH. Procjena je da ne postoji dovoljno razvijena svijest o odgovornostima države koje proizilaze iz ratifikacije Konvencije.	Konvencija se može primjenjivati direktno čime se mogu prevazići nedostaci domaćeg zakonodavstva, ali se ta mogućnost ne koristi. Također, ne koriste se mehanizmi pozivanja države na odgovornost za nepostupanje u skladu sa ratificiranim dokumentom.
Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW	Sastavni dio Ustava BiH i entiteta, te se redovno podnose izvještaji prema CEDAW Komitetu. Zaključna zapažanja i preporuke Komiteta se prenose u konkretne zadatke nadležnih institucija.	Konvencija se može primjenjivati direktno čime se mogu prevazići nedostaci domaćeg zakonodavstva. Postoje primjeri sudskih presuda u kojima se upotrebljava Konvencija, ali se taj mehanizam ne koristi dovoljno.
Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini	Osigurava zakonsku zaštitu i mehanizme unapređenja ravnopravnosti spolova na svim nivoima organizacije vlasti. Propisom se povezuju pojedine oblasti u procesu unapređenja politika, te je osiguran mehanizam implementacije. Procjena je da su građani nedovoljno informisani o pravima koja proizilaze iz ovog zakona.	Iako postoje presude koje se vežu za Zakon, potrebno je značajnije korištenje odredbi zakona u sudskoj praksi, kao i unapređenje mehanizma primjene Jedinostvenih pravila u vezi obrade zahtjeva za ispitivanje povreda zakona. Potrebno je jačanje uloga gender institucionalnih mehanizama na svim nivoima organizacije vlasti.
Zakon o zabrani diskriminacije BiH	Obuhvata sve oblike diskriminacije, a kroz krivični ili parnični postupak se osigurava sudska zaštita u slučajevima direktne ili indirektno diskriminacije, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja na osnovu spola i viktimizacije.	Nedovoljno korištenje zakonskih mogućnosti, postavlja se pitanje koliko su građani BiH upoznati sa samim zakonom i pravima koja im pripadaju.
Krivični zakon Bosne i Hercegovine i entitetski krivični zakoni	Nasilje u porodici u entitetskim zakonima definisano je kao krivično djelo. Kod oko 60% prijavljenih slučajeva nasilja u porodici podnosi se izvještaj o počinjenom krivičnom djelu, a od toga oko 50% slučajeva završavaju sa osuđujućim presudama. Postoje i druge odredbe zakona kojima su regulisani oblici zaštite od nasilja nad ženama, kako u entitetskim, tako i u državnom zakonu. Državni zakon ne obuhvata nasilje u porodici.	Kod značajanog broja prijavljenih slučajeva nasilja ne dolazi do krivičnog postupka. Najčešće izrečene uvjetne kazne i nerijetko uvjetna na uvjetnu. Primjetan je značajan broj odustajanja od krivičnog gonjenja. Fokus praćenja institucija i nevladinih organizacija je na nasilju u porodici, dok su drugi oblici nasilja koji se mogu dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama u manjem fokusu interesovanja.
Zakoni o krivičnom postupku	Definiše se postupak, istražne i pravosudne radnje u slučajevima krivičnih djela. Postoje državni i entitetski zakoni. Zakon u RS-u je pretrpio izmjene, dok je Zakon u FBiH u postupku analize potreba za	U FBiH problem korištenja člana 97. u slučaju odustajanja od svjedočenja žrtve nasilja, slučaj se zatvara i vrlo rijetko se postupak nastavlja po službenoj dužnosti (Za FBiH član 97. Zakona, za RS član 148. Zakona)

	usklađivanjem sa Istanbulskom konvencijom.	
Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i entitetski zakoni	Postoje državni i entitetski zakoni. Zakoni su jasno izdefiniirali zaštitu svjedoka i ugroženih svjedoka i kao takvi odgovaraju potrebama žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici.	Nejednak pristup uslugama podrške za sve ugrožene svjedoke.
Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i podzakonski akti	Zaštita žrtava nasilja je regulisana entitetskim zakonima. Zakonima se osigurava održivost međusektorskog djelovanja. Primjetan je značajan napredak u korištenju predviđenih zakonskih rješenja, međutim i dalje je zastupljena neujednačenost i dosljedna provedba zakonskih mogućnosti s ciljem zaštite žrtava nasilja, kao i provedbe zaštitnih mjera. Zakonima je nedovoljno obuhvaćena prevencija.	U RS-u su doneseni svi podzakonski akti, dok u FBiH nedostaju dva podzakonska akta. Također, ne postoje propisi kojima je regulisan rad SOS telefona. Primjena zakona zahtjeva rad većeg broja resora, donošenje drugih propisa kojima se osigurava implementacija zakonskih rješenja, obuke stručnih lica i mehanizam strateškog i razvojnog planiranja na nivou entiteta, kantona (samo za FBiH) i općina/gradova. Upravo ova ovisnost o većem broju resora otežava ujednačenu primjenu propisa, ali i proces unapređenja propisa.
Zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći	Postoji državni zakon, entitetski zakon samo za RS, dok je u FBiH regulisano kroz kantonalne zakone (trenutno u devet kantona, nedostaje jedan). U Zakonu za RS žrtve nasilja prepoznate kao kategorija koja je obuhvaćena besplatnom pravnom pomoći bez imovinskog cenzusa. U FBiH kantonalnim zakonima postoje razlike u ostvarivanju prava. Usluge pružaju i nevladine organizacije.	Nedostaje zakon o besplatnoj pravnoj pomoći za SBK. Neujednačena su prava, s obzirom da u FBiH ne postoji zakon na nivou entiteta, te je ostavljeno kantonima da donose svoja zakonska rješenja. Opće zapažanje je da je pristup besplatnoj pravnoj pomoći potpuno neujednačen na području cijele BiH. Vođenje evidencija o uslugama je neujednačeno, te nije moguće dobiti jedinstven pregled usluga koje su vezane za nasilje nad ženama i nasilje u porodici.
Zakoni o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem	Postoje entitetski zakoni, pokrenute aktivnosti implementacije novih pravnih rješenja, donošenja razvojnih strategija, povezivanja sektorskih strategija (nasilje) sa razvojnim procesima na svim nivoima organizacije vlasti.	Donesena Strategija razvoja FBiH, u fazi izrade nova sedmogodišnja strategija u oblasti prevencije nasilja u porodici prema ovom Zakonu. Nedostaje strategija razvoja RS, kao i sedmogodišnje strategije u oblasti prevencije nasilja u porodici prema ovom Zakonu. Postavlja se pitanje poznavanja ovog propisa i usklađivanja sa istim.
Ostali propisi	Postoji značajan broj drugih propisa koji se mogu prepoznati i koristiti kao alat u postupku unapređenja položaja i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Procjena njihove implementacije ovisi od načina posmatranja, da li kao prilika ili kao realizovanih mogućnosti. Opšta procjena je da postoje dobra rješenja koja ukoliko se kao takva prepoznaju mogu dati dovoljnu zaštitu.	

Zaključak

Bosna i Hercegovina je ratifikacijom međunarodnih dokumenata, koji imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, preuzela obaveze i osigurala mehanizam za primjenu međunarodno definisanih standarda u oblasti zabrane svih vrsta diskriminacije, a posebno nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te je na taj način osigurala mehanizam za primjenu međunarodnih standarda i propisa neovisno o nivou usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima. Korištenje ovih mehanizama u praksi pokazuju da nema prepreka za njihovu primjenu ukoliko postoji svijest o mogućnosti njihove primjene od strane nadležnih tijela, dok se ne steknu uslovi za usklađenost domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima.

Proces unapređenja domaćeg zakonodavstva i praksi predstavlja kontinuiranu aktivnost primjene zakonodavstva u praksi, identificiranja problemskih pitanja, te provođenja aktivnost na unapređenju pravnih rješenja. Međutim, domaća pravna rješenja u značajnoj mjeri omogućuju osiguranje usluga i standarda, ukoliko se adekvatno koriste kao alat, te ukoliko su provodioci zakona dovoljno educirani i svjesni mogućnosti pravnih rješenja. S tim u vezi, važno je naglasiti napredak koji je u Bosni i Hercegovini postignut, što pokazuje pregled zakonskih propisa koji se direktno mogu prepoznati kao propisi vezano za sprečavanje i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. Međutim, bitno je unaprijediti mehanizam povezivanja praktičnog rada, donošenja pravnih rješenja i naučno istraživačke oblasti u ovom polju kako bi se osigurao sistem stalnog unapređenja zaštite žrtava nasilja u porodici, ali i uspostave kvalitetnijeg društvenog uređenja u ovoj oblasti.

Analizom nije utvrđen nedostatak određenih zakona. Naravno, uvijek je moguće izdvojiti određene oblasti te ih obraditi kroz posebna zakonska rješenja, međutim to nije nužno potrebno, jer kroz izmjenu postojećih rješenja moguće je unaprijediti, odnosno staviti naglasak na određene potrebe. Ono što je prepoznato kao ključan problem u praksi je nedostatak provedbenih akata kojima bi se osigurala implementacija usvojenih zakonskih rješenja što predstavlja značajan problem u praksi. Ovdje se mogu izdvojiti pravilnici u Federaciji BiH kojima bi se regulisao rad sigurnih kuća, izricanje zaštitnih mjera, sos telefon, zatim zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Srednjobosanskom kantonu, ali i druge aktivnosti vezane za implementaciju zakona, kao što je redovno informisanje zakonodavne vlasti o implementaciji zakona, uspostavljanje potrebnih koordinacionih tijela i programskih dokumenata i slično.

S tim u vezi, sama implementacija i efikasnost zakonskih propisa i politika je neravnomjerna. Redovnim informisanjem parlamenata/skupština na svim nivoima organizacije vlasti bi se stvorili uslovi za kontinuiranu kontrolu i unapređenje postojećih rješenja, čime bi se ubrzale procedure donošenja nedostajućih provedbenih dokumenata, što se odnosi i na ostale nivoe organizacije vlasti. Iako je primjetan značajan napredak kada su u pitanju kantonalna koordinaciona tijela i općinski multisektorski timovi, te je njihov rad, upravo zahvaljujući redovnom informisanju kantonalnih vlada, odnosno općinskih/gradskih vijeća postao prepoznat kod donosioca odluka, ovaj mehanizam nije

svugdje uspostavljen, a sam rad se još uvijek veže za posvećenost pojedinaca na održavanju kontinuiteta međusobne saradnje.

Usklađenost domaćih zakona i politika sa standardima Europske unije moguće je posmatrati sa dva aspekta. Iako je primjetno shvatanje društva da ratifikacijom međunarodnih dokumenata tek počinje rad na određenim pitanjima, u stvarnosti je Bosna i Hercegovina dio kontinuiranih procesa u ovoj oblasti, a dijelom je i učesnik izrade pojedinih međunarodnih dokumenata. S tim u vezi, potrebno je naglasiti napredak, te potrebu kontinuiranog zalaganja za unapređenje, jer svako zakonsko rješenje ne treba gledati kao konačni akt, koji kao takav više neće biti podložan promjenama.

Stvarni nedostatak politika u Bosni i Hercegovini je stavljanje akcenta na posljedice, tako da preventivno djelovanje često nije jasno prepoznato kao dio zakonskih rješenja. Stoga je glavni nedostatak trenutnih normativnih rješenja nedostatak jasno definisane prevencije. Iako administrativno uređenje postavlja značajna ograničenja u pravcu dostizanja usklađenosti, kontinuiranom međusektorskom saradnjom na svim nivoima organizacije vlasti moguće je otkloniti nedostatke horizontalne i vertikalne neuvezanosti koja je posljedica različitih administrativnih nivoa organizacije vlasti.

U kontekstu provedbe zakonskih rješenja kroz praksu na terenu primjetna je raznolikost u pristupu pojedinih stručnjaka i/ili institucija u rješavanju problema nasilja u porodici, odnosno primjetno je nedosljedno korištenje zakonskih rješenja kao i nedosljedno korištenje svih raspoloživih resursa i najznačajnije zapravo primjetan je problem nejednakog pristupa sistemu podrške na području cijele Bosne i Hercegovine za sve žrtve nasilja kao i za počinitelje nasilja.

Naime, činjenica je da na jednoj strani postoje veliki urbani centri gdje je sve koncentrisano, od institucija subjekata zaštite do specijaliziranih nevladinih organizacija i na drugoj strani postoje male i udaljene poluurbane i ruralne zajednice u kojima je sistem podrške dosta ograničen i najčešće udaljen po nekoliko kilometara od mjesta stanovanja. Pored navedenog, postavlja se pitanje pokrivenosti svih stručnih profila i njihove senzibiliziranosti i educiranosti za specifičan i težak rad kao što je rad sa nasiljem u porodici.

Također, važno je naglasiti postojanje nekoliko različitih programa edukacija/obuka za rad sa nasiljem u porodici i nasiljem nad ženama, zbog čega se postavlja pitanje verificiranja tih programa, njihovog licenciranja i angažiranja relevantnih edukatora uz jasno definisan mehanizam certifikacije.

Neophodno je da svi stručni profili u svim institucijama i nevladinim organizacijama imaju obavezne, kontinuirane i redovne obuke na temu nasilja u porodici i nasilja nad ženama, po mogućnosti da to budu multisektorske obuke gdje su prisutni predstavnici svih oblasti kako bi na taj način dobili uvid u nadležnosti jedni drugih, složenost posla, ograničenja i izazove, ali svakako i na taj način se upoznali, povezali i uspostavili bolju i kvalitetniju saradnju u praksi.

Kada je u pitanju ekonomsko jačanje žena žrtava nasilja do sada je realizirano niz programa i projekata podrške u samozapošljavanju, dokvalifikaciji i edukaciji, međutim praksa je pokazala da postoji niz poteškoća u provedbi dosadašnjih programa zbog čega

bi bilo vrlo značajno detaljnije analizirati te programe i projekte kako bi se određene teškoće i izazovi otklonili i sam sistem ekonomskog jačanja žena žrtava nasilja unaprijedio i bio adekvatnije i dosljednije korišten za podršku ženama žrtvama nasilja.

Preporuke

Unapređenje pojedinih rješenja zahtijeva međusobno povezano angažovanje značajnog broja aktera, te samim tim, zbog svoje međuovisnosti zahtijevaju duži vremenski period, stoga preporuke za dalje djelovanje obuhvataju kratkoročne, srednjoročne i dugoročne mjere koje se u Bosni i Hercegovini trebaju preduzeti. S tim u vezi, potrebne mjere moguće je svrstati u dvije politike kojima bi se djelovalo na unapređenju društvenog odgovora na nasilne obrasce ponašanja.

Prioritet 1: Unaprijediti primjenu pravnih rješenja u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici kroz jačanje multisektorske saradnje

- Ukazivati na potrebu kontinuiranog unapređenja pravnih rješenja. Ovo se može realizovati kroz iniciranje podnošenja izvještaja o implementaciji pojedinih strateških dokumenata, tako i propisa na svim nivoima organizacije vlasti. Naime, oblast nasilja nad ženama i nasilja u porodici zauzet će nivo „bitnosti“ u političkim procesima u onoj mjeri u kojoj se ova tema „nametne“ na mjestima odlučivanja.
- Ukazivati na potrebu osiguranja usklađivanja zakonodavstva u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama sa obavezama iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine Europskoj uniji.
- S obzirom da je odgovor na nasilje nad ženama i nasilje u porodici oblast koja zahtijeva multisektorski pristup, nedostatak nekog od servisa u sistemu djelovanja i zaštite uveliko može uticati na uspjeh intervencije. S tim u vezi, potrebno je podržavati kontinuirane multisektorske edukacije, te podržavati međusektorsku saradnju. Ovdje je važno napomenuti da, iako svaki od mehanizama u ovom sistemu postupaju prema propisima koji regulišu nadležnu oblast, samo razumijevanje potreba svakog od mehanizama, od strane svih uključenih aktera može osigurati potpunu uslugu, tako da je u ovoj oblasti nedopustiva izjava: „Mi smo uradili sve što je u našoj nadležnosti“.
- Osigurati povezivanje akademskog, istraživačkog, praktičnog i zakonodavnog segmenta u ovoj oblasti. Naime, samo ovaj pristup može dugoročno osigurati razvoj odgovora na specifičnosti koje se javljaju u ovoj oblasti društvenih odnosa.
- Uvidom u propise i nadležnost institucija za njihovo provođenje, primjetno je da su centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite kao organ starateljstva u najvećoj mjeri zastupljeni kao ustanove koje su u obavezi provoditi i pratiti značajan broj propisa, ne samo iz oblasti nasilja u porodici, nego i drugih oblasti iz okvira zaštite ljudskih prava i socijalne zaštite uopće. S tim u vezi, očekivano je da su te ustanove preopterećene, a s druge strane kadrovski kapaciteti su u velikoj većini nedovoljni. Zbog preopterećenosti rada ustanove sa najsloženijim i najtežim kategorijama problema, očekivano je da može doći do problema provedbe zakonskih obaveza i ovlaštenja zbog čega je za stručna lica organa starateljstva neophodna obavezna i kontinuirana edukacija, ali i kadrovsko jačanje centara za socijalni rad koje treba biti prepoznato na svim nivoima.

- S obzirom da je rad u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama izrazito složen i zahtjevan, te zahtjeva ozbiljnu posvećenost u radu, nerijetko su stručna lica izložena posrednoj traumi, ali i ozbiljnim prijetnjama od strane počinitelja nasilja kada je ugroženo njihovo mentalno zdravlje, ali i vlastita sigurnost. U skladu s tim, postavlja se pitanje brige za mentalno zdravlje i sigurnost stručnih radnika u svim sektorima i na koji način institucije i organizacije vode računa o sigurnosti stručnih radnika. Supervizija kao profesionalna podrška za unapređenje profesionalnih vještina i prevenciju profesionalnog sagorijevanja je prepoznata tek u okviru manjeg broja nevladinih organizacija, a u okviru realizacije projekata i kroz donatorska sredstva supervizija je organizirana u znatno manjoj mjeri u okviru institucija. Međutim, uglavnom ne postoji kontinuiran sistem takve vrste profesionalne podrške. S tim u vezi, od izrazitog značaja je pokrenuti proces sistemskog rješenja brige za mentalno zdravlje i sigurnost stručnih radnika uz uvođenje supervizije kao podrške za unapređenje profesionalnih vještina i prevencije profesionalnog sagorijevanja.

- Pokrenuti inicijativu promocije zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem (postoje u oba entiteta i međusobno su usklađeni) kako bi se proces strateškog planiranja u oblasti nasilja u porodici, kako je definisan zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, uvezao sa mehanizmima razvojnog planiranja na svim nivoima organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini.

- Pokrenuti inicijativu usvajanja nedostajućih podzakonskih akata u Federaciji BiH i to Pravilnik o vođenju evidencija o podnesenim zahtjevima za izricanje zaštitnih mjera i o izrečenim zaštitnim mjerama i Pravilnik o načinu osnivanja, rada i finansiranja sigurnih kuća.

- Pokrenuti inicijativu donošenja propisa kojim bi se regulisao rad i finansiranje SOS telefona kako za žrtve nasilja, ali isto tako i jedan servis krizne podrške za prvi kontakt osobama u faktoru rizika ili osobama koje su počinioci nasilja.

- Uraditi analizu provedbe Akcionog plana zapošljavanja u RS-u u 2021. godini, bilo bi značajno pratiti proces provedbe i analizirati broj programa podrške kojima su obuhvaćene žene žrtve nasilja i na koji način je regulirana takva vrsta podrške, odnosno važno je analizirati procedure ostvarivanja prava na podršku u zapošljavanju i samozapošljavanju.

- Uraditi analizu propisa i programa za ekonomsko osnaživanje žena žrtava nasilja u Republici Srpskoj. Naime, Analiza programa i propisa o ekonomskom osnaživanju žena žrtava nasilja u porodici urađena je za područje Federacije BiH i između ostalog pokazala je nedovoljnu efikasnost programa ekonomskog osnaživanja, ali i određene manjkavosti u propisima koje je neophodno mijenjati i prilagođavati specifičnoj vulnerabilnoj kategoriji žena žrtava nasilja.

- Uraditi analizu provedbe Odluke o usvajanju plana korištenja sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede i sela za 2021. godinu u RS-u i analizirati da li je kroz navedene poticajne programe pružena podrška i ženama žrtvama nasilja i na koji način je regulirana takva vrsta podrške.

- Pokrenuti inicijativu usvajanja izvještaja o implementaciji zakona o zaštiti od nasilja u porodici kao i izvještaja o drugim strateškim dokumentima na svim nivoima organizacije vlasti u BiH.

66 | **Prioritet 2: Unaprijediti podršku ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici kroz prevenciju faktora rizika**

- S obzirom da je neravnopravnost spolova prepoznata kao faktor rizika za nasilje, te se veže za slabiji materijalni status i ovisnost o drugima, jačanje svijesti žena, unapređenje obrazovanja i značajnije učešće u sistemu rada, uz osiguranje podrške za rješavanje problema koje ženama stoje na tom putu, trebaju biti u fokusu primarnih aktivnosti u ovom procesu.

- Identificirati osobe koje su prijavile nasilje, a postupak zaštite nije realizovan. Primjetno je da značajan broj prijava ne završava izricanjem zaštitnih mjera, a posebno ne završava krivičnim sankcama za počinioca nasilja, postavlja se pitanje šta se dešava sa tim slučajevima. S tim u vezi, potrebno je putem nevladinih organizacija i centara za socijalni rad identificirati navedene osobe i pokrenuti programe prevencije i rada sa cjelokupnom porodicom na dobrovoljnoj osnovi.

- Preduzeti mjere na uvezivanju vulnerabilnih grupa, žena žrtava nasilja i žena koje su korisnice usluga socijalne zaštite sa programima podrške zapošljavanju i samozapošljavanju. Naime, ovoj društvenoj grupi višestuko je otežan pristup resursima podrške zapošljavanju i samozapošljavanju, jer nemaju izgrađenu svijesti o mogućnostima niti imaju hrabrost niti znanje da naprave prve korake izlaska iz okruženja na koje su naviknute. S tim u vezi, potrebno je putem centara za socijalni rad, nevladinih organizacija i službi za zapošljavanje identificirati osobe, te pružiti im podršku pri apliciranju kako za navedene pozive tako i za druge oglase za posao. Također, potrebno je raditi na edukaciji i prekvalifikaciji žena, te raditi kako sa njima tako i sa cjelokupnim porodicama kako bi se osigurala podrška i kontinuitet rada. U ovom procesu potrebno je identificirati zainteresovane poslodavce, raditi na jačanju svijesti poslodavaca, te unaprijediti njihovu saradnju sa mehanizmima podrške.

- Osigurati dostupnost zaštite i podrške žrtvama nasilja koje su i osobe sa invaliditetom, te dostupnost informacija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u formatima prilagođenim za osobe sa invaliditetom.

- Uraditi analizu korištenja dnevnog vremena nezaposlenih žena uzimajući u obzir pojedine dobne grupe, vrstu domaćinstva, vrstu stanovanja i slično. Na ovaj način moguće je stvoriti jasnu sliku o propuštenim prilikama kao argument za jačanje svijesti kako žena tako i njihovih partnera o potrebi poslovnog angažiranja u formalnom sektoru. Naime, sigurno nije isti obim obaveza domaćice koja živi u gradu, u stanu, čija djeca su odrasla i domaćice na selu, sa malom djecom, imanjem i slično. Rezultati ovakve analize se mogu koristiti kao argument za programe jačanja svijesti kako muškaraca tako i žena o potrebi i mogućnostima formalnog zapošljavanja žena, uz istovremeno jačanje svijesti o potrebi podjele poslova u neformalnom domaćinskom okruženju.

- Nadležne institucije i nevladine organizacije trebaju voditi evidencije o korisnicima njihovih usluga na način da se detaljno navodi ukoliko je korisnica pripadnica neke od vulnerabilnih grupa, da li je žrtva nasilja, stepen obrazovanja, socijalni status, zdravstveno stanje, kako bi se na najadekvatniji način pružila podrška i osmislio program izlaska iz krizne situacije, te kako bi se mogla izvršiti što bolja procjena potrebnih mjera, te po potrebi povezivali i uključivali drugi potrebni servisi.

Izvori

- Bailey, B.A. (2010). Partner violence during pregnancy: prevalence, effects, screening, and management. *International Journal of Women's Health*; 2:183-197.
- Daisy, N.V., & Hien, D.A. (2014). The Role of Dissociation in the Cycle of Violence. *Journal of Family Violence*, 29(2), 99–107.
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. (2005). Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, WHO.
- GREVIO (2019), Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).
- Hrnčić, Z., Bećirović, F., (2018). Postupanje u slučajevima nasilja u porodici – multisektorski odgovor, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Izvještaj Federacije Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2017-2018 – Odgovori na GREVIO upitnik, usvojen na 207. sjednici Vlade Federacije BiH, održanoj 23.01.2020. godine.
- Izvještaj o monitoringu ostvarenih strateških ciljeva i analizi trendova tokom implementacije Akcionog plana za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u 2019. godini.
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW (Res 34/180),
- Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13).
- Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik BiH“ broj 11/09).
- Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N. i Balavac, M. (2018): Impact Evaluation of Mandatory Protective Measures on Domestic Violence, Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina, USMEASURE, Sarajevo, str. 24.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21).
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17).
- Krivični zakonik (Službeni Glasnik Republike Srpske br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21).
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966).
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989).
- Mišambled, R. (2015). Istorija nasilja, Od kraja srednjeg vijeka do danas, Akademska knjiga, Novi Sad.
- Obuka trenera za psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja – Priručnik za obuku, Federalno ministarstvo zdravstva.

- Okvirni Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br.104/13).
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 18/03).
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 59/07).
- OSCE (2019). Dobrobit i sigurnost žena, Istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini, OSCE.
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju , Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2008.
- Podaci po subjektima zaštite za period jan-jun i jul-dec 2018. godine, te jan-jun i jul-dec 2019. godine prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske.
- Porodični zakon („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 54/02, 41/08 i 63/14).
- Porodični zakon Federacije BiH – prečišćeni tekst („Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05).
- Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelaca nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 63/17).
- Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihotropnim supstancama počinitelaca nasilja u porodici policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 99/15).
- Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere liječenje zavisnosti i od opojnih droga („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 97/06).
- Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti ministarstva unutrašnjih poslova („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 73/14).
- Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere - obavezan psihosocijalni tretman („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 111/14).
- Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere – obavezano liječenje od zavisnosti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 5/15).
- Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere obavezan psihocijalni tretman („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 111/14).
- Pravilnik o o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 71/13).
- Pravilnik o provođenju zaštitnih mjera iz nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/14 i 95/18).
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 95/13).
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra sigurnih kuća („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 25/13).

- Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH („Službene novine FBiH“, broj 18/13).
- Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 25/13).
- Priručnik za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i seksualnog nasilja nad ženama i djecom –za policiju, tužitelje i sudije, Udruženje „Zemlja djece u BiH“, Tuzla, 2018.
- Priručnik za sudije i tužitelje za postupanje u predmetima seksualnog uznemiravanja, Atlantska inicijativa, Sarajevo 2018.
- Psihosocijalni tretman počinitelja rodno zasnovanog nasilja u porodici – Modul za obuku, Federalno ministarstvo zdravstva.
- Sesar, K., Bećirović, F., Hrnčić, Z. (2018). Rad sa osobama koje su počinile nasilje u porodici – priručnik za vođenje grupa samopomoći, Gender Centar Federacije BiH.
- Spahić Šiljak, Z. (2019). Sociologija roda, feministička kritika, TPO fondacija, Sarajevo.
- Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske 2020.-2024.
- Šesti periodični izvještaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija).
- Ustav Bosne i Hercegovine.
- Zaključne napomene o šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, usvojene na 74. Sjednici UN CEDAW – komiteta (21. oktobar – 8. novembar, 2019. godine).
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 120/08, 89/13 i 63/14).
- Zakon o dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 75/21).
- Zakon o krivičnom postupku („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 I 15/21).
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14).
- Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć u Republici Srpskoj („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 67/20).
- Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći (“Službeni glasnik BiH“, broj 83/16).
- Zakon o radu Federacije BiH (“Sl. novine FBiH”, br. 26/2016 i 89/2018).
- Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - prečišćeni tekst (“Službeni glasnik BiH”, broj 32/10).
- Zakon o republičkoj upravi („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 118/08, 11/09, 74/10, 86/10, 24/12 i 121/12).
- Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20).
- Zakon o socijalnom stanovanju Republike Srpske („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 54/19).
- Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine Federacije BiH“ broj 32/17).

- Zakon o strateškom planiranju i upravljanju razvojem u Republici Srpskoj („Službeni Glasnik Republike Srpske“ broj 63/21).
- Zakon o ustanovama RBiH („Službeni list RBiH“, broj: 6/92, 8/93 i 13/94).
- Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", br. 59/09 i 66/16).
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni Glasnik Republike Srpske“, br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19).
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH, broj 20/13 i 75/21).
- Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (“Službeni glasnik BiH“, br. 21/03, 61/04, ispravka 55/05).
- Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedokac(„Službene novine Federacije BiH“, broj 36/03).
- Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku („Službeni Glasnik Republike Srpske“ br. 48/03).
- Žene i muškarci u Republici Srpskoj, 2019. Republički zavod za statistiku Republike Srpske.